

*Suomi
Finland*
100

Suomi 100 – sateenkaaren väreissä

Blogikirjoitukset 2016–2018

Finland 100 – i regnbågens färger

Bloggtexter 2016–2018

Sisällys | Innehåll

Rita Paqvalén & Katriina Rosavaara

Suomen historian, taiteen ja kulttuurin sateenkaariraita 4

Regnbågens spår genom Finlands historia, konst och kultur 7

Ulf Månsson

Uppmaningsförbudet – en dödfödd paragraf? 8

Kehotuskielto – kuollut kirjain? 11

Panda Eriksson

HBTIQ+ och kultur 13

LHBTIQ+ ja kulttuuri 16

Katri Kivilaakso

Hiljaisista aineistoluovutuksista aktiiviseen keruutoimintaan
– HLBTIQ-kertomuksia kerätään verkossa 18

Pauliina Feodoroff

Päivänvaloa kestävä kehitystä 20

Minna Raitmaa

Sateenkaarilippu korkealla Kansallisgalleriassa 24

Kalle Hamm

Gaykätkö: Kätkemistä vai löytämistä? 26

Aaro Horsma

TOGETHER – Vähemmistön vähemmistöllä on väliä 31

Anders Ahlbäck

Krigens långa skuggor över HBT-Finland 34

Sodan pitkä varjo HLBT-Suomen yllä 37

Kati Mustola

Kadonnutta kapakkahistoriaa kartoittamassa 40

Milla Halme

Kun kaikki tahtoo 45

När alla vill 47

Tarja Halonen

Sitkeästi parempaan 49

Orubbligt mot det bättre 51

Jan Wickman	
Eurovisionen blir homokultur	53
Euroviisuista tulee homokulttuuria	55
Jaana Tiiri	
Vaatimus kaappien esteettömyyssäädösten tarkentamiseksi	57
Milja Sarkola	
Adressaten känd – minnen av Vivica Bandler	59
Vastaanottaja tunnettu – muistoja Vivica Bandlerista	62
Alexis Rancken	
Queer på svenska – om språk, normer och identitet	65
Queer ruotsiksi – kielestä, normeista ja identiteetistä	67
Janette Grönfors	
Romanit, eurooppalainen vähemmistö	69
Eva Isaksson	
Suomalaisia sapfisia bittejä	72
Riikka Taavetti	
Kellarikomerosta arkistoon	75
Dzamil Kamanger	
Oletuksia ja arjen homonationalismia	77
Myrtti Lehtinen	
Vieraissa nahoissa, eli sukupuolen moninaisuus suomalaisessa larpkulttuurissa	79
Rita Paqvalén & Katriina Rosavaara	
Queerkulturens framtid börjar nu	82
Queer-kulttuurin tulevaisuus alkaa nyt	85
Kerttu Tarjamo	
Sateenkaarevampi Suomi kamppailu kerrallaan	88
Helena Sinervo	
Terveisin nimimerkki ”Ihmiset ovat hulluja, lesbot vielä hullumpia”	91
Tero Hetero & Hildá	
Tahdon – Jag Vill – Dáhtun	92

Rita Paqvalén

on Suomi100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen projektipäällikkö.

Katriina Rosavaara

on Suomi100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen taiteellinen johtaja.

Suomen historian, taiteen ja kulttuurin sateenkaariraita

Kun puhutaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omasta historiasta, on vaikea välttää sellaisia sanoja kuin vaientaminen, näkymättömäksi tekeminen, salaaminen, sensuuri ja itsesensuuri. Puhutaan kaapin politiikasta eli siitä, miten valtakulttuuri ja yhteiskunta ovat lakipykälillä ja erilaisilla normeilla hiljentäneet ja kielittäneet homoseksuaalisten halujen toteuttamista ja esittämistä, sekä määrittäneet sen mikä on kulloinkin ajassa ja paikassa hyväksyttävä tapa ilmaista sukupuoltaan. Ja siitä, miten kieltojen, vaientamisen ja paljastumisen pelon seurauksena syntyi salaamisen ja itsesensuurin kulttuuri.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oma historia on olemassa, se on löydettävissä rivien välistä, marginaalista, sivulauseista ja vinttikomeroiden salalokeroista. Se on läsnä kaikkialla, kaikissa aikakerrostumissa, yhteiskuntaluokissa ja kulttuureissa, mutta sen löytäminen vaatii herkkyyttä ja toisin katsomista.

Muistiorganisaatioilla ja muilla taide- ja kulttuurilaitoksilla on keskeinen rooli Suomen historian ja taiteen tallentajana, muokkaajana ja välittäjänä. Sillä, miten ja mistä kerrotaan, on suuri merkitys. Tallennus- ja esitysvälineiden kautta luodaan käsitys siitä, keiden tarinat kuuluvat yhteiseen kulttuuriperintöömme. Taide- ja kulttuurilaitoksilla on myös suuri vastuu, sillä ne voivat omalla toiminnallaan tulla myös pönkittäneeksi kansallisuuteen, etnisyyteen, sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai toimintakykyyn vaikuttavia ennakkoluuloja ja normeja.

Taide- ja kulttuurilaitosten tulee kirjoittaa historiaa aktiivisesti uudelleen, tarjota tilaa vaiennetuille äänille ja haastaa rasistisia tai stereotyyppisiä näkökulmia. Tarjoamalla tuoretta queer-näkökulmaa kokoelmiin tai muihin sisältöihin toimijoilla on myös mahdollisuus tavoittaa uusia, aktiivisia yleisöryhmiä.

Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä on hanke, joka haluaa kannustaa taide- ja kulttuuritoimijoita ympäri Suomea toisin katsomiseen ja tulkitsemiseen. Haluamme haastaa kaikki toimijat sisällyttämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen

**Julkaistu
26.4.2016**

historiaa, taidetta ja kulttuuria osaksi Suomi 100 -juhlavuoden ohjelmaa. Miltä suomalainen yhteiskunta ja taidekenttä näyttävät, kun niitä lähestyy seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmat huomioiden – ei erillisenä ilmiönä vaan osana suurta yhteistä kertomusta?

Kun Suomi täyttää ensi vuonna 100 vuotta, voimme hyvällä syyllä kysyä, miten moninaisuus näkyy historia-, taide- ja kulttuurikuvastoissamme.

Tove Janssonin taide on näkynyt aina, mutta taiteilija on vähemmistön edustajana saanut olla kokonainen vasta vähän aikaa. Tänä hehkutetun Tom of Finlandin taide tunnettiin ulkomailla paremmin kuin Suomessa aina 2000-luvun alkupuolelle saakka. Kuinka paljon meillä on taidetta ja tekijöitä, joista emme tiedä vielä? Mitä meidän pitäisi muistaa? Millaisia helmiä on vaiettu, kätkeyty ja kenties siksi unohdettu? Mitä sataan vuoteen mahtuu ja mitä tapahtuu nyt? Millaista on 2010-luvun queer-taide tai LHBTIQ-näkökulmasta synnytetty kulttuuri?

Tervetuloa sateenkaaren väreissä loistavalle löytöretkelle moninaiseen Suomeen!

Kirjeeksi

Olen jo unohtanut rakkauteni nimen, lesbouteni,
en ole koskaan kieltänyt, niin vain on
että sen unohtaa mitä ei voi erottaa itsestään.
Niin olisi voinut elääkin elämänsä
kenenkään siitä järkkymättä,
ellei olisi syntynyt niin pimeään aikaan,
joka ei vieläkään ole valjennut.
Minä tiedän millaista oli lainsuojattomana
40- ja 50-luvulla, vielä 60-luvullakin, vaikka tiesi,
että laki on helpommin muutettavissa
kuin yleinen mielipide, moni väistävä suhtautuminen,
boikotti, saa yhä voimansa siitä, eikä se useinkaan
tunnustaudu suvaitsemattomuudeksi, ei tietenkään,
jonkin muun syyn se kyllä löytää, jonka varjolla
se voi toimia niin että moni tuntee
olevansa varjostettu yhä.
Joku on kysynyt, miksi en ole puhunut tästä,
minä olen puhunut, mutta hän ei ole kysynyt minulta.
Tämän tietoisuuden läpi olen kirjoittanut
Niin ettei hetkeäkään vangitsisi se,
mikä oli vangita minut, sillä elämä on annettu
elettaväksi, ei-toivotut pitävät toivoa yllä
kieltämällä kielletyt löytävät myönteisyyden,
ja myönteisyytensä takaa sen keskeisen,
joka antaa tilaa, 360 astetta, enemmän,
eikä tämä ole liiottelua, vaikka enempää en sano.
Poistyyönnetyt tarvitsevat maailman ja maailma
tarvitsee heidät. Kaukaisesta ajasta tulee läheinen.
Ja nyt kuulostaa siltä kuin joku
kirjoittaisi tulevaisuudesta ja muistaisi sinut.

Mirkka Rekola

Teoksesta *Ääriiviivasi ihollani: naisten rakkausrunoja – Dina konturer på min hud: kvinnors kärleksdikt om kvinnor*, antologia, toim. Gun Gustafsson et al, 1991

Rita Paqvalén

projektledare i projektet
Finland 100 år – i regnbå-
gens färger.

Katriina Rosavaara

konstnärlig ledare i pro-
jektet Finland 100 år – i
regnbågens färger.

Regnbågens spår genom Finlands historia, konst och kultur

När vi talar om sexuella och könsminoriteters egen historia är det svårt att undvika ord som osynliggörande, nertystande, hemlighållande, censur och självcensur. Vi talar om skåpets politik. Om hur den dominerande kulturen och samhället har genom lagparagrafer och olika normer förtigit och förbjudit praktiserandet och presenterandet av det homosexuella begäret, samt bestämt vilka former av könsuttryck som är acceptabla i en given tid och plats. Dessa förbud och förtiganden samt rädslan för avslöjanden har skapat en kultur hemlighållande och självcensur.

Sexuella och könsminoriteters egen historia finns, den hittas mellan raderna samt i marginalen, i bisatserna och i vindskyffenas hemliga fack. Den finns överallt – i alla tider, samhällsklasser och kulturer, men för att få syn på den krävs en känslighet och en förmåga till mothårsläsning.

Minnesorganisationer och andra konst- och kulturorganisationer har en central roll som bevarare, förmedlare och modifierare av Finlands historia och konst. Vad som berättas och hur det görs är av avgörande betydelse. Genom de val som görs gällande dokumentation och framställningar, skapas uppfattningar om vems berättelser som hör till det gemensamma kulturarvet. Konst- och kulturorganisationer har därför ett stort ansvar och de bör vara uppmärksamma på att de, genom sin verksamhet, inte ytterligare förstärker fördomar gällande nationalitet, etnicitet, kön, sexualitet eller funktionsförmåga.

Konst- och kulturinstitutioner bör aktivt skriva om historien, erbjuda rum och nya positioner för nertystade röster och de ska utmana rasistiska och stereotypifierande uppfattningar. Genom att erbjuda nya queera perspektiv till samlingarna eller övrigt innehåll kan konst- och kulturaktörer även nå nya, aktiva publikgrupper.

Genom projektet Finland 100 – I regnbågens färger vill vi uppmuntra till ett nytt seende och tolkande. Vi vill utmana konst- och kulturaktörer runtom i Finland att inkludera sexuella och könsminoriteters historia, konst och kultur i sitt 100-årsprogram. Hur ser det finska samhället och konstfältet ut om vi betraktar det genom ett perspektiv där sexuella och könsminoriteters historia och konst ses en del av den stora gemensamma berättelsen och inte som marginella företeelser?

Då Finland nästa år fyller hundra år är det viktigt att fråga oss hur väl samhällets mångfald speglas i historiska framställningar och i konst- och kulturutbudet. Tove Janssons konst har alltid varit synlig, men som konstnär och representant för en minoritet har hon varit hel endast en kort tid. Också Tom of Finlands i dag uppburna konst var fram till 2000-talet mer känd utanför Finlands gränser än på hemmaplan. Hur mycket konst och hur många konstnärer finns det i historien som vi ännu inte känner till? Vad borde vi minnas? Vilka slags pärlor har förtigits, gömts undan och kanske därför glömts bort? Vad ryms inom 100 år och vad händer nu? Hur ser 2010-talets queera konst eller HBTQ-kultur ut?

Välkommen på ett regnbågsskimrande äventyr in i Finlands mångstämmiga kultur och historia!

Publicerad
26.4.2016

Ulf Månsson

är jurist och var i sin ungdom aktiv inom Seta och har därefter verkat inom bl.a. Greenpeace. Numera är Månsson pensionär och har tagit frivilliganställning som skolmorfar. Hans pro gradu-avhandling vid juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet, "Homosexuella, rätt och rättvisa" (1984) blev belönad med fakultetspriset för bästa avhandling och utgjorde senare grund för artikeln "Synti, rikos, ihmisoikeus – oikeustietelun historiaa ja nyky-päivää" i Kai Sievers och Olli Stålströms (red.) bok *Rakkouden monet kasvot*.

Uppmaningsförbudet – en dödfödd paragraf?

När jag som fjärde årets juris studerande år 1981 deltog i en gatudemonstration i samband med Setas "frigörelsedagar" beslagtogs polisen ett plakat av en av deltagarna. På plakatet stod det "jag uppmanar till homosexualitet". Den unga mannen som bar plakatet togs fast av polisen eftersom plakatet stred mot det så kallade uppmaningsförbudet i strafflagen.

Försigkomna som vi var, kom vi på idén att också vi andra som gick med i tåget skulle göra oss skyldiga till samma brott. Så vi gick vidare och skrånade att vi också uppmanar till "otukt mellan personer av samma kön", som det stod i lagboken. Men ingen brydde sig, polisen var visst nöjd med att ha gripit en person som varnande exempel. Men vi gav oss inte: ett tjugotal personer skrev sedan under en bekännelse där vi medgav vårt brottsliga uppsåt och bad om att bli bestraffade. Det var ett sant nöje att kliva in på Stora Robertsgatans polisstation för att överlämna bekännelseskraften och be att bli förhörda. Polisen var nog måttligt intresserad av våra argument men skrev pliktstroget ner dem. Slutet blev dock rätt snöpligt. Inga åtal väcktes utan i stället fattade allmänna åklagaren ett beslut som gick ut på att vi hade handlat av lättvindighet och ungdomligt oförstånd (!).

Uppmaningsförbudet (i kraft 1971–1999) togs med i lagen då homosexualiteten avkriminaliserades. Avsikten var att det skulle fungera som ett slags attitydparagraf. När Sexualbrottskommittén under professor Inkeri Anttilas ledning – även kallad den "osedliga kommittén" – föreslog att homosexuellt beteende inte längre skulle vara straffbart, väckte detta ett ramaskri inom kyrkliga och andra värdekonserverativa kretsar. Kyrkans nämnd för familjefrågor varnade för att "homosexualitet är en självförvållad egenskap som kan sprida sig snabbt" medan Högsta domstolen i ett utlåtande skrev att strafflagen inte ännu hade spelat ut sin roll som "moralens väktare" och dessutom betonade man att homosexualitet fortfarande klassades som en psykisk sjukdom som kunde och skulle "botas".

Problemet var bara att många homosexuella inte alls kände sig sjuka och därför inte förstod att söka sig till vård. Men det problemet löste man genom att i lagens förarbeten framhäva "det avvikande och sjukliga i fenomenet" så att vårdmotivationen skulle finnas sig.

Även om det i det ursprungliga lagförslaget inte fanns något uppmaningsförbud – däremot nog förhöjda skyddsåldersgränser för att skydda unga från detta vanskliga beteende

**Publicerad
13.5.2016**

– dröjde det inte länge innan riksdagens lagutskott totade ihop en paragraf med detta syftemål. Samtidigt strök man ur det slutliga förslaget varje antydan om att acceptera homosexuella som en minoritet bland andra och att samhället borde påverkas i riktning mot en ökad förståelse.

I och med detta blev Finland det enda landet i världen med ett homosexuellt ”propagandaförbud” – ända fram till att president Putin år 2013 lät införa ett likadant förbud i Ryssland. Förbudet var unikt också därför att det förbjöd uppmaning till handlingar som i sig var lagliga. Den enda jämförbara straffparagrafen fanns att finna i de sydafrikanska apartheid-lagarna som kriminaliserade glorifierande uttalanden om äktenskap mellan personer av skilda raser.

Då uppmaningsförbudet behandlades i riksdagen höjdes varnande röster för förbudets verkningar för yttrandefriheten men motståndarna röstades ner och förbudet trädde i kraft 1.2.1971. Redan under 80-talet väcktes det förslag om att upphäva förbudet som ”principiellt betänkligt” och ”problematiskt med tanke på yttrandefriheten” och dess stiftande betraktades som ”ett olycksfall i arbetet” men dessa lagförslag togs aldrig till saklig behandling. Först i samband med strafflagsreformen 1999 upphävdes förbudet utan några större åthävor. Man hade väl då redan insett det absurda med ett förbud som helt enkelt saknade förankringar i det verkliga livet.

Det tog alltså nästan 20 år innan uppmaningsförbudet upphävdes. Ingen person blev någonsin dömd för att ha brutit mot förbudet. Ett åtal väcktes – mot en rundradio-journalist och hans programchef – men också det förkastades i alla instanser.

Saknade denna ”döda lagparagraf” då all betydelse? Nehej, förbudet ledde till flera fall av censur av radio- och teveprogram. Rundradion – vars svenska programdirektör hade blivit åtalad men friad för ett dokumentärprogram som behandlade diskrimineringen av homosexuella i arbetet (!) – utfärdade skriftliga direktiv där redaktionerna manades till ”särskild försiktighet också vid förmedlingen av saklig information om ämnet”. Rundbrevet avslutades med orden: ”Åsikterna i den här frågan är rätt så känsliga”. Tala om självcensur!

Flera färdiga program blev satta på hyllan. 1978 censurerades en radiorecension av en prisbelönt svensk ungdomsförfattares bok och följande år ett av fyra teveprogram i en programserie om olika sociala, sexuella och etniska minoriteter som dels med underhållningens medel strävade till att förändra attityder och även förmedla saklig information. Beslutet motiverades med att man inte i underhållningsprogrammen bör behandla ämnen ”som inte får behandlas ens inom ramen för sakprogrammen”.

Själv jobbade jag under studietiden som radiohallåman på rundradion. Till ett av mina morgonprogram hade jag bjudit in den svenska sångaren och gay-aktivisten Jan Hammarlund, vars vackra kärlekssånger var allt annat än provocerande. Kort före sändningen gav den – tidigare åtalade men frikände – svenska programchefen ett skriftligt förbud mot att spela hans sånger.

Vad gjorde vi då? Jo, vi gick med Jan ner till rundradions skivarkiv och samlade snabbt ihop ett antal heterosexuellt inspirerade sånger av något mera suspekt karaktär än Jans oskyldiga ballader. Om jag inte missminner mig så presenterade jag dessa för lyssnarna med diverse förklaringar till varför programmet med Jan uteblev och avslutade med orden ”Håll tillgodo!” Jag skulle nog tro att det blev flera än en morgonpigg pensionär som fick kaffet i vrångstruben den morgonen!

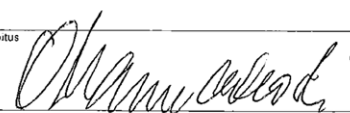
10

Helsingin RO 9² osaston
kaupunginviskaali

PÄÄTÖS
syyttämättä jättämisestä

Päivämäärä 270981	N:o 39
Rikosilmoituksen koodi ja n:o 3300/JET/R/102584/81	

Syyttämättä jätetty Månsson, Ulf Gustav		Henkilötunnus [REDACTED]
Asuinkunta Helsinki	Tekokunta Helsinki	Tekoaika 160581
Teon selostus Osallistuessaan SETA ry:n mielenosoituskulkuueeseen huutamalla kehoittanut homoseksualisuuteen		
Rikos ja lainkohdat julkinen kehoitus samaa sukupuolta olevien väliseen haureuteen RL 20:9 ²		
Asianomistaja		

Asetus rikoslain voimaan-				Laki nuorista rikoksen-			
☒ 1. panemista 15 § 2 mom.	☐ 2. Tieliikennelaki 9 a § 1 mom.	☐ 3. tokijöistä 2 §	☐ 4. Ei näyttöä				
☐ 5. Syyte oikeus vanhentunut				☐ 6. Ei rikos			
☐ 9. Muu							
Perustelut rikos vähäpätöinen ja teko johtunut olosuhteet huomioiden anteeksiannetta- vasta ajattelemattomuudesta eikä yleinen etu vaadi syytteen ajamista							
TIEDOKSI				Allekirjoitus			
☒ Syyttämättä jätetty				 Olavi Mannerkoski			
☐ Asianomistaja							
☒ Poliisi							
☐ Sosiaalilautakunta							
☐ Holhoaja							

Syyttäjänlomake no 1
OH-703295035
1280015442-A-Copy/10271

Ulf Månsson

on juristi, joka oli nuoruudessaan aktiivinen Setassa ja on sittemmin toiminut mm. Greenpeaceassa. Nykyisin Månsson on eläkeläinen ja vapaaehtoinen kouluvaari. Hänen pro gradu -tutkielmansa "Homosexuella, rätt och rättvisa" (1983) palkittiin Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa vuoden parhaana tutkielmana. Hän kirjoitti sen pohjalta artikkelin "Synti, rikos, ihmisoikeus – oikeustaistelun historiaa ja nykypäivää" Kai Sieversin ja Olli Ståhlströmin toimittamaan kirjaan *Rakkauden monet kasvot* (1984).

Kehotuskielto – kuollut kirjain?

Kun neljännen vuoden oikeustieteen opiskelijana vuonna 1981 osallistuin Setan "vapautuspäivien" yhteydessä järjestettyyn katumielenosoitukseen, poliisi takavarikoi yhdeltä osallistujalta julisteen. "Kehotan homoseksuaalisuuteen", siinä luki. Kylttiä kantanut nuorimies otettiin talteen, koska teksti rikkoi rikoslain niin sanottua kehotuskieltopykälää.

Edistyksellisiä kun olimme, keksimme, että me muutkin mukana olijat voisimme syyllistyä samaan rikokseen. Niinpä aloimme huutaa, että mekin kehotamme "samaa sukupuolta olevien välisen haureuden harjoittamiseen", niin kuin lakikirjassa luki. Kukaan ei välittänyt. Poliisi oli varmaankin tyytyväinen otettuaan yhden kiinni varoittavaksi esimerkiksi. Mutta me emme luovuttaneet: parisenkymmentä ihmistä allekirjoitti tunnustuksen, jossa myönsimme syyllisyytemme tahalliseen rikokseen ja pyysimme tulla rangaistuksi. Oli todellinen nautinto kiivetä Ison Roobertinkadun poliisiasemalle jättämään tunnustusteksti ja pyytämään tulla kuulluksi. Poliisin kiinnostus oli vaisua, mutta paperimme otettiin velvollisuudentuntoisesti vastaan. Lopputulos oli nolo. Syytteitä ei nostettu, vaan yleinen syyttäjä päätti meidän toimineen kevytmielisesti ja nuoruuden ajattelemattomuudella (!).

Kun homoseksuaalisuus dekriminalisoitiin, tilalle tuli kehotuskieltopykälä (voimassa 1971–1999). Sen oli määrä toimia eräänlaisena asenneparagraafina. Professori Inkeri Anttilan johtaman Seksuaalirikoskomitean ehdottaessa, ettei homoseksuaalinen toiminta enää olisi rangaistavaa, kohosi kirkollisista ja muista arvokonservatiivisista piireistä valitushuuto. Kirkon perheasiainneuvosto varoitti, että homoseksuaalisuus on itse valittu ominaisuus, joka voi levitä nopeasti. Korkein oikeus puolestaan muistutti lausunnossaan, että rikoslakia voitiin edelleen käyttää moraalin vartioimiseen ja painotti, että homoseksuaalisuus luokiteltiin psyykkiseksi sairaudeksi, joka voitiin ja joka tulisi "parantaa".

Ongelmallista kyllä monet homoseksuaalit eivät lainkaan kokeneet olevansa sairaita eivätkä siksi ymmärtäneet hakeutua hoitoon. Jotta hoitohalukkuutta ilmenisi, lainvalmistelussa oikein tähdennettiin, miten poikkeavasta ja sairaasta ilmiöstä oli kyse.

Vaikka alkuperäiseen lakiehdotukseen ei sisältynyt kehotuskieltoa – sen sijaan kyläkin korotettuja suojaikärajoja, joilla nuorisoa suojeltaisiin tältä onnettomuudelta – eihän eduskunnan lakivaliokunnalta kauan mennyt sellaisen kappaleen laatimiseen. Samanaikaisesti lopullisesta ehdotuksesta poistettiin kaikki sensuuntaiset viittaukset, että homoseksuaalit voitaisiin hyväksyä vähemmistöksi vähemmistöjen joukossa ja että yhteiskunnan tulisi pyrkiä parempaan ymmärrykseen asiasta.

Kaiken tämän seurauksena Suomesta tuli maailman ainoa maa, jossa oli homoseksuaalinen "propagandakielto" – aina siihen saakka, että presidentti Putin antoi toimeenpanna samanlaisen kiellon Venäjällä vuonna 2013. Kielto oli myös siinä mielessä ainutlaatuinen, että se kielsi houkuttelun toimiin, jotka itsessään olivat laillisia. Ainoa rikoslain kohta, johon sitä voi verrata, oli eteläafrikkalaisessa apartheid-lainsäädännössä. Siellä kriminalisoitiin keskenään erirotuisten ihmisten avioliittoa ihannoivat ilmaisut.

Kun kehotuskieltopykälää käsiteltiin eduskunnassa, ilmaistiin huoli myös sen vaikutuksesta sananvapauteen. Vastustajat kuitenkin äänestettiin kumoon, ja pykälä astui voimaan 1.2.1971. Jo 80-luvulla tehtiin esityksiä, jotta "periaatteiltaan epäilyttävä"

Julkaistu
13.5.2016

ja ”sananvapauden kannalta ongelmallinen” pykälä, jota muutenkin pidettiin ”työtaturmana”, kumottaisiin. Nämä lakiesitykset eivät koskaan päässeet asianmukaiseen käsittelyyn. Vasta rikoslain uudistuksen yhteydessä vuonna 1999 kiello eleettömästi kumottiin. Siihen mennessä ilmeisesti oltiin kai jo tajuttu, miten absurdi tuollainen täysin todellisuuteen ankkuroimaton kieltolaki oli.

Kehotuskiellon kumoamiseen meni siis melkein 20 vuotta. Ketään ei milloinkaan tuomittu sen rikkomisesta. Muutamia syytteitä nostettiin – Yleisradion toimittajaa ja hänen ohjelmapäällikköään vastaan – mutta nekin hylättiin kaikissa oikeusasteissa.

Oliko tämä lain kuollut kirjain siis täysin merkityksetön? Ei suinkaan! Kielto johti monenlaiseen sensuuriin radiossa ja televisiossa. Yleisradio – jonka ruotsinkielisen toimituksen ohjelmapäällikkö oli joutunut syytteeseen homoseksuaalien syrjintää työpaikalla käsittelevästä dokumenttiohjelmasta (!) mutta oli siitä sittemmin vapautettu – laati kirjallisen ohjeen, jolla toimituksia kehoitettiin noudattamaan erityistä varovaisuutta myös asiallisen tiedon välittämisessä. Paimenkirje päättyi sanoihin: ”Tätä asiaa koskevat näkökulmat ovat niin kovin herkkiä.” Siinäpä itsesensuuria!

Monia valmiita ohjelmia hyllytettiin. 1978 sensuroitiin radiossa esitetyksi tarkoitettu arvio palkitun ruotsalaisen nuortenkirjailijan kirjasta. Seuraavana vuonna saman kohtalon koki yksi neljästä tv-ohjelmasta sarjassa, joka kertoi erilaisista sosiaalisista, seksuaalisista ja etnisistä vähemmistöistä ja jonka päämääränä oli viihteen keinoin muuttaa asenteita ja jopa välittää asiallista tietoa. Päätöstä perusteltiin sillä, että viihdeohjelmassa ei sovi käsitellä aiheita, ”joita ei saa käsitellä edes asiaohjelmien puitteissa”.

Minä itse työskentelin opiskeluaikoina radiojuontajana Ylellä. Yhteen aamuohjelmaani olin kutsunut ruotsalaisen laulajan ja homoaktivistin Jan Hammarlundin, jonka kauniit rakkauslaulut olivat kaikkea muuta kuin provosoivia. Vähän ennen lähetystä edellä mainittu syytteen saanut mutta vapautettu ruotsinkielisen toimituksen ohjelmapäällikkö antoi kirjallisen kiellon esittää Hammarlundin lauluja.

Mikäs eteen? No, minä ja Jan laskeuduimme Ylen levyarkistoon ja kokosimme nopeasti heteroseksuaalisesti inspiroivia lauluja, jotka olivat luonteeltaan verrattomasti epäilyttävämpiä kuin Janin viattomat balladit. Ellen väärin muista, esittelin nämä kuulijoille kertoen, miksi Janin kanssa tehtäväksi suunniteltu ohjelma peruuntui. Päätin puheenvuoroni sanoihin: ”Pitäkääpä hyvänänne!” Voi olla, että useampi kuin yksi aamuvirkku eläkeläinen veti kahvinsa henkitorveen sinä aamuna.

Käännös Petja Kauppi

Panda Eriksson

är nyutexaminerad kulturproducent (YH), icke-binär transperson och Åbo Prides producent-koordinator. Hen brinner för intersektionell tillgänglighet i kulturlivet.

HBTIQ+ och kultur

Forskningsresultaten är entydiga: genom att delta i kultur- och konstevenemang kan en märkbart förbättra sin hälsa. I praktiken sker det till exempel genom lägre stressnivå, bättre kontakt med känslorna, minskad smärta och bättre fysisk prestationsförmåga. Forskarna säger att det beror på att positiva (kultur-)upplevelser minskar stresshormonnivåerna i kroppen, kortisolet, samtidigt som belöningshormonet, dopaminet, frigörs.

För att alla ska kunna ta del av dessa positiva upplevelser måste vi som producerar kulturtjänster se över våra vanor. Det här är inte en text om varför transpersoner och icke-heterosexuella bör få ta plats - förhoppningsvis har vi redan kommit förbi skedet där vi ifrågasätter allas lika rättighet att njuta av kultur. Vi har kanske anlänt till en tid och plats där vi inser att vi måste bredda definitionen av ordet *tillgänglighet* för att vi verkligen ska kunna erbjuda jämlika möjligheter åt alla och därtill ta oss vidare och fundera på *representation*.

Tillgänglighet ur ett HBTIQ+ -perspektiv (homo-, bi-, trans-, inter- och queer m.m.) kan ha lika många betydelser som det finns personer vars identitet ryms inom spektret. Till exempel är det självklart att det bör finnas möjligheten att gå på toaletten då en besöker en kulturinstitution så som ett bibliotek eller ett museum. En icke-binär (trans-)person, alltså en person vars identitet inte passar in i kategorierna kvinna och man, kan uppleva att det är omöjligt att välja vilken toalett hen ska gå på. Det här kan bero på obekvämheter eller rädsla, eller på att det bara inte känns rätt att stämplas som någondera. En könsneutral toalett är av största vikt då vi tar transpersoner i hänsyn. Ett gott exempel är Åbo stadsbibliotek där det finns en toalett som är märkt med transsymbolen. (Se bilden ovan.)

En annan viktig aspekt att ta i beaktande är kund-/besökarbetjäning. Hur bemöter personalen en person vars kön de inte upplever sig kunna placera? På finska används det könsneutrala pronomenet *hän* automatiskt om alla, men på svenska och på engelska är det viktigt att undvika att hålla fast vid sin egen tolkning till exempel då personen som omtalas korrigerar en. Kunde personalen sträva till att använda neutrala termer om människor de inte känner, och då exempelvis säga "person" istället för "kvinna"? Det är också problematiskt att använda sig av könsade stereotyper, så som att erbjuda olika tjänster (robot- eller Barbietema på filmvisning) åt barn beroende på hur deras kön tolkas. Hela vårt samhälle präglas av könsnormer som

Publicerad
3.6.2016

vi kanske inte ens lägger märke till om vi inte själva råkar bryta mot dem. De är ofta mycket stadigt förankrade i vår kultur och fast de kan kännas väldigt oskyldiga i sig bör vi komma ihåg att de upplevs som obehagliga av de personer som lämnas utanför. Riktad marknadsföring kan vara speciellt riskabelt i det här avseendet. Det är till exempel inte fräscht och kvinnovänligt att ordna ett kvinnodagsevenemang för kvinnor och sedan ifrågasätta en transkvinnas närvaro.

Ett annat viktigt ämne att diskutera är trans- och homofobi. Personer som tillhör en sexuell minoritet eller en könsminoritet löper betydligt större risk att bli utsatta för diskriminering och våld. Utbildning av personalen så att alla kan reagera då problem uppstår är kanske den viktigaste åtgärden för att göra evenemang och kulturinstitutioner lite tryggare och lite mer tillgängliga. Visst är väl de som uppträder också medvetna om att diskriminering inte är tillåtet? Kunde de informeras om att vi inte använder *mina damer och herrar*, utan istället *kära publik*? Finns det en plan för vad vi gör om något händer?

Exkludering är också ett problem som gör att HBTIQ+ -personer undviker evenemang eller platser. Mycket av den kultur som erbjuds bygger på starkt heteronormativa teman - tanken att det önskvärda och "normala" förhållandet är mellan en man och en kvinna. Traditionellt har HBTIQ+ -personer använts som så kallad *comic relief*, alltså som karaktärer vars funktion är humoristisk i och med att de avviker från normen. Ofta är sådana verk kränkande i sig, eftersom skämten görs på bekostnad av någons identitet, eller så utgör den homosexuella birollskaraktären en sorglig kontrast som framhäver hur idylliskt huvudrollskaraktärernas förhållande är.

Även utan *comic relief* -figurer kan många HBTIQ+ -personer känna sig exkluderade eftersom de inte representeras väl i många verk. I diskussioner jag fört om ämnet har samma önskan genomgående dykt upp:

om det bara skulle finnas en bok/film/TV-serie/pjäs/show där jag skulle se en huvudperson som påminde om mig själv. Där inte könet eller sexualiteten skulle vara i fokus, utan där det att karaktären är trans/homosexuell skulle vara lika normalt som att hen hade hår av en viss färg.

Ett exempel på ett konstverk med HBTIQ+ -tematik är Heidi Lunabbas och Gunilla Perssons "Tvättlina i regnbågens färger" på Åbo Pride 2015.

Genom att göra konst, genom att producera kultur och genom att publicera verk där HBTIQ+ -personer har en roll utan att deras identitet behandlas utnyttjande stöder vi positiv synlighet. Genom att ta in dessa verk i bibliotek, festivaler, gallerier och teatersalonger stöder vi positiv synlighet.

Vad kan vi alltså göra?

Som producenter kan vi utbilda oss själva och våra medarbetare, skapa trygghet genom att se till att det finns faciliteter som fyller allas behov, ta tag i diskriminering direkt ifall den uppstår, se till att våra projektmedarbetare följer samma spelregler, ta in konst som synliggör HBTIQ+ -personer och, framför allt, lyssna då dessa personer berättar för oss om sina behov.

Som kulturkonsumenter kan vi be institutioner, festivaler och andra aktörer utöka sin repertoar så att den synliggör HBTIQ+ -personer, och vi kan också säga ifrån då vi lägger märke till sådant innehåll som är kränkande mot andra, även om vi inte själva tillhör den kränkta gruppen. Genom att utbilda oss blir vi inte bara bättre medmänniskor gentemot HBTIQ+ -personer, utan vi säkrar också ett högkvalitativt kulturutbud som inte diskriminerar.

Panda Eriksson

on vastavalmistunut kulttuurituottaja (AMK), muunsukupuolinen ja Turku Pride -tuottaja- ja -koordinaattori. Hänen intohimonsa on intersektiivinen saavutettavuus kulttuurissa.

LHBTIQ+ ja kulttuuri

Tutkimustulokset ovat yksiselitteisiä: kulttuuri- ja taidetapahtumiin osallistuminen kohentaa terveyttä merkittävästi. Käytännössä stressitaso laskee, tunteisiin saa paremman yhteyden, kipu lievittyy ja fyysinen suorituskyky paranee. Tutkijoiden mukaan tämän saa aikaan se, että myönteiset (kulttuuri-)elämykset samaan aikaan alentavat kortisoli- eli stressihormonitasoa ja vapauttavat dopamiinia, mielihyvähormonia.

Meidän, jotka tuotamme kulttuuripalveluja, täytyy tarkastella tapojamme, jotta nämä positiiviset kokemukset olisivat kaikkien ulottuvilla. Tämä ei ole kirjoitus siitä, miksi transihmisten ja ei-heteroiden tulee saada osallistua. Siitä vaiheesta, jossa yhtäläiset osallistumisoikeudet kyseenalaistetaan, on sentään toivottavasti jo päästy eteenpäin. Nyt on tultu tilanteeseen, jossa on aiheellista laajentaa *saavutettavuuden* käsitettä niin, että tasavertaiset osallistumisen mahdollisuudet voitaisiin tosiasiallisesti tarjota kaikille. Lisäksi voisimme ottaa askelen eteenpäin ja pohtia *representaatiota*.

LHBTIQ+ (eli homo-, bi-, trans-, inter-, queer- ym.) -näkökulmasta saavutettavuudella voi olla yhtä monta merkitystä kuin on ihmisiä, joiden identiteetti asettuu tähän kirjoon. On esimerkiksi itsestään selvää, että kirjasto-, museo- tai muun kulttuurilaitosvierailun yhteydessä on oltava mahdollisuus käydä vessassa. Muunsukupuolisen eli henkilön, jonka identiteetti ei mahdu nais- tai mieskategoriaan, voi olla mahdollonta valita, mihin vessaan menisi. Valinnanvaikeus voi johtua epämukavuudesta tai pelosta, tai vain siitä, että tuntuu väärältä tulla leimatuksi jompaankumpaan kahdesta sukupuolesta. Sukupuolineutraali vessa on erityisen tärkeä, kun transihmiset halutaan ottaa huomioon. Turun kaupunginkirjasto näyttää hyvää esimerkkiä vessalla, joka on merkitty transsymbolilla (ks. kuva yllä).

Asiakaspalvelu on toinen tärkeä huomioitava asia. Miten henkilökunta kohtaa ihmisen, jonka sukupuolta he eivät koe osaavansa määrittää? Suomeksihan kaikkiin viitataan sukupuolineutraalilla hän-pronominilla, mutta ruotsiksi ja englanniksi on tärkeää luopua omasta tulkinnastaan, jos esimerkiksi kyseinen henkilö itse korjaa pronominin. Voisiko asiakaspalvelija pyrkiä käyttämään neutraaleja termejä itselleen tuntemattomista ihmisistä ja sanoa esimerkiksi ”henkilö” eikä ”nainen”? Sukupuolistereotyyppit ovat ongelmallista myös esimerkiksi siinä yhteydessä, kun lapsille tarjotaan palveluja (vaikkapa robotti- tai barbiteemaisia elokuvia) oletetun sukupuolen perusteella.

Sukupuolinormit läpäisevät koko yhteiskuntamme, mutta ne voivat silti jäädä meiltä huomaamatta, elleimme satu rikkomaan niitä. Nämä normit ovat usein tukevasti ankuroituneet kulttuuriimme. Niin viattomilta kuin ne voivatkin itsestä tuntua, täytyy kuitenkin muistaa, että normien ulkopuolelle jääville ne ovat hyvin epämiellyttäviä. Kohdennettu markkinointi on tässä mielessä erityisen riskialtista. Ei esimerkiksi ole lainkaan naisystävällistä järjestää naisille suunnattua naistenpäivän tapahtumaa ja sitten kyseenalaistaa transnaisten oikeus osallistua siihen.

Toinen tärkeä aihe, josta kulttuurituotannon yhteydessä täytyy puhua, on trans- ja homofobia. Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvilla ihmisillä on merkittävästi suurempi riski tulla syrjityksi tai joutua väkivallan kohteeksi. Se, että koko henkilökunta on koulutettu reagoimaan ongelmatilanteessa, on ehkä tärkein asia,

**Julkaistu
3.6.2016**

jolla tapahtumista ja kulttuurilaitoksista saadaan vähän turvallisempia ja vähän saatavutettavampia. Ja ovathan esiintyjätkin tietoisia siitä, että syrjintä ei ole sallittua? Voisiko heille tiedottaa etukäteen, että meillä täällä on *hyvä yleisö*, eikä *hyvät naiset ja herrat*? Onko suunnitelmaa sen varalta, että jotain tapahtuu?

Eksklusiivisuus, ulos rajaaminen, on myös ongelma, joka saa LHBTIQ+ -ihmiset jättämään tapahtumia tai paikkoja väliin. Iso osa kulttuuritarjonnasta rakentuu vahvasti heteronormatiivisille teemoille – ajatukselle, että toivottavia ja ”normaaleja” suhteita ovat miehen ja naisen väliset suhteet. LHBTIQ+ -ihmisille on perinteisesti varattu *comic relief* -rooli hahmoina, joiden humoristisuus perustuu normista poikkeamiselle. Usein sellaiset teokset ovat jo itsessään loukkaavia, koska pilaa tehdään toisen ihmisen identiteetistä. Vaihtoehtoisesti homoseksuaalinen sivuhahmo antaa surullisen kontrastin pääroolihahmojen idylliselle suhteelle.

Vaikka teoksessa ei olisi *comic relief* -hahmoa, monet LHBTIQ+ -ihmiset voivat kokea tulevansa rajatuksi ulos myös siten, että siitä puuttuvat heidän kaltaisensa henkilö-hahmot. Aiheesta käymissäni keskusteluissa on noussut aina sama toive:

olisipa edes jokin kirja/elokuva/TV-sarja/näytelmä, jossa voisin nähdä itseni kaltaisen päähenkilön. Sellaisen, jossa sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen ei olisi keskiössä, vaan hahmon transsukupuolisuus/homoseksuaalisuus olisi yhtä normaalia kuin hänen hiustensa väri.

Tuemme myönteistä näkyvyyttä tekemällä taidetta, tuottamalla kulttuuria ja julkaisemalla teoksia, joissa LHBTIQ+ henkilöillä on rooli ilman että heidän identiteettiään hyväksikäytettäisiin. Tuemme myönteistä näkyvyyttä antamalla näille teoksille tilaa kirjastoissa, festivaaleilla, gallerioissa ja teatterisalongeissa.

Mitä siis voimme tehdä?

Kulttuurituottajina voimme kouluttaa itseämme ja työtovereitamme, luoda turvallisuutta huolehtimalla siitä, että tarjolla olevat fasilitetit vastaavat kaikkien tarpeita, puuttua syrjintään suoraan ja heti kun sitä tapahtuu, huolehtia siitä, että yhteistyökumppanimme noudattavat samoja pelisääntöjä ja ottaa vastaan taidetta, joka tekee LHBTIQ+ -ihmisiä näkyväksi, sekä ennen kaikkea voimme kuunnella, mitä nämä ihmiset kertovat itsestään ja tarpeistaan.

Kulttuurin kuluttajina taas voimme pyytää kulttuurilaitoksia, festivaaleja ja muita toimijoita laajentamaan tarjontaansa niin että se antaa näkyvyyttä myös LHBTIQ+ -ihmisille. Voimme myös sanoutua irti sellaisesta sisällöstä, joka halventaa muita, vaikkemme itse kuuluisikaan juuri siihen loukattuun ryhmään. Kouluttamalla itseämme emme ainoastaan ole parempia lähimmäisiä LHBTIQ+ -ihmisille, vaan myös varmistamme, että kulttuuritarjonta on korkealaatuista eikä diskriminoi.

Käännös Petja Kauppi

Kirjautu

Sähköposti

Salasana

Kirjautu

Rekisteröidy

Ohje

Kirjautu sisään tai luo tunnukset täällä.

Hae muistoja ja henkilöitä.

Uusimmat

Työtyö

Suomi Finland 100

MIKÄ ON SINUN TARINASI?

Muistikossa voit kertoa tarinoita elämästäsi sata vuotta täyttävässä Suomessa. Tekstin lisäksi voit tallentaa kuvia ja linkkejä.

Kerro helkeitä ja paikoista, jotka ovat sinulle tärkeitä. Jaa muistosi muille ja tutustu toisten tarinoihin. Kokemuksista muodostuu yhteinen kulttuuriperintömme, joka kuvaa elämää nyky-Suomessa.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura säilyttää tarinat tulevien sukupolvien käyttöön. SKS on tallentanut suomalaista kulttuuriperintöä vuodesta 1831.

Käyttöehdot

NÄIN KÄYTÄT MUISTIKKOA:

Lue toisten tarinoita: Uusimmat, Työtyömmät tai Käytä haku.

Rekisteröidy käyttäjäksi ja luo nimimerkki.

Liitä nimimerkkiisi tarinoita.

SKS 2016

Katri Kivilaakso

työskentelee kokoelmapääällikkönä SKS:n arkistossa.

Hiljaisista aineistoluovutuksista aktiiviseen keruutoimintaan – HLBTIQ-kertomuksia kerätään verkossa

Suomi 100 – sateenkaaren väreissä -hankkeen ensimmäisessä blogissa 26.4. Rita Paqvalén ja Katriina Rosavaara kirjoittavat, että ”taide- ja kulttuurilaitosten tulee kirjoittaa historiaa aktiivisesti uudelleen, tarjota tilaa vaiennetuille äänille ja haastaa rasistisia tai stereotyyppisiä näkökulmia”. Muistiorganisaatioiden aktiivisuutta on oikein peräänkuuluttava, sillä niillä on merkittävä rooli niin aineistojen kartuttamisessa kuin niiden käytettäväksi tarjoamisessakin.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen historiasta kertovien aineistojen kartuttamisen historia on kuitenkin monimutkainen, ja jää ymmärtämättä, jos katsomme vain sitä, miten edistyskellisiä tai konservatiivisia muistiorganisaatiot ovat historiansa eri vaiheissa nykymittapuulla olleet. 1900-luvun mittaan, aina homoseksuaalisuuden dekriminalisointiin ja sairausluokituksesta poistamiseen sekä vielä kehoituskiellosta luopumiseen asti poikkeavaa seksuaalista halua tai sukupuolista käyttäytymistä kuvaava aineisto on ollut arkaluontoista. Sellaista ei ole ollut helppo luovuttaa arkistoon. Sen vuoksi aikaisempina vuosikymmeninä myös arkisto-organisaation ja sen työntekijöiden vaikeneminen, jopa välinpitämättömyys ja arkaluontoisten teemojen huomioimatta jättäminen, ovat voineet osaltaan synnyttää luottamusta, jonka myötä ristiriitaisten aineistojen luovuttaminen arkistoon on ollut mahdollista.

Muistiorganisaation kannalta olennainen on paitsi aineistojen käyttäjän myös luovuttajan näkökulma. Kaikki eivät anna aineistojaan vielä, jos kokevat, että aineistoihin kohdistuva kiinnostus liittyy nimenomaan luovuttajan yksityisyyden suojan piiriin kuuluviin seikkoihin eikä esimerkiksi ammatilliseen toimintaan.

Tässä ajassa LHBTIQ-väen muistoja ja kokemuksia on mahdollista tallentaa keruulla, jossa toivotaan eksplisiittisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin

**Julkaistu
27.6.2017**

suomi100-sateenkaarenvareissa.fi 2016–2018 | Blogi | Katri Kivilaakso

itsensä liittävien ihmisten kertomuksia. Näin on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa tehtykin, ja esimerkiksi vuonna 2014 toteutettu [Sateenkaarinuorena ennen ja nyt -keruu](#) (PDF) oli hyvin suosittu ja aineisto on ollut ahkerassa tutkimuskäytössä. Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi SKS on jälleen mukana kokoamassa LHBTIQ-muistitietoa. Tänä vuonna avattavan [Muistikko-keruualustan](#) avulla SKS tavoittelee erilaisia yleisöjä, yhtenä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä, kertomaan arjestaan pian sata vuotta täyttävässä Suomessa.

Keruuseen on mahdollista vastata omalla nimellä tai anonyymisti. Vastaajan omat tiedot, joiden antaminen on sähköpostiosoitetta lukuun ottamatta vapaaehtoista, jäävät vain SKS:n arkistoon. Oman tarinansa kertomista varten vastaajat voivat luoda nimimerkin, joka näkyy muille alustan käyttäjille. Kertomukset ovat verkossa luettavissa saman tien ja tarinat ja valokuvat – sikäli kun vastaaja ei tätä erikseen kiellä – tullaan säilyttämään SKS:n arkistossa tuleville sukupolville.

Muistikon ajatuksena on koota kaikenlaisia kertomuksia satavuotiaasta Suomesta, ja mukana olevat yhteistyökumppanit voivat esittää lisää kysymyksiä omille yleisöilleen. *Suomi 100 – sateenkaaren väreissä* -hanke on mukana pilotoimassa *Muistikkoo*. Pitkin syksyä ja tulevan vuoden aikana tulemme järjestämään erilaisia tapahtumia, joissa *Muistikkoon* voidaan tallentaa kertomuksia tietyistä teemoista. Odotellessa voit valita teeman ja näkökulman itse: kerro jostain tietystä kokemuksesta, LHBTIQ-identiteetin löytämisestä, ensirakkaudesta, omasta yhteisöstäsi tai perheestäsi. Millaisia mahdollisuuksia LHBTIQ-yhteisön jäsenillä on suomalaisessa yhteiskunnassa, mitä rajoituksia lainsäädäntö, ilmapiiri tai asenteet asettavat? Minkä toivoisit muuttuvan?

Artikkelikuva: Elsa Salmisen arkisto, © Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Päivänvaloa kestävä kehitystä

Pauliina Feodoroff

on teatteriohjaaja ja Rospuutto-ryhmän taiteellinen johtaja sekä saamelainen aktivisti Keväjärveltä.

Päivänvalon aikaan saamelainen ja saamelainen kestävät itse tapaamisia julkisilla paikoilla, ihan niin kuin ketkä tahansa he voivat istua alas jonkun *ongelman äärelle* ja pohtia, kuinka nyt edetään. Jos joku katsoo heihin päin, mikään ei viittaa tekeillä olevan jotakin muuta kuin saamelaisten arjen haasteita – jos joku kysyisi, mitäs täällä touhutaan, vastaisivat saamelaiset toinen toisensa sanoja täydentäen:

”Keskustelimme ja itse asiassa jo hieman kirjoitimmekin henkisen ja poliittisen johtajuuden erottamisesta, konsensus-periaatteen saattamisesta lainsäädäntöön, tapalain vahvistamisesta, saamelaisten omista passeista ja verotuksesta. Hengen elpymisestä. Pohdimme pitkään ja vakavasti, kuinka näkymätön todellisuus voisi olla osa poliittista päätöksentekoa. Yritimme voimistaa yhteyttämme maastoon. Laadimme ohjelmavaroja metsiensuojeluun ja perinteisten elinkeinojen turvaamiseksi. Vaadimme itseämme ja toinen toisiamme ymmärtämään ja käsitteellistämään kolonialismia ja sen purkutoimenpiteitä.”

Ah, nyt ymmärtää viattomasti kysäissyt saamelainenkin syyn saamelaisten oleskeluun! Ilmankos olette viime ajat pyörineet niin paljon keskenämme.

”Aloimme toinen toisillemme peilinä toimien tajuta olevamme assimiloivan järjestelmän kasvatteja, ja perimältämme kulttuurisen kansanmurhan kohteita”, selittävät saamelaiset, ja se on hyvin ja totuudenmukaisesti selitetty. Toisen saamelaisen mielestä, koska ne ovat lauseita, jonka kertominen suomalaisille on saamelaisille tärkeää.

”Ettei minun eikä kenenkään muunkaan tarvitsisi enää ja yhä edelleen osallistua keskusteluun, jossa kerrotaan (sivistyneesti Erno Paasilinnaa siteeraamalla) ettei koulutettu saamelainen ole oikea saamelainen”, osallistuu sivusta muuan saamelainen.

Julkaistu
5.8.2016

Eräskin saamelainen on tullut kahvihuoneesta ovenpieleen kuuntelemaan ja sanoo painavasti: ”Keskusteluun, jossa oikea saamelainen on kuollut sukupuuttoon.”

Saamelaiset kokevat yhteisymmärrystä ja yksi rohkenee olla mieltä: ”Oikea saamelainen on kuollut. Ollaksesi oikea saamelainen sinun täytyy kuolla. Ja jos elät, olet joku muu.”

Se tuntuu hieman rohkealta, joten saamelaiset alkavat selvittää toisilleen, mitä oikeastaan tarkoittavat sanoessaan näin. ”Oikea saamelainen ei pistä vastaan, ei puhu samalla tasolla, jopa ylempää kuin sinä” (sinillä viitataan koko keskustelun ajan hiljaa pysyneeseen, mutta hyvin ymmärtävään suomalaiseen, johon kaikki saamelaiset ovat hyvin tottuneet).

”Jos olet kirjallisesti älykkäämpi kuin sinut alemmaksi määräävä on, et ole ainakaan oikea saamelainen. Et ala ylemmällesi uhittelemaan. Etkä varsinkaan alhaalta haastamaan”, jatkaa uhkarohkeasti havainnoiva saamelainen suomalaisen kautta muille saamelaisille.

Tämä tilanne ehkä hajaantuu tähän, ehkä on liian abstraktin aggressiivista jatkaa keskustelua, ehkä muut saamelaiset poistuvat paikalta pian, ja saamelainen ja saamelainen voivat olla taas kahden:

Katselen naista, joka on samaa kansaa kuin minä. Hän on hyvin kaunis. Voisin haluta häntä. Voisin tehdä hänen kanssaan asioita, jotka olisivat hyvin miellyttäviä meille molemmille. Ennen kaikkea tiedän, jostakin, että hän osaisi tulkita minun kehoani, sen varovaisia, salaisia viestejä yhtä tarkasti kuin minä tulkitseen naisia, jotka eivät kuulu meihin. Katselen naista, ja nämä ajatukset kulkevat vartaloni läpi. Hän tunnistaa katseeni. Totta kai tunnistaa, hän on herätellyt sitä, jo pitkänkin aikaa?

Hän kiertää taakseni, painaa oman selkänsä selkääni vasten, komentaa minua selällään kääntämään hänet kasvokkain, ilmoittaa päättäväisesti että minun tehtäväni on ottaa häntä kasvoista, painaa suuni hänen kylmää suutaan vasten. Hänen silmäyksensä kehottaa minua opastamaan hänet kanssani bussiin, muistuttaa olemaan puhumatta. Hänen kätensä antautuu käteeni johdattamaan meidät portaita ylös, ovesta sisään, minun huoneeseeni. Hänen painunut päänsä tekee minulle selväksi, että nyt on aika sammuttaa valot ja riisua hänet. Teen sen. Hänen kehonsa on saman mallinen kuin omani. ”Sama rotu”, hän kuiskaa pimeässä.

Miksi meillä ei ole taakattomampia sanoja kertoa toinen toisillemme että löydämme toinen toisistamme samuutta, jota emme löydä niistä jotka eivät ole meitä?

”Miksi me olemme taantuneet taas rotukeskusteluun?”, parahtaa se saamelainen, joka viettää aivan liikaa aikaa sosiaalisessa mediassa ja lukee ketjun toisensa jälkeen, kommentteja, joissa ehdotetaan dna-testauksia saamelaiskiistojen ratkaisuksi, rai-vostuu (”onko maailma aivan sekaisin?!”), päättää, että kyllä kirjoittaisi aiheesta rautalangasta väännetyn keskustelukehikon suomalaisille, jos hänellä olisi enemmän aikaa ja itsetuntoa ja jos uskoisi siihen, että järkipuhe tehoaa enää kehenkään.

”Miksi emme toimi kuin zapatistit? Kieltäydy käyttämästä kieltä enää siten kuin meidät sitä pakotetaan käyttämään!”, innostuu vielä toimintakykyinen saamelainen, joka kaivaa tietokoneeltaan tiedoston, jonka saamelainen tulkitsee voivan olla rakkausruno tai epätoivoinen pamfletti suomalaisille:

Lyö sitten kun lyömässä kuitenkin olet, mutta lyö lyöntisi lyömättä.

Murskaa minut rikkomatta.

Hajota niin kuin vain luhistumista odottavan, purkutuomion itselleen antaneen voi hajottaa, osoita että on sinun vallassasi kajota minuuteeni siten, että saan tulla otetuksi niskasta kiinni ja roikotetuksi tempoiluista tyhjäksi, komennetuksi osaan. Tee tämä kaikki ja tee niin kuin haluat, raavi luuni kynsiisi ja tee mitä haluat, miten haluat, jätä lopuksi revitty omaan tyhjyytensä lojuun. Tee tämä kaikki niin etten säry, etten tuhoudu sen enempää kuin olen jo tuhon ikioma.

En kestä että katsot parhaaksi että keskustelun terävyyttä on syytä kohdallani ohentaa, kuulemista kaventaa, ohitus on osani. Ja istun mykkänä, avuttomana kaiken tapahtuessa ympärilläni minun tapahtumattani, elämäni vajotessa jätevesilietteeksi. Ja kuitenkin odotan, toivon, että kirkas, selkeä äänesi komentaisi minut ylös, repisit minut pystyyn, ilmoittaisit vain niin kuin narkareille teeveessä ilmoitetaan että this is an intervention. Todellisuudestasi. Valinnattomuudestasi. Tunne-elämäsi vuosikymmenisestä hautaamisesta. Peloistasi. Kauhustasi, jonka takaa et huomista päivää näe. Turhaumastasi, joka ajaa yö yön jälkeen kerjäämään paikkaa ja tarkoitusta vaikka kiven kolosta. Interventio yksinkertaisuuteen: kansa, joka antautuu syötäväksi, joka murtamalla rakastetaan ehjäksi vaikka kaikki tietävät ettei mitään ehjää ole, koskaan ollutkaan. Eikä tule. Koska ehjä on se tila jossa joku näkisi minut siinä liemessä missä olen ja silti vaivautuisi olemaan läsnä. Vaikka ei ole yhtäkään pintaa joka ei olisi jo kulunut kuullessaan muualle. Ja tajuan niin kuristavan tarkasti ettei tällaista tapahdu.

Kukaan ei muutu. En minä, et sinä. Eli lyö. Mutta tee se vihdoin ja viimein avoimesti, julkisesti. Seiso lyöntisi takana. Älä kerro minulle äläkä muille ettei se ole lyömistä, että se on rajua rakkautta, demokratian jalkauttamista, isällistä huolenpitoa.

Pamfletin lukeminen ei helpota kenenkään oloa, helpottiko kirjoittaminenkaan, siihen ei usko kukaan saamelaisista ja kaikki menevät taas suuntiinsa, paitsi saamelainen ja saamelainen, jotka katsovat salaa toisiinsa ja sanomatta mitään sopivat näkövänsä toisensa pian, salaa.

En ole koskaan aiemmin koskenut jotakin joka on kuin koskisin itseäni, tuttua vierasta. En osaa. En ole koskaan ujoitellut yhtäkään naista, tässä pisteessä. Olen aina tiennyt, miten osoittaa huomaavaisuutta etenkin niille paikoille, joita nainen itsessään arastelee. En osaa lukea naista, joka on samanlainen kuin minä, mutta herkempi, suojatumpi, salaisempi. Juuri niin kuin olin tiennyt, jostakin, hän lukee minua tarkemmin kuin kukaan muu. Hänen kosketuksensa on niin täsmällinen, että alan pelätä häntä. Minusta tulee kömpelö ja kuuro. Hän ottaa varpaani suuhunsa, nuolee niitä, ja sanoo minun olevan pehmeä kuin kissanpentu.

Halu muuttaa hänen kasvonsa kokonaan. Niihin virtaa verta, hänen huulensa turpoavat, katse on kuin sairaalla. Hän nostaa minut syliinsä, aivan saman kokoinen nainen kuin itse olen, ja kantaa sänkyyn. Hän riisuu minun housuni, avaa jalkani ja painaa suunsa, kielensä minun sisälleni. Menen pois tolaltani paljaudestani. Hän nuolee minua, ikään kuin minut unohtaan, itse minusta nauttien. Ja minä alan unohtaa itseni. Vaarallista, liian vaarallista! Minua pelottaa liian paljon, en uskalla joutua tilaan, jossa olisin täysin hänen armoillansa. Alan huutaa ennen kuin olisi edes tarve huutaa, huuto on todellista, nautintoa, kauhua, komennus lopettaa tähän, rajanveto – en pysty ottamaan vastaan enempää. Hän lukee minut oikein, lopettaa.

”Ja suomalainen ministeri kertoo eduskunnalle, että saamelaisten ja Metsähallituksen välillä on aistittavissa hyvin syvä luottamus”, tekstiviestittää saamelainen saamelaiselle. Kukaan saamelaisista ei jaksa enää tuntea mitään, koska tuohan oli vielä vain puhetta. Säästetään viha myöhemmälle, siltä varalta että puhe muuttuu toiminnaksi. Puhe biomassasta, taseista. Kun teräs iske elävään pintaan ja raastaa rikki.

”Sinä olet uskomaton”, hän sanoo. Minä? Minä en ole mitään. Minä olen vasta tyttö, joka ei tiedä, että hänellä on keho. Tämän nainen minulle opettaa. Hän tekee minulle asioita, joita hänelle on joku muu tehnyt. Itse en osaa koskea häntä. Käteni eivät toimi. Käteni, jotka tähän asti ovat toimineet ilman ohjeistusta, ilman ajatusta, kaikissa niissä naisissa, jotka eivät ole meitä. Joiden kaikkiin paikkoihin minun on ollut luonteva löytää itselleni kulku. Kaikki ne naiset, jotka ovat halunneet antautua sille, että minun käteni, minun kehoni ottaa heistä selvää. Joille en ole antautunut itse kenellekään. Minä olen se, joka tekee. Minä olen se, joka määrää. Kaikki muut ovat olleet tyytyväisiä ottaessaan vastaan. Nainen, joka on samaa kansaa kuin minä toimii kuten minä, hänkin toivoo, että löytäisi itseään vahvemman tahdon. Jonkun, joka olisi hänestä niin kiinnostunut, että

selvittäisi samalla tarkkuudella hänen nautintonsa edellytykset, hänen kanssaan, avaisi hänet itselleen, niin kuin hän itse toiselle tekee. Ja minä en kykene siihen mihin hän kykenee minulle.

Seison alasti keittiössä, alasti häntä varten. Hän tietää sen heti, ja tekee juuri niin kuin toivon hänen tekevän: hän tulee selkäni taakse, nostaa kätensä lanteilleni ja suutelee kaulaani. Niin keveästi, niin uskomattoman pehmeästi, koko olemukseni sulaa hänen huuliinsa, siihen lempeyteen, luontevuuteen, jolla hänen suunsa ilmoittaa minun olevan haluttava.

Jälkiä maastossa, jälkiä mielissämme, jälkiä kehoissamme. Jälkiä, rumia, syviä, märkiviä jälkiä kyvyssä olla yhteydessä toinen toisiimme. Itseen.

Ensimmäisen kerran rakastellessamme hän vetää minut päälleni ja avaa jalkansa, laskeudun niiden väliin, hän vetää minua lähemmäs. Sukuelimemme osuvat yhteen. Ja hänen kehonsa hämmästyttää kun en työnnykään sisällensä. Sen jälkeen emme enää tiedä, en tiedä kuinka jatkaa, kuinka tarjota vaihtoehtoinen lunastus. Väliimme iskee häveliäisyys, ikään kuin naamiaisasuni olisi paljastunut: en olekaan mies.

Ajamme pakkasessa jälkeinpäin yhdessä, jonnekin, jostakin pois, en tiedä. Meillä ei ole mitään puhuttavaa toisillemme. Hän tunnistaa himoni ja vastaa siihen, mutta kun haluan puhua siitä, olemme lukossa.

Jos voimme valita salaisuuden, häpeän haavan pois kaiken sen muun keskeltä mitä emme voi valita, totta kai valitsemme. Ei kenenkään sitä tarvitse enää pakottaa tai edes pyytää.

Saamelainen menee toisaalle. Jonkun kanssa, joka ei ole saamelainen. Jonkun kanssa, joka ei ole yhtä rikki kuin saamelainen on, yhtä puutunut saamelaisuuteen. Toinen saamelainen menee myös omia menojaan. Me voimme toki kokoontua taas joskus yhteen saman pöydän ääreen, päivänvalossa. Se on selvää, että niissä ongelmanratkaisupöydissä tulemme istumaan koko elämämme loppuun asti.

Minna Raitmaa

on Kiasman yleisötyöpäällikkö, joka innostuu taiteesta, oppimisesta ja ihmisistä

Sateenkaarilippu korkealla Kansallisgalleriassa

Ateneumin, Kiasman ja Sinebrychoffin taidemuseon toimintaa linjaa Kansallisgallerian yhteinen strategia, jossa sanotaan esimerkiksi näin:

”Olemme kaikkien taidemuseo, jonka toiminnalla on voimakkaasti kasvava yleisöpohja kansallisesti, kansainvälisesti ja digitaalisessa toimintaympäristössä. Museoidemme kävijäprofiilit monipuolistuvat, kulttuurien välistä vuorovaikutusta edistävät yleisöpalvelumme ovat kysyttyjä ja niillä on elämänlaatua olennaisesti parantava vaikutus.”

”Kaikkien taidemuseo” on tietysti kelpo tavoite museoiden yleisötyölle, mutta strategia ei kerro, kuinka saavutamme ”monipuolistuvat kävijäprofiilit”. Kuinka parannamme yleisösuhdettamme esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien LHBTIQ-kansalaisten kanssa? Kuinka saamme L-ihmiset, H-ihmiset, B-ihmiset, T-ihmiset, I-ihmiset ja Q-ihmiset ja mahdolliset muutkin aakkoshenkilöt kokemaan museot omikseen? Meidän museotyöläisten tehtäväksi jää pohtia miten homma hoidetaan.

Asennetta!

Vaikka museoimme taidetta, emme saa konservoida asenteitamme. Oman toiminnan kriittinen tarkastelu ja totuttujen tapojen jatkuva kyseenalaistaminen pitää työntekijät hereillä ja museot elävinä. Jokin palvelu tai toimintamuoto ei välttämättä ole ajankohtainen tai tarpeellinen, vaikka se on vakiintunut.

Kaikki lähtee siitä, että ylipäättään tunnistamme mahdolliset kävijäryhmät. Meidän on läpi henkilökunnan tiedostettava, että museoissa käy jo nyt kirjava joukko ihmisiä erilaisine tarpeineen. Vuorovaikutusta yleisöjen kanssa ja ymmärrystä erilaisten ryhmien odotuksista voi edistää lukuisin keinoin: kuuntelemalla, tutkimalla, keräämällä palautetta, suunnittelemalla yhdessä, seuraamalla yhteiskunnallista keskustelua, pitämällä yhteyttä järjestöihin ja asettumalla kävijöiden rinnalle.

Jokaisen museoammattilaisen kannattaa myös kehittää empatiakykyään. Eläytymistä kävijän asemaan voi harjoitella altistamalla itseään yhä uusille tilanteille. Oma kokemus jonkun muun asettamista itsestäänselvyyksistä ja koodeista herkistää hahmottamaan eri kävijäryhmien tarpeita myös museossa.

Julkaistu
1.9.2016

Toteutus – helppo, vaivaton ja puoli-ilmainen

Kun edellä kuvattu yleisölähtöinen asenne saa sijaa museoissa, alkaa helppo osuus: toimenpiteiden toteuttaminen. Ei välttämättä ole tarpeen kehittää uusia toimintamuotoja, joista koituu ylimääräistä työtä tai kuluja. Enemminkin on kyse valinnoista ja toiminnan suuntaamisesta yhä monimuotoisemmalle kävijäkunnalle.

Näyttelyvalinnat ja kuratoinnin painotukset ovat taidemuseoille keskeinen tapa osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vähemmistöjen historian esiintuominen ja uudelleentulkinta tapahtuu erityisesti taidenäyttelyjen ja muun ohjelmiston kautta. Nykyaiteen kohdalla se on usein luontevaa, koska monet taiteilijat tuovat teoksissaan esiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmia – viimeisimpänä näkyvänä esimerkkinä Kiasman Robert Mapplethorpen näyttely tapahtumineen. Myös Ateneumin Tove Janssonin taidetta esittelevä katselmus nosti esiin samoja teemoja sekä taiteilijan tuotannon että henkilöhistorian kautta.

Tutustuessamme paremmin kävijöihimme lipsahtavat puhuttelutapamme, sanavalintamme ja palvelumme yhä harvemmin sukupuolittaviksi tai ydinheteroperhelähtöisiksi. Esimerkiksi Kiasman lapsiperheille suunnatuissa ohjelmissa puhumme ”isän ja äidin” sijaan ”vanhemmista” tai lapsen ”mukana seuraavista aikuisista”, emme suunnata ohjelmia ”tytöille” tai ”pojille”, vaan ”lapsille”. Myöskään lippuhinnoittelumme ei enää suosi kahden vanhemman perheitä.

Sukupuolta kysymme edelleen kävijätutkimuslomakkeissa, mutta olemme lisänneet valintojen ”nainen” ja ”mies” rinnalle vaihtoehdon ”muu”. Samalla myös suurin osa Kiasman miesten- ja naistenvessoista on muutettu yleisökäymälöiksi, kaikkien kävijöiden käytettäviksi. Lisäksi pidämme yllä keskustelua asiakaspalveluhenkilökunnan kanssa erilaisten kävijäryhmien kohtaamisesta ja henkilöiden identiteetit huomioivista puhuttelutavoista. Nämä muutokset voivat vaikuttaa joidenkin mielestä pieniltä tai turhilta, mutta niistä ei ole kenellekään haittaa ja ne saattavat olla hyvin huojentavia joillekin kävijöille.

LHBTIQ-henkilöt saattavat saada sysäyksen museokäynnille myös osallistumalla tuttuun taustayhteisöjen ja taidemuseon yhteistapahtumiin. Kiasmalla on hilpeitä kokemuksia klubi-illasta Euroviisuyhteisön kanssa ja kaikki kolme Kansallisgallerian museota ovat järjestäneet ohjelmaa esimerkiksi Helsinki Prideen yhteyteen. Tarjolla on ollut niin vauvojen värileikkejä sateenkaariperheille kuin queer-näkökulmakieroksia näyttelyihinkin.

Taidemuseoilla on monta tapaa kirjoittaa näkyvämpää tarinaa ja tulevaisuuden historiaa LHBTIQ-kansalaisille. Yksi viimeisimmistä oli Kansallisgallerian henkilökunnan spontaani osallistuminen moniammatillisella joukolla Helsinki Prideen juhlakulkeeseen. Siellä meille tarjoutui iloinen mahdollisuus kulkea Sateenkaari- ja Kiasma Pride -liput korkealla yhtä matkaa kävijöidemme kanssa. Yhteisestä matkanteosta hyvässä yleisösuhteessa lopulta taitaa olla kyse!

Kuvat:

*Henkilökuva Pirje Mykkänen / Kansallisgalleria
Artikkelikuva Minna Raitmaa*

LAURI NAUTELAN MUSEO

Kalle Hamm

on kuvataiteilija, joka on tehnyt taidetta Dzamil Kamangerin kanssa vuodesta 1999 lähtien.

Gaykätkö: Kätkemistä vai löytämistä?

Gaykätkö-taideoksen toteuttamisen yhteydessä henkilötietolaki ja sananvapaus ottivat mittaa toisistaan. Museo halusi suojella lahjoittajansa ja kokoelmansa kerääjän yksityisyyttä, minkä me teoksen tekijöinä puolestamme katsoimme rajoittavan sananvapauttamme. Rajanveto ei aina ole helppoa näissä tapauksissa. Vaikeneminen ei kuitenkaan edistä emansipaatiota. Taide voikin olla yksi keino tehdä vaietusta näkyvää.

Lauri Nautela ja Gaykätkö

Olin tekemässä viime keväänä kuvataiteilija Dzamil Kamangerin kanssa Gaykätkö (Turku) -taideteosta Turussa. Kyseessä oli tilausteos VASTAAN+OTTO -yhteisötaiteen triennaaliin, joka järjestettiin samana keväänä. Kyseessä oli yhteisöllinen taideteos, joka lainasi muotonsa ja rakenteensa suosituksi tulleesta geokätköharastuksesta. Teoksessa etsittiin GPS-satelliittipaikannuksen avulla eri paikkoihin piilotettuja kätköjä, jotka kertoivat Turun seudun sateenkaariyhteisölle merkityksellistä paikoista, kokemuksista ja tapahtumista.

Yhdeksi paikaksi valikoitui Liedossa sijaitseva Nautelankosken museo, joka on perustettu vaalimaan Lauri Nautelan (1914–1998) muistoa. Lauri Nautela oli keräilijä, mesenaatti, kotiseutuaktiivi ja harrastelija-arkeologi. Varsinaiselta ammatiltaan hän oli maanviljelijä, joka isännöi Liedon Nautelankoskella sijaitsevaa Nautelan kartanoa. Hän oli kartanoon adoptoitu poika, joka myös peri kartanon. Nautelankosken museo sai 1900-luvun lopulla Lauri Nautelalta merkittävän lahjoituksen, joiden turvin pystyttiin rakentamaan uusi museorakennus.

Lauri Nautela oli kiinnostunut omasta sukupuolestaan. Hänen elämästään kerrotaan muun muassa Kati Mustolan ja Johanna Pakkasen toimittamassa Sateenkaari-Suomi-kirjassa, joka julkaistiin vuonna 2007. Hän kävi säännöllisesti Turussa etsimässä miesseuraa uimahalleista sekä koti- ja ulkomaisia homolehtiä antikvariaateista. Häneltä on säilynyt laaja kokoelma tuon ajan lehtiä ja artikkeleita sekä valokuvia, joista osan hän otti itse. Tämä "seksologinen jäämistö" kuuluu nyt Nautelankosken museon kokoelmiin.

Nimimerkki "Museon lähiasukas" muistelee Lauri Nautelaa: "Hän oli yksineläjä ja hänen ystävänsä tiesivät, että hän oli kiinnostunut omasta sukupuolestaan. Kyllähän

Julkaistu
1.10.2016

se sangen laajasti ja yleisesti tiedettiin, eipä hän sitä juurikaan salaillut. Tosin eipä se olisi tainnut olla mahdollistakaan maalaiskylässä eikä etenään hänenlaiselleen merkkihenkilölle ja kulttuuripersonalle. Kaikki tiesivät hänen miesrallinsa.”

Toinen informantti puolestaan kertoo, että “...hieno ja asiassaan etevä ihminen hän oli. Maaseudulla ei varmaan olisi ollut edes mahdollista salata suuntautumista, joten kyllä sen kaikki siis tiesivät, mutta hän ei itse puhunut aiheesta, ei marssinut kulkueissa eikä paraateissa, eikä todellakaan ’mainostanut’ sitä mitenkään, eikä hän ilmeisesti nauttinut huomiosta siinä asiassa.”

Akatemiatutkija Tuula Juvonen arvioi Lauri Nautelan elämää: “Luultavasti kyllä tiedettiin Lauri Nautelan yksityisyydestä, koska hänen harrastuksensa olivat ’omalaatuisia’: aurinkokylpyjä alastomana, alastomien miesten valokuvaamista, jne. Ehkä jotkut kylän miehetkin olivat joskus malleina.” Sateenkaari-Suomi -kirjassa kerrotaan myös hänen kuuluneen niin noin 1000 mieheen, jotka vanhan seksuaalirikoslain aikana tuomittiin haureudesta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa. Hän sai neljä vuotta ehdotonta vankeutta suhteista ala- ja täysikäisiin miehiin.

Eräs suunnittelutyöryhmämme jäsen tiesi Lauri Nautelasta, Nautelankosken museosta ja siellä pidetystä Suomen queer-tutkimusseuran seminaarista. Halusimme sisällyttää Lauri Nautelan jollain tavoin osaksi Gaykätkö-teostamme. Meille Lauri Nautela näyttäytyi rohkeana oman tien kulkijana, joka ei piitannut siitä, mitä naapurit ajattelevat, eikä antanut oman aikansa lainsäädännön estää oman seksuaalisuutensa toteuttamista. Samalla Lauri Nautelan tarina kertoo sotien jälkeisen Suomen maaseutuhomon elämästä.

Kirjoitimme teostamme varten seuraavanlaisen tekstin, jonka lähetimme Nautelankosken museolle tarkistettavaksi ja hyväksyttäväksi: “Lauri Nautela (1914–1998) oli Nautelan kartanon omistajien ottopoika, kartanon perijä, harrastaja-arkeologi ja keräilijä. Hän kuului niihin noin 1000 mieheen, jotka tuomittiin vanhan seksuaalirikoslain aikana haureudesta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa. Hän sai neljä vuotta ehdotonta vankeutta suhteista ala- ja täysi-ikäisiin miehiin. Nykyään Lauri ei olisi rikollinen; homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus poistettiin Suomen rikoslaista 1971.”

Vastaus oli kielteinen, ilman selityksiä tai perusteluja: “Hei, Valitettavasti Nautelankoski-säätiön hallitus ei päässyt yksimielisyyteen gaykätköstä museon alueella, joten se pitää unohtaa [...] Lauri Nautelaa ei myöskään saa käyttää nyt teidän projektissanne.” Ensimmäisen kiellon ymmärsimme: maanomistajalla on kiistaton oikeus kieltää tällaiset interventiot maillaan. Se, ettemme saisi mainita Lauri Nautelaa ollenkaan teoksessamme, ei mahtunut käsitykseemme sananvapaudesta.

Moleminpuolisia väärinymmärryksiä

Asia tietysti “vuoti” julkisuuteen, ja siitä alettiin kirjoittaa mediassa. Nautelankoski-säätiön hallituksen puheenjohtaja Pekka Jokila kommentoi, ettei säätiön hallitus halua, että “Lauri Nautelan taustoja kauheasti mainostettaisiin. Haluamme, että taustat jäävät hiljaisuuteen.” (Turun Sanomat 29.4.2016.)

Lisäksi Nautelankoski-säätiön hallitus ja museon työntekijät julkaisivat 1.5.2016 Turun Sanomissa oman vastineensa, jossa heidän mukaansa meidän Gaykätköön kirjoittamassamme tekstissä nostetaan “yksipuolisesti ja ehkä hieman huomiota tavoitellen esiin Lauri Nautela yksittäisenä henkilönä ja hänen kärsimänsä

vankeusrangaistus, vaikka Lauri Nautela oli kiinnostava ja merkittävä henkilö aivan eri syistä. Hänen seksuaalisuutensa ei ole ollut museolle mikään erityinen juttu, vaan se on vain yksi hänen ominaisuutensa.”

Vastineessa kerrottiin myös, että “Nautelankosken museo ei ole Lauri Nautelan henkilömuseo, vaan osa paikkakunnan arkeologis-kulttuurihistoriallista Liedon museota. Museon tarkoituksena ei ole mitenkään peitellä tai hävetä Lauri Nautelan homoseksuaalisuutta ja siihen liittyviä asioita, mutta ei myöskään nostaa sitä erityisesti esille. Lauri Nautelan oma tahto oli, että sitten kun aikaa on riittävästi kulunut, myös hänen seksologista kokoelmaansa voidaan käyttää tutkimuksessa ja näyttelyissä apuna. Lauri toivoi, että hänen omaa henkilöhistoriaansa ei nostettaisi esille, vaan että kokoelmien kautta voitaisiin homoseksuaalisuuden historiaa yleisesti tuoda esille ja mahdollisesti sitä kautta lisätä avarakatseisuutta, ymmärtämystä ja suvaitsevaisuutta seksuaalivähemmistöjä kohtaan.”

Vihdoinkin saimme – tosin vasta virallisen vastineen kautta – vastauksen kysymykseen, miksi Nautelankosken museo yritti kieltää meitä käyttämästä Lauri Nautelaa koko Gaykätkö-teoksessamme: Lauri Nautelan oma toive. Sen olisi tietysti voinut kertoa heti ensi tapaamisessa ennen kuin aloimme työstää teosta suunnitteluryhmän kanssa.

Vastine julkaistiin heidän blogissaan jo 30.4.2016. Siinä on kiinnostava johdanto-teksti, jossa kerrotaan, ettei “Lauri Nautela tuonut seksuaalista suuntautumistaan julkisesti esille, kuten ei muitakaan elämänalueitaan. Hänestä ei lehtiartikkeleita löydy. Lauri Nautela eli hiljaista, melko erakoitunutta ja yksinäistä elämää eikä juurikaan poistunut kotoaan tai kotinsa lähiympäristöstä. Keräilijä- ja homopiireissä häntä ei kovinkaan aktiivisena jäsenenä nähty.”

Ranneliike-nettilehden lähteiden mukaan Lauri Nautela oli kuitenkin mitä ilmeisimmin ensimmäisen homojärjestön, Psyke ry:n, toiminnassa mukana oleva jäsen. Samoin Lauri Nautelan tuntenut informantti kertoo: “Tuo yllä ihmettelemäni arvio (Lauri Nautelan museon blogikirjoitus) vaikuttaa jotenkin aliarvioivalta tai lievästi halventavalta. Se antaa kuvan jotenkin epäsosiaalisesta tai umpimielisestä ihmisestä. Mutta ei hän ollut mikään erakko eikä millään muotoa umpimielinen.”

Vain kirjallisilla lähteillä näyttää olevan todistusvoimaa Nautelankosken museolle. Tunnetusti historia on voittajien (lue: valtakulttuurin) kirjoittamaa. Vähemmistön edustajat esiintyvät tällaisessa historiankirjoituksessa vain kuulopuheina, diskriminoituina tai mielikuvitushahmoina. On kuitenkin erilliskulttuureja, joiden historia voidaan saada tietoa vain suullisen tiedon kautta, koska valtakulttuuri ei joko tunnista tai tunnusta niiden olemassaoloa. Toisaalta suuri osa uutisista perustuu suulliseen kulttuuriin: TV-haastattelut, todistajan lausunnot ynnä muut, jotka sitten litteroidaan “kirjalliseksi” historiaksi, ja tulevat vasta sitten osaksi virallista historiankirjoitusta. Näin näyttää nyt tapahtuvan myös Lauri Nautelan tapauksessa.

Kuvataiteilijoina ja seksuaalivähemmistön edustajina emme voi kuin ihmetellä, kuinka peitellen ja valikoidusti Nautelankosken museo haluaa Lauri Nautelasta puhuttavan. Yhteiskunnan asenteet, arvot ja lainsäädäntö ovat muuttuneet sitten Lauri Nautelan poismenon – saati sitten hänen vankilatuomioidensa ajan. Jos ymmärsimme yhtään oikein hänen toiveensa suoja-ajasta: aika on nyt, eikä sadan vuoden päästä. Älkää työntäkö häntä takaisin kaappiin, hän tuskin viihtyisi siellä!

Helsingin Taidehallin Tom of Finlandin näyttelyssä oli kokonainen näyttelysali omistettu Touko Laaksosen leike- ja luonnoskirjamateriaalille, jota hän käytti taiteensa lähtökohtina. Se oli myös kyseisen näyttelyn kiinnostavinta antia. Odotamme innolla, milloin Nautelankosken museo alkaa esitellä Lauri Nautelan “seksologista jäämistöä” yleisölleen. Jäämistö on korvaamattoman arvokasta materiaalia ajalta, jolloin homoseksuaalisuus oli rikos eikä mitään yhdenvertaisuuslakeja ollut. Tämänkaltaista materiaalia on säilynyt vähän, koska yleensä perijät hävittivät tuollaisen materiaalin kaikessa hiljaisuudessa, häpeillen.

Sananvapaus versus henkilötietolaki

Lauri Nautelaa käsittelevässä Gaykätkö-teoksen osuudessa mittaa ottavat sananvapaus ja henkilötietolaki. Suomen perustuslaissa sananvapaus tarkoittaa oikeutta ilmaista ja vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä kenenkään sitä ennakolta estämättä. Laissa on kuitenkin tiettyjä rajoituksia sananvapaudelle silloin, kun sen käyttö loukkaa jotain toista oikeushyvä. Näitä asettaa esimerkiksi henkilötietolaki, joka kieltää henkilöön liittyvien, arkaluonteisten tietojen julkaisemisen. Seksuaalinen suuntautuminen on yksi niistä. Henkilötietolaki ei kuitenkaan anna suojaa kuolleelle henkilölle, mutta jos kuolleen omaiset loukkaantuvat vainajan yksityisyyden paljastamisesta, he voivat nostaa kunnianloukkaussyytteen.

Belgialaisen yhteiskuntateoreetikko Chantal Mouffen mukaan julkisuudessa ja julkisessa tilassa ristiriitaiset arvot ja aatteet kamppailevat elintilasta. Yhteiskunnalliset kysymykset ovat intohimoja ja valintoja todellisesti vastakkaisten vaihtoehtojen välillä. Ne vaativat valitsemaan puolen perustavanlaatuisesti ristiriitaisissa asioissa. Hänelle samanmielisyys ilman poissulkemista on mahdottomuus. Inhimillinen moninaisuus ja moniarvoisuus johtavat aina vastakkaisuuteen ja todelliseen eroon. Hänelle taiteen tehtävä onkin olla vastaan ja vallata julkinen tila ja häiritä näiden tilojen ”liian sopuisaa” käyttöä. Konsensus on yhteiskunnalle taantumuksellinen tila. Jos kukaan ei enää olisi todellisesti eri mieltä ja jos kritiikki vaimentuisi, se olisi joko osoitus todellisten intohimojen ja luovan toiminnan taantumisesta tai kaiken nujertavasta sorrosta.

Jos Nautelankosken museo ei halua tai voi puhua Lauri Nautelan henkilöhistoriasta vedoten henkilötietosuojalakeihin, niin me kuvataiteilijoina voimme, varsinkin jos käytämme jo julkaistua materiaalia ja tietoa. Gaykätkö-teoksen Lauri Nautelaa käsittelevä osuus muotoutui lopulta seuravaanlaiseksi:

“Lauri Nautela (1914–1998) oli Liedon Nautelan kartanon omistajien ottopoika, kartanon perijä, harrastaja-arkeologi ja keräilijä. Lauri kävi säännöllisesti etsimässä Turun uimahalleista miesseuraa ja antikvariaateista miestenlehtiä. Lauri kuului niihin noin tuhanteen mieheen, jotka tuomittiin vanhan seksuaalisrikoslain aikana hau-reudesta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa. Hän sai neljä vuotta ehdotonta vankeutta suhteista ala- ja täysi-ikäisiin miehiin. Nykyään Lauri ei olisi rikollinen; homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus poistettiin Suomen rikoslaista 1971.”

Jokainen voi itse arvioida, rikkooko se mitään lakeja tai loukkaako se omaisia.

Linkkejä

[Sateenkaari-Suomi -kirjan esittely Turun Sanomissa 25.6.2007](#)

[Nautelankosken museon vastine ja sen johdantoteksti museon blogissa 30.4.2016](#)

Ranneliike-nettilehden artikkelit

[Nautelankosken säätiö ei häpeä Lauri Nautelan homoseksuaalisuutta tai vankeusrangaistusta?](#)

[Gaykätköt: Nautelankosken museo ei halua, että gaykätkön teksteissä käytetään Nautelan nimeä](#)

[Yksi "Tämän kylän homopojan" blogikirjoituksista Turun Gaykätkö-teoksesta. Blogikirjoituksia oli useampia, joista tämä on viimeisin, aikaisemmat ilmeisesti poistettu.](#)

[Gaykätkö \(Turku\) Facebook-sivut](#)

[Lauri Nautela Wikipediassa](#)

Aaro Horsma

on HeSeta ry:n suunnittelija. Tänä vuonna 25-vuotisjuhlaa viettävän HeSetan tehtävä on edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja hyvinvointia.

TOGETHER – Vähemmistön vähemmistöllä on väliä

Olemme HeSetalla viimeisen vuoden aikana tehneet päivittäisessä toiminnassa laajasti töitä lhbtqi*-turvapaikanhakijoiden kanssa. TOGETHER-toiminnalla olemme yhdessä turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten, HeSetan vapaaehtoisten sekä yhteistyökumppaneiden kanssa pyrkineet parantamaan haastavaa tilannetta ja luomaan turvallista yhteisöä erityisen haavoittuvassa asemassa oleville.

Erityisen haavoittuvaan asemaan lhbtqi*-turvapaikanhakijat ja pakolaiset ajaa moni asia. Valtaosa lhbtqi*-turvapaikanhakijoista on lähtenyt pakoon läheisiään tai joutunut jättämään heidät muun yhteisön ja/tai viranomaisten vainon takia. Yhteistä TOGETHER-toimintaan hakeutuville ovat traumaattiset kokemukset kotimaassa, vastaanottokeskusten turvattomat olot sekä vähäinen tuki ja tieto oikeuksista. Myös yksinäisyys ja epätietoisuus tulevasta niin prosessin aikana kuin sen jälkeenkin kuormittavat suuresti. Työmme tarpeesta ja sen ensiaskelista voit lukea lisää vuoden takaisesta [kannanotostamme](#).

Suomessa TOGETHER-toiminta ja muu lhbtqi*-turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten parissa tehtävä työ on osin pioneerityötä. Toista vastaavanlaista toimijaa tai toimintaa ei ole. Osittain näin on siksi, että äkisti lisääntyneeseen tarpeeseen ei juurikaan ole tullut resursseja, mutta myös siksi, että, kuten yhteiskunnassa yleensä, myös ihmisoikeustyössä marginalisoidut ryhmät ja yksilöt ja heidän tarpeensa on helppo sivuuttaa.

Olemme huomanneet vuoden aikana ympärillämme hitautta ja haluttomuutta kantaa vastuuta, vaihtaa suuntaa muuttuneessa tilanteessa tai venyttää nykyisiä resursseja, jotta lhbtqi*-turvapaikanhakijat tulisivat nähdyksi ja kohdatuksi.

Hakemuksista huolimatta emme myöskään ole saaneet kohdennettua rahoitusta turvapaikanhakijoiden parissa tehtävään työhön, vaikka akuutti tilanne on tehty selväksi kaikissa hakemuksissa niin Helsingin kaupungille kuin Opetus- ja kulttuuriministeriöönkin. Tästä syystä HeSetan toiminta on toteutettu lähes täysin jo olemassa olevilla resursseilla, mikä on vaatinut priorisointia ja vahvaa halua vastata työn tarpeeseen.

Julkaistu
31.10.2016

Toimintamme ja työmme on saanut huomiota suomalaisessa mediassa, ja osa työstä on huomattu myös ulkomailla. Kesällä sainkin viestin kroatialaiselta tuttavaltani, joka toimii paikallisessa lhbtq*-järjestössä. Hän kehotti minua hakemaan syyskuussa järjestettävään, viikon mittaiseen Bring Everyone In -seminaariin seurattuaan HeSetan TOGETHER-ryhmän facebook-sivua. Seminaarin järjesti yksi HeSetan kattojärjestöistä, kansainvälinen lhbtq*-nuoriso- ja opiskelijajärjestö IGLYO yhdessä hollantilaisen COC Netherlandsin kanssa. Seminaarin teemana oli monikulttuurisuus, etniset identiteetit ja konseptit. Viikko sisälsi luentoja ja työpajoja, jotka käsittelivät muun muassa maahanmuuttoa ja turvapaikanhakijoita, uskontoja, rasismia ja homo/transfobiaa sekä intersektionaalisuutta lhbtq*-yhteisössä.

Osana kuuden päivän seminaaria esittelin osallistujille HeSetan työtä turvapaikanhakijoiden parissa. Viikon aikana kävi ilmi, että vaikka joissakin seminaariosallistujien yli 25 kotimaasta oli resursseja ja osaamista, kohdennettua tai edes inklusiivisempaa vertaistoimintaa turvapaikanhakijoille ja pakolaistaustaisille ei ollut monessakaan maassa vielä järjestetty. Haasteina ovat olleet muun muassa ihmisten tavoittaminen sekä tarpeiden kartoitus ja toimintamallien luominen. HeSetan rajalliset resurssit huomioon ottaen olemme siis onnistuneet näissä kiitettävästi.

Olemme tavoittaneet toimijoita valtakunnallisesti, perustaneet ja vakiinnuttaneet vertaistukitoimintaa., Toimimme luotettavana yhteistyökumppanina kymmenille vastaanottokeskuksille ja olemme pystyneet tukemaan yli sataa meihin yhteyttä ottanutta turvapaikanhakijaa konsultoinnin, tukikeskustelujen tai molempien muodossa.

Emme voi jäädä lepäämään laakereillemme

Liian usein lhbtq*-ihmiset ja heidän tarpeensa sivuutetaan tai jätetään ulkopuolelle. Vaikka tavoitteemme ei ole olla yhdellekään lhbtq*-ihmiselle ainoa turvallinen paikka tai toimija, meidän tulee kuitenkin kyetä olemaan taho, jonka puoleen voi tarvittaessa aina kääntyä.

Meidän tulee ymmärtää moninaisuus ihmisten identiteeteissä, taustoissa ja elämäntilanteissa ja pyrkiä vastaamaan niihin parhaamme mukaan.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten tilanne on ollut viimeisen vuoden aikana akuutti ja poikkeuksellinen Suomessa. Ei kuitenkaan pidä tuudittautua siihen, että ns. pakolaiskriisi olisi osaltamme ohi. Vaikka Suomen nykyinen hallitus tekee maahantulon ja maahan jäämisen kaikille entistä vaikeammaksi, meidän täytyy yksilöinä ja yhteisönä tehdä töitä se eteen, että kaikki jo täällä olevat sekä tänne saapuvat tulevat kohdatuksi, tuetuksi ja otetuksi osaksi yhteisöä.

Monikulttuurisuus, uskonto, rasismi ja islamofobia koskettavat myös meidän yhteisöämme ja siihen kuuluvien elämää. Meidän täytyy vahvistaa ja laajentaa liiketämme. On sekä tehtävä että annettava tilaa kaikille.

Tällä hetkellä toiminnan kehittämiseen on tarvetta monella eri tasolla. Viikottaiset vertaistapaamiset TOGETHER-ryhmässä jatkuvat ja ovat saaneet seuraavan vuoden ajaksi rinnalleen Suomen Kulttuurirahaston myöntämän yhteisötaideprojektin. Apurahalla toimivan yhteisötaiteilijan ohjauksessa järjestetään ekspressiivisen taideterapian keinoin taidetoimintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille ja pakolaistaustaisille henkilöille.

Lokakuussa aloitimme myös suljetun ryhmän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluville pakolaistaustaisille yhdessä kunniakäsityksiä ja -kulttuuria käsittelevän SÖPU-hankkeen kanssa. Yksilötyössä tarjoamme jatkossakin tukikeskusteluja ja palveluohjausta.

Mitä tarvitsemme?

Olemme hakeneet tulevalle vuodelle avustuksia muun muassa RAY:ltä ja Helsingin sosiaali- ja terveysvirastolta ja korostaneet hakemuksissa lisääntynyttä tarvetta tukea erityisesti pakolaistaustaisia lhbtq*-ihmisiä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaistausten tukemiseen ja aseman edistämiseen tarvitaan lisää resursseja ja toimijoita. Olemme saaneet yhteydenottoja vapaaehtoistyöstä kiinnostuneilta yksityishenkilöiltä, mutta vähien resurssien vuoksi olemme pystyneet vastaamaan ensisijaisesti vain asiakas- ja viranomaisyhteydenottoihin.

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tukemiseen tarvitaan ammatillisia resursseja, joita HeSetalla ei ole tällä hetkellä riittävästi, jotta voisimme kouluttaa ja koordinoida vapaaehtoisia. Suosittelemme, että vapaaehtoistyöstä kiinnostuneet ovat ensisijaisesti yhteydessä organisaatioihin, joilla on sekä kokemusta että resursseja pakolaistausten ihmisten kanssa tehtävän vapaaehtoistyön koordinoimiseen.

Yksityishenkilönä voit tukea HeSetan työtä jakamalla tietoa lhbtq*-turvapaikanhakijoiden ja pakolaistausten olemassaolosta ja tarpeista. Tietoa löytyy muun muassa [TOGETHER -Facebook-sivulta](#).

Voit myös tukea HeSetaa [liittymällä jäseneksi](#) tai lahjoittamalla TOGETHER-toimintaan [verkkokaupassamme](#).

Lue lisää

Alla muutamia mediassa julkaistuja artikkeleja, jota avaavat Together-toiminnan merkitystä ryhmän jäsenille.

Yle Uutiset 19.6.2016. ["Iranilainen homo uskoi paratiisiin, kun hän haki turvapaikka Suomesta"](#)

HS 20.5.2016. ["Poliisi raiskasi, Isis jahtasi – homouden takia vainotut turvapaikanhakijat tukevat ryhmässä toisiaan"](#)

Vihreä Tuuma 15.6.2016. ["Ennakkoluulot kasaantuvat seksuaali- sukupuolivähemmistöön kuuluville turvapaikanhakijoille: "En tiedä lakkaako jatkuva itsensä todistelu koskaan"](#)

Anders Ahlbäck

Anders Ahlbäck är docent i nordisk historia, inriktad på genushistoria om män och manligheter

Krigens långa skuggor över HBT-Finland

Varför släpar Finland alltid tio-tjugo år efter utvecklingen i Sverige? I Sverige avkriminaliserades homosexuella handlingar år 1944, men i Finland dröjde det ett kvarts sekel längre, ända till 1971. Full adoptionsrätt för samkönade par infördes i Sverige 2003 och rätt att ingå äktenskap år 2009. I Finland väntar vi fortfarande på att den nya jämställda äktenskapslagen, inklusive lika rätt till adoption, ska träda i kraft våren 2017.

Varför måste de sexuella minoriteterna i Finland alltid vänta längre? Varför har samhällsklimatet hos oss varit så mycket mer konservativt i HBTIQ-frågor, fastän Finland och Sverige delar så mycket historia, kulturarv och rättstradition? Det finns många tänkbara svar, men här vill jag kort diskutera en specifik orsak: att Finlands snart hundraåriga självständighet präglats av krig medan Sverige fått leva i fred.

Inbördeskriget 1918 är inte lika närvarande i finländarnas nationella självbild som andra världskriget. Men 1918 var en avgörande brytpunkt, där samhällsutvecklingen slog in på ett annat spår än i Skandinavien. Om inte revolutionen brutit ut i Finland år 1918 hade vi kanske haft en lika stark progressiv arbetarrörelse som i Sverige med allt vad det inneburit av snabba samhällsreformer och förändrade attityder.

Efter inbördeskriget var socialdemokratin i Finland permanent försvagad. Det "vita Finland" förhöll sig länge med yttersta misstro mot allting som utmanade de konservativa värderingar som sammanfattades i devisen "hemmet, tron och fosterlandet". Samtidigt som den socialdemokratiska reformagendan kom att dominera samhällspolitiken i Sverige i början av 1930-talet, dominerades Finland av kommunisträdsla och det upplevda hotet från både inre och yttre fiender. När den svenska socialdemokratiska riksdagsmannen Vilhelm Lundstedt år 1932 lade fram en riksdagsmotion om att göra homosexuella handlingar lagliga i Sverige, ekade fortfarande den högerextrema Lapporörelsens stöveltramp i Finland. Ett motsvarande förslag hade varit otänkbart i Finland just då.

Publicerad
1.12.2016

Under andra världskriget skedde en tillfällig uppluckring av de sexuella normerna i Finland – liksom i många andra krigsförande länder. En stor del av männen var samlade vid fronten och kvinnorna fick ta över arbeten och funktioner som tidigare skötts av män. De exceptionella förhållandena ledde till gränsöverskridanden och nya erfarenheter. I frånvaro av kvinnor och i den ständiga närheten till fara och död upplevde många män vid fronten en större öppenhet för intimitet och sexuella kontakter mellan män. Det här fenomenet är välkänt inom den internationella forskningen om världskrigen. I Finland har det beskrivits i studier av Kati Mustola och Tuula Juvonen.

Årtiondena efter andra världskriget präglades ändå inte av någon sexuell liberalisering, utan snarare av en moralisk *backlash*. Efter de plågsamma och traumatiska krigsåren ville majoriteten av befolkningen i Finland, liksom i många andra västländer, återställa vad man föreställde sig som normalitet, anständighet och ordning. Det yttrade sig på många håll som en motreaktion mot kvinnornas frigörelse och yrkesarbete, samt i en starkt tilltagande homofobi och heteronormativitet.

Många genushistoriker har försökt greppa det här fenomenet i termer av behovet att återupprätta en manlighet som lidit moraliskt nederlag i krigets katastrof. Till exempel Frank Biess har beskrivit hur den tyska manligheten, som konstruerats kring en hård militär nationalism, var slagen i spillror och förödmjukad av nederlaget. I Västtyskland försökte man därför rekonstruera manligheten med hjälp av en kristligt färgad familjeideologi där männen som fäder och äkta makar sades vara de som skulle göra familjerna hela igen. I ett sådant ideologiskt landskap var ökad synlighet för bögar eller flator inte önskvärd.

Ändå räcker "förlorarkomplexet" inte till som förklaring till efterkrigstidens homofobiska backlash. Om man ser på utvecklingen i olika länder efter kriget, står det klart att inställningen till homosexualitet var mera avslappnad i det neutrala Sverige än i Finland. Men hur ska man förstå att också ockuperade länder såsom Danmark, Norge, Holland eller Frankrike efter kriget präglades av en något mer tillåtande attityd till homosexualitet jämfört med segrarländerna USA, Storbritannien och Sovjetunionen?

Själv tror jag att manligheten framför allt i segrarländerna drabbades av ett slags "maskulin kramp", där veteranerna och inte minst deras söner föll offer för myten om nationens manliga krigshjältar. I det här avseendet hör Finland till de krampaktiga segrarna, eftersom också våra veteraner i det allmänna medvetandet konstruerades som supermaskulina hjältegestalter. Det var en myt som inte tillät svaghet, sårbarhet eller mjukhet.

De idealiserade veteranerna var själva ofta svårt skadade av sina krigsupplevelser, som de tigande försökte förtränga med hjälp av hårt arbete och alkohol. Ville Kivimäki har skildrat hur krigsgenerationens söner kämpade för att nå upp till den övermänniskliga standard för verklig manlighet som fäderna hade satt upp. Sönerna växte upp liksom i skuggan av jättelika ekar. De kunde antingen försöka leva upp till den tysta och hårda hjältemanlighet fäderna förkroppsligade, eller revoltera mot den som vänsterradikaler och taistoiter under 1960- och 1970-talen. Men de kände i båda fallen att de måste demonstrera att de också var "riktiga män". Mottot för efterkrigstidens manlighet i Finland var precis som i USA *no sissy stuff* – inga fjolligheter.

Arvetefterkrigen 1918 och 1939–45 har genom syrat politik, kulturoch självförståelse i Finland ända fram till våra dagar. Det syns i inställningen till värnplikten som ett "mandomsprov" för unga män. Eller, vill jag hävda, i det faktum att kvinnorörelsen och feminismen aldrig blev lika stark i Finland som i Sverige. Inte kunde man ju kritisera krigshjältarnas manlighet. Kanske tyckte man litet synd om de finska männen som måste vara beredda att dra ut i krig mot ryssen när som helst. Feminismen trivdes också bättre i de skandinaviska socialdemokratierna, med deras starkare tro på jämlikhet och modernitet, än i det borgerligare och konservativare Finland. HBTIQ-rörelsens viktigaste allierade i kampen mot förtryckande könsnormer har därför varit svagare i Finland, ända fram till våra dagar.

Men har vi nu med de könsneutrala äktenskapslagen äntligen tagit oss ut ur skuggorna? Är vi äntligen fullt och helt en del av det HBTIQ-vänliga Norden? De senaste tjugo årens utveckling har varit snabb och mycket positiv, men mörka moln samlas i våra dagar åter över Östersjön. Utvecklingen i Ryssland och USA pekar mot en ny trend av starkare militarisering av vår region. Om militariserade manlighetsideal från Kalla krigets dagar nu dammas av igen kan det betyda dåliga nyheter för den sexuella jämställdheten. Men än så länge ser det faktiskt hoppfullt ut. På Finlands hundraårsdag ser jag fram emot att Finland stärker sin försvarsmakt genom att för första gången låta män och kvinnor, hetero- och homosexuella, transpersoner och andra bidra öppet och på lika villkor till vår gemensamma trygghet.

Referenser

Biess, Frank: 'Men of reconstruction – The reconstruction of men. Returning POWs in East and West Germany, 1945–55', i Karen Hagemann och Stefanie Schüler-Springorum, red., *Home/Front. The Military, War and Gender in Twentieth-Century Germany* (Berghahn: Oxford & New York, 2002).

Juvonen, Tuula: *Varjoelämä ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotien jälkeisessä Suomessa* (Vastapaino: Tampere, 2002).

Kivimäki, Ville, 'Sodan rampauttama vanhemmuus', i Jenni Kirves, Sari Näre, Sari & Siltala, Juha, red., *Sodassa koettua*, vol. 1, *Haavoitettu lapsuus* (Helsinki: Weilin+Göös, 2007).

Mustola, Kati: 'Homoseksuaalisuus ja sota. Kahden veteraanin tarinat', i Tiina Kinnunen och Ville Kivimäki, red., *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta* (Minerva: Helsinki & Jyväskylä 2006).

Bild: SA-kuva 1942.08.00, Kim Borg. "Olavi Paavolainen."

Anders Ahlbäck

Anders Ahlbäck on pohjoismaisen historian dosentti, joka suuntautuu miesten ja miehisyyksien sukupuolihistoriaan.

Sodan pitkä varjo HLBT-Suomen yllä

Miksi Suomi aina laahaa kehityksessä 10–20 vuotta Ruotsin jäljessä? Ruotsissa homoseksuaaliset suhteet dekriminalisoitiin vuonna 1944, mutta Suomi jatkoi vielä neljännesvuosisadan, aina vuoteen 1971 saakka. Ruotsi myönsi täydet adoptio-oikeudet samaa sukupuolta oleville pareille vuonna 2003 ja avioliitonsolmimisoikeuden vuonna 2009. Suomessa odotellaan edelleen, että uusi tasavertainen avioliittolaki adoptio-oikeuksineen tulisi voimaan keväällä 2017.

Miksi seksuaalivähemmistöjen pitää Suomessa aina odottaa pitempään? Miksi yhteiskunnallinen ilmapiiri suhteessa HLBT-kysymyksiin on ollut niin paljon konservatiivisempi, vaikka Suomella ja Ruotsilla on pitkästi yhteistä historiaa, kulttuuriperintöä ja oikeudellisia perinteitä? Mahdollisia vastauksia on useita, mutta haluan nyt lyhyesti pohtia yhtä: sitä, että Suomen pian satavuotiasta itsenäisyyttä on leimannut sota, kun taas Ruotsi on saanut elää rauhassa.

Vuoden 1918 sisällissota on suomalaisten kansallisesta omakuvasta hieman etäämpänä kuin toinen maailmansota. Se oli kuitenkin ratkaiseva käännekohta, jossa Suomen ja Skandinavian yhteiskunnallinen kehitys lähtivät eri raiteille. Ellei täällä olisi puhjennut vallankumousta vuonna 1918, meilläkin olisi saattanut olla yhtä vahva ja edistyksellinen työväenliike kuin Ruotsissa, ja sen myötä kaikenlaiset yhteiskuntareformit ja asennemuutokset olisivat toteutuneet nopeammin.

Sisällissota heikensi suomalaista sosiaalidemokratiaa pysyvästi. Valkoinen Suomi oli pitkään äärimmäisen epäluuloinen kaikkea mahdollisesti ”kotia, uskontoa ja isänmaata” uhkaavaa kohtaan. Siinä missä sosiaalidemokraattinen uudistusohjelma hallitsi Ruotsin yhteiskuntapolitiikkaa 1930-luvun alussa, Suomessa kohdistettiin paljon poliittista energiaa kommunistipelkoon ja muihin sisäisiin ja ulkoisiin vihollisiin liittyviin uhkakuviin. Samaan aikaan kun Ruotsissa sosialidemokraattinen valtiopäivämies Vilhelm Lundstedt teki vuonna 1932 valtiopäiväaloitteen homoseksuaalisten suhteiden laillistamiseksi, Suomessa kaikui edelleen äärioikeistolaisen Lapuanliikkeen marssisaappaan askel. Lundstedtin ehdotus olisi juuri silloin ollut Suomessa aivan mahdoton.

Toisen maailmansodan aikaan seksuaaliset normit höltyivät tilapäisesti Suomessa niin kuin monissa muissakin sotaikäydyissä maissa. Valtaosa miehistä koottiin rintamalle ja naisten piti ottaa hoitaakseen miesten aiemmin tekemät työt ja toimet. Poikkeustila johti rajanylityksiin ja uusiin kokemuksiin. Kun naisia ei ollut ja kuolemanvaara oli jatkuvaa, monet miehet suhtautuivat rintamalla avoimemmin miesten väliseen läheisyyteen ja seksuaalisiin kontakteihin. Ilmiö tunnetaan hyvin maailmansotia koskevasta kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta. Suomessa sitä ovat tutkineet Kati Mustola ja Tuula Juvonen.

Toista maailmansotaa seuranneita vuosikymmeniä ei kuitenkaan leimannut minikäänlainen seksuaalinen vapautuminen, vaan paremminkin moraalinen backlash. Vaikeiden ja traumaattisten sotavuosien jälkeen valtaosa suomalaisista ja muista länsimaalaisista halusi palata tuttuun järjestykseen, säädylisyyteen ja normaaliuteen. Se ilmeni naisten vapautuksen ja palkkatyön vastustuksena sekä vahvana homofobiana ja heteronormatiivisuutena.

Monet sukupuolihistorioitsijat ovat yrittäneet selittää ilmiötä tarpeella pönkitää sodan katastrofeissa moraalisen tappion kokenutta miehisyyttä. Esimerkiksi

Julkaistu
1.12.2016

Frank Biess on kirjoittanut siitä, miten kovan sotilaallisen kansallishengen ympärille rakennettu saksalainen miehisuus koki nöyryyttävän murskatappion hävityn sodan seurauksena. Länsi-Saksassa sitä yritettiin rekonstruoida kristillissävytteisellä perheideologialla, jossa isien ja aviomiesten oli määrä tehdä perheistään ehjiä jälleen. Sellaisessa ideologisessa maisemassa ei ollut tilaa kasvattaa homojen ja lesbojen näkyvyyttä.

Häviöjälkompleksi ei kuitenkaan riitä selittämään sodanjälkeistä homofobista backlashia. Jos katsotaan eri maiden sodanjälkeistä kehitystä, on selvää, että neutraalissa Ruotsissa suhtautuminen homoseksuaaleihin oli väljempää kuin Suomessa. Mutta miten on mahdollista, että miehitettyjen maiden kuten Tanskan, Norjan, Alankomaiden tai Ranskan sodanjälkeistä aikaa leimasi sallivampi asenne kuin voittajavaltioissa USA:ssa, Isossa-Britanniassa ja Neuvostoliitossa?

Itse uskon, että varsinkin voittajavaltioissa miehisyyteen tuli eräänlainen ”maskuliininen kramppi”, kun veteraanit ja varsinkin heidän poikansa joutuivat kansallisen sotasankarimyytin uhreiksi. Tässä mielessä Suomi kuuluu kramppaaviin voittajiin, sillä meidänkin veteraaneistamme muodostettiin yleiskuva supermiehekkäinä sankarhahmoina. Se myytti ei sallinut heikkoutta, haavoittuvuutta tai pehmeyttä.

Idealisoidut veteraanit itse olivat usein vaikeasti sotakokemustensa vammauttamia ja yrittivät tukahduttaa kokemuksiaan vaieten, alkoholin ja työn voimalla. Ville Kivimäki on kuvannut, miten sotasukupolven pojat kamppailivat yltääkseen siihen yliihmismäiseen miesstandardiin, jonka heidän isänsä olivat asettaneet. Pojat kasvoivat ikään kuin jättiläistammien varjossa. He saattoivat joko yrittää toteuttaa hiljaista ja kovaa sankarimieheyttä, joka ruumiillistui heidän isissään, tai kapinoida sitä vastaan vasemmistoradikaaleina ja taistolaisina 1960- ja 1970-luvuilla. Kummassakin tapauksessa heidän tuntui olevan pakko osoittaa myöskin olevansa ”oikeita miehiä”. Sodanjälkeisen miehisyyden motto oli Suomessa täsmälleen sama kuin USA:ssakin: no sissy stuff – ei neitimäisyyksiä.

Vuosien 1918 ja 1939–45 sotien perintö on kyllästännyt Suomen politiikan, kulttuurin ja itseymmärryksen meidän päiviimme saakka. Se näkyy siinä, että asevelvollisuutta pidetään nuorten miesten miehuuskokeena. Tai siinä tosiasiasa, väitän, että naisliikkeestä ja feminismistä ei ole koskaan tullut yhtä voimakasta kuin Ruotsissa. Eihän sotasankarien miehisyyttä voinut kritisoida. Ehkä suomalaismiehiä myös vähän kävi sääliksi, täytyihän heidän olla valmiita sotimaan ryssää vastaan milloin hyvänsä. Feminismi voi paremmin skandinaavisissa sosiaalidemokratioissa, joissa uskottiin lujemmin tasavertaisuuteen ja moderniuteen kuin porvarillisemmassa ja konservatiivisemmassa Suomessa. HBTLQI-liikkeen tärkeimmät liittolaiset taistelussa tukahduttavia sukupuolinnormeja vastaan ovat näin olleet Suomessa heikompia aina nykypäiviin saakka.

Mutta nyt – olemmeko sukupuolineutraalin avioliittolain myötä vihdoinkin pääsemässä sotien varjoista? Joko me lopultakin olisimme osa HBTLQI-myönteistä Pohjolaa? Viimeisten parinkymmenen vuoden kehitys on ollut nopeaa ja positiivista, mutta tummat pilvet ovat jälleen kerääntymässä Itämeren ylle. Venäjän ja USA:n tapahtumat viittaavat uuteen sotilaallistumistrendiin alueillamme. Jos Kylmän sodan militarisoidusta miesihanteesta puistellaan taas pölyt, sukupuolten ja seksuaalisuuksien tasavertaisuuden kannalta voi tapahtua käänne huonompaan. Toistaiseksi näyttää silti hyvinkin toiveikkaalta. Suomen satavuotispäivänä odotan, että Suomi vahvistaa puolustusvoimiaan sallimalla ensimmäistä kertaa miesten ja naisten, hetero- ja

homoseksuaalien, transihmisten ja muiden antaa yhdenmukaisin ehdoin panoksensa yhteisen turvallisuutemme eteen.

Lähteet

Biess, Frank: 'Men of reconstruction – The reconstruction of men. Returning POWs in East and West Germany, 1945–55', teoksessa Karen Hagemann och Stefanie Schüler-Springorum, toim., *Home/Front. The Military, War and Gender in Twentieth-Century Germany* (Berghahn: Oxford & New York, 2002).

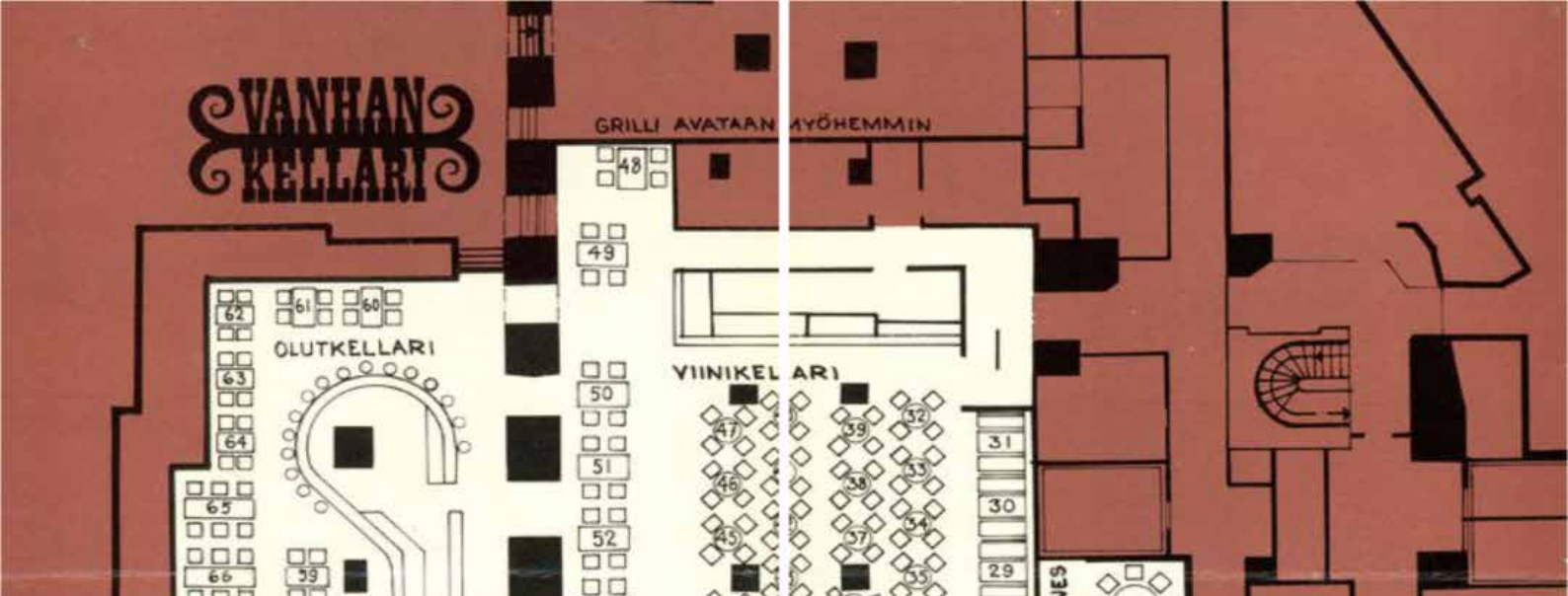
Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa* (Vastapaino: Tampere, 2002).

Kivimäki, Ville, 'Sodan rampauttama vanhemmuus', teoksessa Jenni Kirves, Sari Näre, Sari & Siltala, Juha, toim., *Sodassa koettua, vol. 1, Haavoitettu lapsuus* (Helsinki: Weilin+Göös, 2007).

Mustola, Kati: 'Homoseksuaalisuus ja sota. Kahden veteraanin tarinat', teoksessa Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki, toim., *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta* (Minerva: Helsinki & Jyväskylä 2006).

Käännös Petja Kauppi

Artikkelikuva: SA-kuva 1942.08.00, Kim Borg. "Olavi Paavolainen."

Kati Mustola

on suomalaisen seksuaalivähemmistöjen historiaan perehtynyt tutkija ja tietokirjailija.

Kadonnutta kapakkahistoriaa kartoittamassa

Kahvilat, ravintolat, baarit ja yökerhot ovat olleet ja ovat edelleen keskeisiä homojen, lesbojen, bi-, trans- ja queer-ihmisten tapaamispaikkoja. Aikana, jolloin homoseksuaalisuus oli laissa kielletty Suomessa, eli vuoteen 1971 asti, ne olivat lähes ainoita tapaamispaikkoja. Tuolloin ei ollut homobaareja, ainoastaan homomiesten suosimia tiettyjä valtaväestön ravintoloita, joissa miehet tekivät vaivihkaa tuttavuutta toisten miesten kanssa. Naisten pääsyä ravintoloihin rajoitettiin ennen 1960-luvun loppua, joten kaikkien ravintoloiden asiakaskunta oli hyvin miesvoittoista.

Suomessa on maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen ruoka- ja juomakulttuurin erikoismuseo, Hotelli- ja ravintolamuseo. Museo halusi lisätä asiantuntemustaan sateenkaariravintolaelämästä ja palkkasi minut vuonna 2015 Suomen Kulttuurirahaston myöntämän apurahan turvin puoleksi vuodeksi kartoittamaan suomalaista sateenkaaribaarihistoriaa sekä käymään läpi museon kokoelmia sateenkaarisilmälasein.

Queer-historia arkiston heinäsuovassa

Museon laajoja kokoelmia en ehtinyt käytettävissä olevan ajan puitteissa kovin paljon penkoa. Työssäni törmäsin kokoelmalähtöisen tutkimuksen haasteisiin: jos tallennettaessa ei ole ollut tietoa, että tämä esine tai tieto liittyy sateenkaarihistoriaan, queer-historiaa on vaikeaa liittää museon kokoelmiin jälkeenpäin. Toisaalta: vaikka sateenkaarikonteksti olisi tallennustilanteessa ollut tiedossa, mutta aineistoa ei ole merkitty asiaankuuluvin asiansanoin, sen esiin nostaminen museon kokoelmista on ison työn takana. Työ tuntui turhauttavalta, neulan etsimiseltä heinäsuovasta sokkona.

Esimerkiksi vuonna 1981 koottiin laaja ravintolatyöntekijöiden muistitietoaineisto. Jos keruun kirjoituskehotuksessa olisi kysytty ravintolaväen muistoja myös homo- ja lesboasiakkaista tai -työntekijöistä, monilla olisi varmaan ollut kerrottavaa. Vaikka homomiesten suosimissa ”heteroravintoloissa” tapahtunut miestenvälinen flirtti oli useimmille muille ravintolan asiakkaille huomaamaton, toki ravintolan henkilökunta tiesi, mitä heidän silmiensä alla tapahtui. Vuonna 1981 homoseksiksi oli ollut vasta 10 vuotta laillista, ja se oli tuohon vuoteen asti vielä luokiteltu psyykkiseksi sairaudeksi. Homoseksuaalisuutta pidettiin hävettävänä, salattavana ja piilotettavana asiana. Tuolloisille muistitiedon kerääjille tuskin on tullut edes mieleen kysyä ravintolaväen kokemuksia homoseksuaaleista. Jos joku olisi sitä ehdottanut, ehdotus olisi

**Julkaistu
1.2.2017**

ehkä torjuttu peläten, että jo pelkkä homoseksuaalisuudesta kysyminen saattaisi karkottaa muista asioista muistelevaan halukkaita.

En ryhtynyt kahlaamaan läpi valtavaa muistitietoa-aineistoa, vaikka se muilta osin olisikin ollut hyvin kiinnostavaa. Luin pistokokeenomaisesti työntekijöiden muisteluja sellaisista ravintoloista, joiden tiesin olleen homojen ja lesbojen suosiossa. Tulos: ei mitään. On silti mahdollista, että muistitietoa-aineisto sisältää sateenkaarihistoriaa, vaikka se ei minun eteeni tullutkaan. Laajan kokonaisuuden läpikäyminen jää tulevien tutkijoiden tehtäväksi.

Museolla on laaja kokoelma ihastuttavia vanhoja valokuvia ravintoloista ja niiden asiakkaista sekä työntekijöistä. Kuvaa ei voi kuitenkaan ”queeriyttää” jos kuvan kontekstista ei ole tietoa, siitä keitä kuvassa on tai mitä siinä ollaan juhlimassa. Museon uudemmissa, 2010-luvulla tekemissä dokumentoinneissa on tallennettu sateenkaarihistoriaa, myös valokuvina.

Ainoa löytöni kokoelmista oli Vanhan kellarin avajaisten pöytäkartta vuodelta 1964. Se on aivan tavallinen pöytäkartta, mutta sen voi ”queeriyttää”, kun siihen liitetään tieto mitä muuta samalla viikolla ja myöhemmin samassa paikassa tapahtui. Kartta on nimittäin samalla Vanhan ensimmäisen valtauksen pohjapiirros. Homomiehet olivat lopen kyllästyneitä vaivihkaiseen flirttiin ”heteroravintoloissa” ja päättivät toimia: he valtasivat osan Vanhan kellarin ravintolasta heti, kun se avattiin.

Tamperelaismies muistelee:

Tampereella oli teatterinaamiaiset, ja niissä eräs helsinkiläinen homomies kertoi, että nyt sinne rakennetaan Mannerheimintien alle uutta ravintolaa ja se on päätetty vallata. Ja valittiin kanssa. Nimenomaan tällä sanalla, että ne on päättäneet vallata sen. Eikä se montaa päivää ollu auki, kun minäkin jo tein toivoretken Tampereelta Vanhan kellariin. Puskaradio kuulutti, että sinne.

Yleensä vanhan valtauksena pidetään sitä, kun opiskelijat valtasivat Vanhan ylioppilastalon maanpäälliset kerrokset marraskuussa 1968. Se oli kuitenkin jo toinen Vanhan valtaus, vaikkakin se kuuluisin. Vanhan kolmas valtaus tapahtui 1960- ja 70-lukujen vaihteessa, kun lesbo- ja binaiset valtasivat Vanhan kellarin Karhukabinetin omaksi paikakseen ja siitä tuli Suomen ensimmäinen lesbobaari.

Sapfosta Ranneliikkeeseen

Keskityin työssäni toimeksiantoni toiseen osaan, olemassa olevan sateenkaarevan ravintolahistorian kartoittamiseen ja uuden aineiston keräämiseen.

Tuula Juvosen [Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia](#) (Vastapaino 2002) sekä Tarja Hautasen [Yksityistilaisuus](#) (Seta-julkaisuja 2005) tutkimukset kertovat Tampereen ja Turun sateenkaarihistoriasta, mukana myös kapakkahistoriaa. Vaasan Setassa on järjestön omasta toimesta kartoitettu [paikallista sateenkaarihistoriaa ja tapaamispaikkoja](#).

Olen itse haastatellut iäkkäitä helsinkiläishomoja ja -lesboja. Samaa on tehnyt ennen minua myös mm. Vesa Turunen, jonka hienot homomiesten haastattelut on julkaistu SETA-lehdissä vuonna 1988. Näistä lähteistä piirtyy kuva Helsingin vilkkaasta sateenkaarielämästä ja tapaamispaikoista.

Halusimme koota vielä puuttuvaa sateenkaarikansan ravintolahistoriaa, ja julkaisimme kehotuksia kirjoittaa ravintolamuistoja museon [Restopedia -tietokantaan](#).

Levitin kirjoituskehotusta sateenkaarevien ravintolamuistojen tallentamisesta suomeksi ja ruotsiksi eri nettifoorumeille, kaikkiin Suomen lhbtq-yhdistyksiin ja vein paperisia kirjoituskehotuksia sateenkaaribaareihin Helsingissä, Turussa ja Tampereella.

[Ravintolamuistoja saatiin Restopediaan 14 kappaletta](#). Ne ovat arvokkaita, mutta niitä tuli valitettavan vähän. Kesti kauan ennen kuin keksin mistä löytää jo olemassa oleva valmis aineisto, varsinainen historiantutkijan aarreaitta: netin keskustelupalstoilla on tietenkin keskusteltu baariskenenestä!

Aluksi, 1990-luvun alkupuolella, näitä keskusteluja käytiin sateenkaariväen suljetuilla sähköpostilistoilla, joiden kirjoitukset eivät tallentuneet mihinkään. Kun netti kehittyi, keskustelut siirtyivät sähköpostista verkkofoorumeille, joilla ne ovat edelleenkin luettavissa, mikäli kyseinen verkkosivusto on vielä olemassa. Olen itse osallistunut näihin sähköisiin keskusteluihin siitä lähtien kun Euroopan ensimmäinen lesbojen sähköpostilista, suomalainen sapfo-lista perustettiin vuonna 1993. Lähelle on vaikeaa nähdä, enkä ymmärtänyt näiden pulinaboksien arvoa ennenkuin epätoivoisesti etsin tietoa kadonneesta suomalaisesta kapakkaskenenestä.

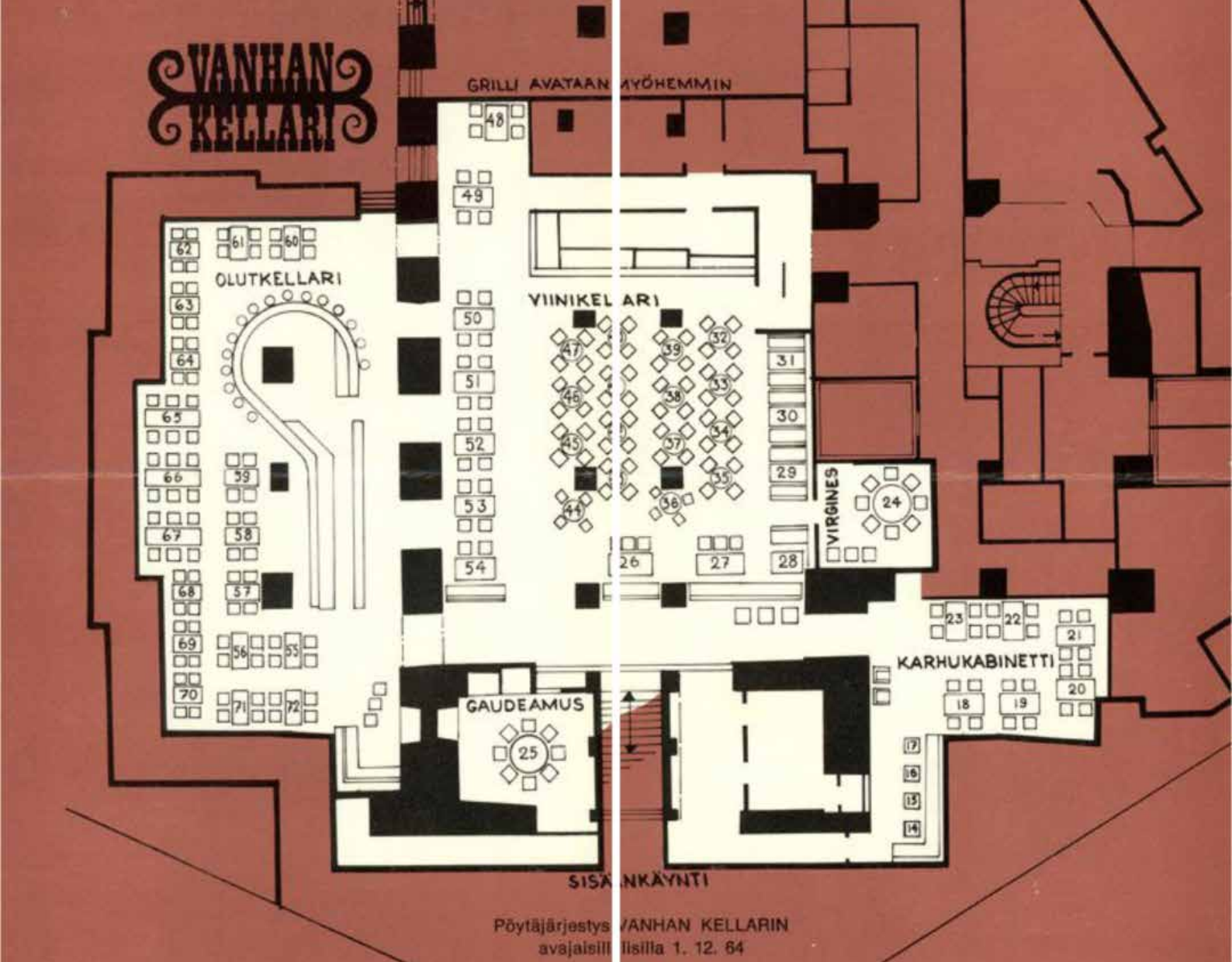
Ranneliike.net -sivusto perustettiin vuonna 2001. Sen keskusteluja voi selata alusta lähtien, ja niihin voi tehdä hakuja. Siellä on puitu joka ikinen Helsinkiin ja vähän muuallekin perustettu, nykyään jo kuopattu baari. Keskustelut ovat julkisia, kenen tahansa netin käyttäjän vapaasti luettavissa, joten eettistä ongelmaa niiden käyttämiseen tutkimusaineistona ja tallentamisessa museoon ei ole. Esimerkiksi keskusteluketjuun [Stuff ja muuta Helsingin gaybaarihistoriaa](#) on tallentunut 1990- ja 2000-lukujen Helsingin homobaarihistoria.

Näistä aineksista olen kirjoittanut tutkimuksen, jonka työnimenä on Tuhannen kapakan kautta. Hotelli- ja ravintolamuseo julkaisee sen lähitulevaisuudessa. Tutkimuksen perusteella on tähän mennessä julkaistu kolme blogitekstiä: [Hansan lautasliina](#), [Tanssi on ihmisoikeus!](#) ja [Gay Gambriini](#).

Tutkimukseni tietoja on käytetty Hotelli- ja ravintolamuseossa ystävänpäivänä 2017 avattavassa [Rakkauden tiloja – nautinnon nälkä](#) -näyttelyssä, jossa on mukana myös sateenkaariravintolahistoriaa.

Suomen kulttuurirahaston rahoittaman hankkeen turvin Hotelli- ja ravintolamuseon asiantuntemus sateenkaarevasta ravintolahistoriasta lisääntyi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historia otetaan tulevaisuudessa paremmin huomioon uusien kokoelmahankintojen tehtäessä ja näyttelyitä käsikirjoitettaessa. Olemassa olevia kokoelmiakin osataan nyt katsoa uusien silmin. Toivottavasti tämä rohkaisee muita museoita – ja myös muita muistiorganisaatioita – katsomaan kokoelmiaan ja hankintojaan uudella tavalla.

Museon [Restopedia -tietokantaan](#) voi myös edelleen lähettää sateenkaarevia muistoja ravintoloista, ruokaloista, kahviloista, baareista ja yökerhoista. Muistot voivat olla tekstiä, valokuvia, ruokalistoja ja bilemainoksia ym. Näiden muistojen kertominen on tärkeää, jotta suomalaisesta lhbtq-historiasta jäisi jälkiä ja se tulisi näkyväksi.

Vanhan kellarin avajaisten pöytäkartta 1.12.1964. Vasemmalla oleva Olutkellari ja erityisesti sen pyöreä baaritiski, "banaanitiski" muodostuivat homomiesten tapaamispaikaksi, samoin kuin ravintolan avaamisvaiheessa vielä puuttuva Grilli. Lesbojen kokoontumispaikka Karhukabinetti on oikealla.

Blogeissa on julkaistu paljon sateenkaarihistoriaa. **Hulivilipoika** on ansiokkaasti kirjoittanut Helsingin homohistoriaa useissa kirjoituksissaan. Koko 12-osainen sarja löytyy täältä: <http://hulivilipoika.blogspot.fi/2014/05/homohistoriallinen-helsinki-1-kaupungin.html>

Stadinrakki kertoo blogissaan elävästi muistojaan 1970-, 80- ja 90-lukujen Helsingin homobaariskenestä

[I met you in a bar when I was not feeling so good](#)

[Disco, disco mystic](#)

Hulivilipoika on kirjoittanut myös Tampereen, Vaasan ja Turun homohistoriasta liittäen mukaan myös omia kokemuksiaan:

[Yksi vihreä enkeli, kiitos! – syysretki Pirkanmaan pervopääkaupunkiin 1/2](#)

[Yksi vihreä enkeli, kiitos! – syysretki Pirkanmaan pervopääkaupunkiin 2/2](#)

[Vaasan farssi – pohjalaista pervohistoriaa 1/2](#)

[Vaasan farssi – pohjalaista pervohistoriaa 2/2](#)

[Teikäläisten Turku – varsinaissuomalaista homohistoriaa 1/2](#)

Ravintoloita koskeva Turun 2-osa on vielä tulossa.

Artikkelikuva: Menyy/pöytäkartta; 1.12.1964, Vanhan Kellari, Helsinki. Finna.fi CC BY-ND 4.0

Milla Halme

toimi poliittisesta vaikuttamisesta vastaavana vapaaehtoisena Tahdon2013-kampanjassa.

Kun kaikki tahtoo

1.3.2017 tasa-arvoinen avioliittolaki on pitkän kamppailun, odotuksen ja jännittämisen jälkeen totta. Oikeuksien muutoksena tämä tarkoittaa, että samaa sukupuolta olevat parit voivat mennä naimisiin, saada yhteisen sukunimen sekä hakea adoptiota yhdessä, eikä mahdollinen puolison sukupuolen korjaus vaikuta parisuhteen oikeustilaan. Symbolisesti merkitys on kuitenkin suurempi, sillä nyt samaa sukupuolta olevia pareja varten ei enää ole toiseuttavaa erillislainsäädäntöä ja omia juridisia kategorioita. Kahden aikuisen välinen rakkaus on Suomessa yhdenvertaista.

Tasa-arvoista avioliittolakia Suomeen ajanut Tahdon2013 -kampanja on malliesimerkki onnistuneesta yhteen asiaan keskittyneestä kansanliikkeestä. Kampanjan vaikuttamisen työkalu oli [kansalaisaloite](#), joka itsessään jo edellytti, että kampanja keskittyy vain yhteen lakimuutokseen. Kärjistäen voidaan sanoa, että kahden vuoden aktiivisen kampanjoinnin sekä kahden vuoden odottamisen ja jännittämisen aikana keskusteltiin ja välillä jopa taisteltiin [avioliittolain ensimmäisen pykälän](#) sanojen "mies ja nainen" muuttamisesta sanoiksi "kaksi henkilöä". Paljon on merkityksiä ladattuna kahteen sanaan.

Tahdon2013 oli lähes kaikilla mittareilla menestys. Itse kansalaisaloite sai yhdessä vuorokaudessa yli 100 000 kannatusilmoitusta ja [yhteensä niitä kertyi 166 851](#). Kampanjoinnin aikana suomalaisten tuki tasa-arvoiselle avioliittolaille nousi mielipidemittausten mukaan ensin [58 prosenttiin](#) ja vuoden kampanjoinnin jälkeen [65 prosenttiin](#). Vielä kampanjan loppuvaiheilla [lähes tuhat suomalaista yritystäkin](#) lähti tukemaan lainmuutosta [#metahdomme -yrityshaasteessa](#). Mikä tärkeintä, [vaiherikkaan käsittelyn](#) jälkeen [eduskunta lopulta äänesti tasa-arvoisen avioliittolain puolesta](#).

Tahdon2013 onkin vetävä tarina siitä, kuinka pieni joukko ihmisiä päättää alkaa toimia oikeudenmukaiseksi kokemansa asian puolesta. He kutsuvat mukaan lisää ihmisiä, jotka kutsuvat mukaan lisää ihmisiä, ja näin muutaman henkilön aloittama kampanja kasvaa kansanliikkeeksi. Tosiasiassa avioliittolain muutos ei ollut yksin Tahdon2013 -kampanjan työn tulos. Tahdon2013 -kampanjan vapaaehtoiset tekivät valtavan urakan ja upean kampanjan, mutta kansalaisaloitteen tietä ovat myös tasoittaneet rohkeat edelläkävijät.

Julkaistu
3.3.2017

Kansalaisaloitekampanja tasa-arvoisen avioliittolain puolesta alkoi maaliskuun 19. päivänä 2013 – hyvin pian sen jälkeen kun lakivaliokunta oli päättänyt jättää käsittelemättä [76 kansanedustajan allekirjoittaman aloitteen](#) sukupuolineutraalista avioliittolaista. Vuonna 2012 oli käyty presidentinvaalit, joissa Pekka Haaviston päästyä Sauli Niinistön vastaehdokkaaksi toiselle kierrokselle ei voitu välttyä julkisuudessa keskustelemasta avioliittolaista ja toisaalta siitä, voiko samaa sukupuolta oleva pari edustaa presidenttiparina. Sukupuolineutraali avioliittolaki oli keskustelua herättänyt vaaliteema myös vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, joiden jälkeen odotettiin lakimuutostyön alkavan. 19.3.2013 tasa-arvoista avioliittolakia tukevassa kannatusilmoitusryöpyssä purkautui siis varmasti paljon turhautumista ja odotusta, mutta itseasiassa vielä pidemmältä ajalta.

Yksitoista vuotta sitten, 2006, kansanedustaja Oras Tynkkynen teki ensimmäistä kertaa [kansanedustajan aloitteen avioliittolain muuttamisesta](#). Hän oli silloin sen aloitteen ainoa allekirjoittaja. Laki rekisteröidystä parisuhteesta säädettiin vuonna 2002. Sitäkin edelsi pitkäaikainen kampanjointi ja yhtä tymeä, mutta vähemmän salonkikelpoiset argumentit yhteiskunnan perusyksikön rappeutumisesta, mikäli samaa sukupuolta olevat parit saavat lain suojan. Yhdenvertaisemman yhteiskunnan aikaansaaminen on aina vaatinut pitkäaikaista kansalaisaktiivisuutta ja aivan liian paljon yksilöiden rohkeutta. Jonkun on oltava esikuva ja ensimmäinen epäoikeudenmukaisuuden osoittaja.

Liikkeet lähtevät ideasta ja uskosta parempaan tulevaisuuteen. Ensimmäiset yritykset maailman muuttamiseksi harvoin onnistuvat, mutta ne rakentavat tietä seuraaville, ja lopulta hiljaa kytenyt ajatus voimistuu yhteiskunnalliseksi muutokseksi. Sellaiseksi, että tuntuu että kaikki tahtoo. Tasa-arvoisen avioliittolain voimaantulo on tärkeä askel kohti yhdenvertaisempaa yhteiskuntaa. Se ei missään tapauksessa ratkaise kaikkia sateenkaariväen kohteluun liittyviä epäkohtia, mutta se on lopulta piste kahden aikuisen parisuhteen sääntelyä koskevalle keskustelulle.

Artikkelikuva: #tvattlina Kaapelitehtaalla Heidi Lunabba ja Ilar Gunilla Persson 2017

Milla Halme

var verksam som frivillig i Tahdon2013-kampanjen och ansvarade för politisk lobbyverksamhet inom den.

När alla vill

Den 1.3.2017 är den jämlika äktenskapslagen äntligen här – efter en lång tid av kamp, väntan och spänning. Juridiskt sett innebär lagförändringen att samkönade par kan få gifta sig, få ett gemensamt efternamn och ansöka om adoption tillsammans samt att den ena partners eventuella könskorrigering inte inverkar på parets juridiska ställning. Symboliskt sett är betydelsen avsevärt större, eftersom juridiken kring samkönade par inte är särskiljande och inte består av egna juridiska kategorier. Kärleken mellan två vuxna människor är nu jämlik i Finland.

Tahdon2013¹ som drev kampanjen för den jämlika äktenskapslagen i Finland är ett skolexempel på en folkrörelse kring en fråga. Det centrala verktyget för kampanjen var ett [medborgarinitiativ](#), som i sig krävde att kampanjen enbart fokuserade en lagförändring. Karikerat kan man säga, att två år av aktivt kampanjarbete och två år av väntan och spänning, handlade om en diskussion och rentav en kamp om ändringen av orden "man och kvinna" i [äktenskapslagens första paragraf](#) till "två personer". Två ord med en stor betydelseladdning.

Tahdon2013 var med nästan alla mätare mätt en framgång. Själva medborgarinitiativet fick under ett dygn över 100 000 namnteckningar och [sammanlagt samlades 166 851 namn in](#). Enligt opinionsmätningarna steg [finländarnas stöd för den jämlika äktenskapslagen under kampanjen först till 58 procent och ett år efter kampanjen till 65 procent](#). Under kampanjens slutskede stödde närmare tusen [företag](#) lagändringen genom företagskampanjen [#metahdomme](#) (på svenska ung. "vi vill"). Och det viktigaste – efter [en process med många turer röstade riksdagen äntligen för den jämlika äktenskapslagen](#).

Tahdon2013 är en fin berättelse om hur en liten grupp människor beslutar sig för att kämpa för det som de uppfattar som rätt. Och hur de lockar med sig andra människor, som i sin tur bjuder in andra och till slut förvandlas en kampanj startad av några personer till en folkrörelse. Men i verkligheten var ändringen av äktenskapslagen inte enbart ett resultat av Tahdon2013-kampanjen. Tahdon2013-kampanjens frivilliga gjorde ett enormt arbete och en fantastisk kampanj, men vägen till medborgarinitiativets framgång har utstakats av modiga föregångare.

Medborgarinitiativskampanjen för en jämlik äktenskapslag startade 19 mars 2013. Det här var kort efter att Riksdagens lagutskott hade bordlagt [en motion gällande en könsneutral äktenskapslag, som 76 riksdagsledamöter undertecknat](#). Och inte ens under presidentvalet 2012, då Pekka Haavisto blev Sauli Niinistös motkandidat i andra rondan, kunde man undvika en diskussion om äktenskapet i offentligheten och om ett samkönat par kunde representera presidentparet. Den könsneutrala äktenskapslagen var även ett mycket omdiskuterat valtema i riksdagsvalet 2011 och tanken var då att arbetet med lagförslaget skulle ta vid efter valen. Stödförklaringsrumban för den jämlika äktenskapslagen gav säkert upphov till en del otålighet och förväntningar, men i själva verket bottnade de i en mycket längre process.

För tio år sedan, 2006, lämnade riksdagsledamot Oras Tynkkynen [den första motionen gällande en ändring i äktenskapslagen](#). Han var då motionens enda undertecknare. Lagen om registrerat partnerskap stiftades år 2002. Också den föregicks av en lång kampanj och lika okända, men mindre salongsfäiga, argument gällande hur

¹ Tahdon betyder "jag vill" på svenska

samhällets grundelement skulle fördärras om samkönade par skulle ges juridiskt skydd. Kampen för ett jämlikare samhälle har alltid krävt en långvarig medborgarkamp och allt för mycket mod av enstaka individer. Någon måste vara förebild och den första att påvisa orättvisor.

Folkrörelser startar med en idé och en tro om en bättre framtid. De första försöken att ändra världen lyckas sällan, men de jämnar vägen för följande och till slut växer den sakta framvuxna idén till en samhällelig förändring. En sådan som alla tycks vilja ha. Den jämlika äktenskapslagens ikraftträdande är ett viktigt steg mot ett jämlikare samhälle. Den löser ingalunda alla orättvisor som regnbågsfolket utsätts för, men den utgör ändå punkten i diskussionen kring parförhållandets lagstiftning.

Översättning Rita Paqvalén

Artikelbild: Heidi Lunabba och Ilar Gunilla Persson 2017. #Tvättlina på Kabelfabriken.

Tarja Halonen

(s. 1943) toimi Suomen tasavallan presidenttinä vuosina 2000–2012. Halonen valmistui oikeustieteen kandidaatiksi Helsingin yliopistosta 1968 ja aloitti SAK:n lakimiehenä 1970. Vuonna 1974 hänet nimitettiin pääministeri Kalevi Sorsan eduskuntasihteeriksi. Kansanedustajaksi Halonen valittiin ensimmäisen kerran 1979. Halonen on ollut kolmesti ministerinä: sosiaali- ja terveysministerinä 1987–1990, oikeusministerinä 1990–1991 ja ulkoasiainministerinä 1995–2000. Halonen on presidenttikautensa jälkeen toiminut aktiivisesti kestävä kehityksen edistämiseksi niin kotimaassa kuin YK:ssa ja muissa kansainvälisissä järjestöissäkin.

**Julkaistu
3.4.2017**

Sitkeästi parempaan

Ihmisoikeustyö vaatii sekä sydäntä että järkeä. Useimmat ihmiset tietävät mikä on oikein, oli sitten kyse kestävästä kehityksestä, ihmisoikeuksista tai koulukiusaamisesta. Mutta silti asiat eivät edisty kovin nopeasti.

Kärsimättömyys on hyvä asia sopivasti annosteltuna. Ei niin, että kun on jonkun asian itse oivaltanut, niin edellyttäisi, että maailman pitäisi muuttua sillä hetkellä. Oivaltamisesta alkaa työ, joka johtaa vähitellen muutokseen. Mutta kärsimättömyys kyllä voi olla hyvä vauhdittaja toiminnalle.

Seksuaalinen identiteetti on ihmisen persoonallisuuden ydintä. Lapsen tulisi saada tietää sekä itsestään että yleisemminkin näistä asioista mahdollisimman varhain. Meillähän aletaan muokata lasta hyvin varhain tytön tai pojan rooliin. Värejä myöden on olemassa tiukat kriteerit, mikä kullekin sopii. Vähän vapaamilla säännöillä olisi monen elämä helpompaa.

Kun aikoinaan aloitin 1960-luvun lopussa Suomen ylioppilaskuntien liiton sosiaalisihteerinä, ei näistä asioista paljon puhuttu. Saimme kuitenkin kovalla työllä perheneuvonnan ehkäisytyönsä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimintaohjelmaan. Myös mielenterveyspalvelut tunnustettiin tarpeellisiksi.

Lisääntymis- ja seksuaaliterveys ja -oikeudet ovat olleet työlistallani siitä lähtien – ei toki yksinomaan, mutta yllättävän usein. Ihmisoikeudet ovat yksilön oikeuksia, mutta tosi asia on, että enemmistöön kuuluvien ihmisoikeuksia on helpompi puolustaa kuin vähemmistöön kuuluvien. Se on siinä mielessä hämmentävää, että kyse on kuitenkin samoista perusasioista.

Samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhde oli Suomessakin työni alkuaikoina rikos. Kun tästä päästiin eroon, kehottaminen silloin jo lailliseen suhteeseen jäi vielä rangaistavaksi teoksi. Se oli aivan outo rakennelma, joka nykyäänkin on voimassa Venäjällä.

Sen jälkeen seurasi sairausluokitus. Sekin poistui aikanaan, mutta jäljelle jäi suhteen statuksen tasa-arvoistaminen. Ensin tuli suhteen rekisteröintimahdollisuus ja nyt siviilivihkiminen on viimein mahdollista. Mielestäni yhä nopeammin monikulttuuristuva yhteiskuntamme voisi suosiolla ottaa käyttöön kaikkien parisuhteiden rekisteröinnin ja sitten itse kukin hakisi uskontonsa tai vakaumuksensa mukaisen siunauksen liitolleen. Siis eräänlainen Ranskan malli.

Teen edelleenkin paljon työtä YK:n piirissä samojen asioiden kanssa. Every Woman, Every Child -työryhmä tulee perintönä edelliseltä pääsihteeriltä. Ban Ki-moon oli voimakas naisten tasa-arvon kannattaja.

Samoin Maailman terveysjärjestö ja YK:n ihmisoikeuskomissaari perustivat työtä vauhdittamaan työryhmän, jonka tehtävänä on tarkastella asioita nimenomaan ihmisoikeusnäkökulmasta. Aiomme vielä tänä keväänä esitellä ideamme sekä YK:n ihmisoikeusneuvostolle että Maailman terveysjärjestölle.

Sitten vielä pari sanaa asenteista.

Muistan hyvin, kun vuosikymmeniä sitten kyselin tyttäreni koulukaverista – kysymys oli alaluokkalaisista, että oliko kyseinen henkilö tyttö vai poika. Tähän tyttäreni vastasi topakasti, että mitä se sinulle kuuluu. Ja tarkemmin pohdittuani ei kyllä kuulunutkaan. Nyt sukupuolen ilmaisemisesta on syntynyt laajempikin keskustelu. Milloin viranomaisen pitäisi tietää ihmisen sukupuoli? Suomessahan kaikki saavat syntyessään henkilöturvaturvun, jonka loppuosasta voi useimmiten päätellä henkilön sukupuolen. Mutta onko se välttämätöntä? Mihin sitä tarvitaan?

Tarja Halonen

(f. 1943) verkade som Republiken Finlands president under åren 2000–2012. Halonen utexaminerades som juris kandidat från Helsingfors universitet 1968 och började arbeta som jurist för Finlands Fackförbunds Centralorganisation år 1970. År 1974 blev hon utnämnd till Kalevi Sorsas riksdagssekreterare. Hon blev invald i riksdagen första gången 1979. Halonen har varit minister tre gånger: social- och hälsominister 1987–1990, justitieminister 1990–1991 och utrikesminister 1995–2000. Halonen har efter sin presidentperiod arbetat aktivt med frågor gällande hållbar utveckling såväl i hemlandet som inom FN och andra internationella organisationer. (Fotograf Lasse Keltto)

Orubbligt mot det bättre

Människorättsarbetet kräver både hjärta och förnuft. De flesta människor vet vad som är rätt, om det sen handlar om hållbar utveckling, människorättsfrågor eller skolmobbning. Men ändå går utvecklingen inte speciellt snabbt.

Otålighet är en god sak – i lämpliga portioner. Inte så, att världen borde förändras i samma ögonblick som man själv blivit medveten om någon fråga. Genom medvetenheten inleds arbetet som gradvis leder till en förändring. Men otålighet kan nog vara en bra motor för verksamheten.

Den sexuella identiteten utgör personlighetens kärna. Ett barn borde få veta både om sig själv och om de här frågorna på ett allmänt plan så tidigt som möjligt. Hos oss börjar man tidigt anpassa barnet till en flick- eller pojkrull. Det finns mycket strikta kriterier, även gällande färgval, för vad som passar för vilken roll. Med lite friare regler skulle många liv vara lättare.

När jag i tiderna vid 1960-talets slut började som socialsekreterare för Finlands studentkårers förbund talade man just alls inte om de här frågorna. Vi fick ändå genom ett hårt arbete in familjerådgivning inklusive preventivpiller i handlingsprogrammet för Studenternas hälsovårdsstiftelse. Också tjänster för mental hälsa uppfattades som behövliga.

Fortplantnings- och sexualhälsa samt rättigheter kopplade till den har varit på mitt arbetsbord sedan dess – naturligtvis inte enbart, men överraskande ofta. Mänskliga rättigheter är individens rättigheter, men faktum är att rättigheter för dem som hör till majoriteten är lättare att försvara än de som gäller minoriteten. Det är på så sätt förvirrande, eftersom det ändå handlar om samma grundläggande frågor.

En sexuell relation mellan personer av samma kön var i början av min karriär ett brott även i Finland. När vi blev fria från det här, återstod ännu det straffbara i att uppmäna till en, vid det skedet redan, laglig relation. Det är en märklig konstruktion som ännu i dag är i kraft i Ryssland.

Därefter följde sjukdomsstämpeln. Också den försvann med tiden, men att göra relationens status jämställd med andra kvarstod. Först kom registreringsmöjligheten och nu till slut, är även civil vigsel möjlig. Enligt mig kunde man, i vårt allt mer mångkulturella samhälle, med fördel övergå till att registrera alla parrelationer och sen kunde envar söka välsignelse för sitt förhållande enligt sin tro eller övertygelse. Alltså ett slags fransk modell.

Jag arbetar fortfarande mycket med de här frågorna inom FN. Every Woman, Every Child -arbetsgruppen är ett arv från den föregående generalsekreteraren. Ban Ki-moon var en stark anhängare av kvinnors lika rättigheter.

På samma sätt har Världshälsoorganisationen och FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter tillsatt en pådrivande arbetsgrupp, vars uppgift är att granska frågorna uttryckligen ur ett människorättsperspektiv. Vi kommer ännu

Publicerad
3.4.2017

i vår att presentera våra idéer för både FN:s råd för mänskliga rättigheter och för Världshälsoorganisationen.

Och sen ännu några ord om attityder.

Jag minns bra, hur jag för decennier sedan frågade min dotter om hennes skolkamrat, det gällde lågstadiet, om personen i fråga var flicka eller pojke. På denna fråga svarade min dotter bestämt: vad rör det dig. Och vid närmare eftertanke insåg jag att det inte alls rör mig. I dag har könsuttryck gett upphov till en bredare diskussion. När borde myndigheterna veta om en persons kön? I Finland får ju alla vid födseln ett personskyddssignum, av vilkens slutända man oftast kan härleda personens kön. Men är det nödvändigt? Till vad behövs det?

Översättning Rita Paqvalén

Jan Wickman

är sociolog och queerforskare till yrket och en ESC-entusiast i det privata.

Eurovisionen blir homokultur

Bögarnas motsvarighet till fotbolls- och ishockey-VM kallas den, *Eurovision Song Contest* (ESC).

ESC-HBT-kopplingen tar sig uttryck i en alldeles särskild passion för evenemanget bland homosexuella män i publiken men även på scenen i könsöverskridande artister samt bidrag med mer eller mindre avsiktlig campestetik. Den är allmänt känd och har t.o.m. blivit presenterad som en given aspekt av självaste ESC-formatet. En mellanakt i den svenska *Melodifestivalen* 2012 hette [Inte bara bögnas fest](#), medan programledarna i ESC 2013, 2014 och 2016 tilltalade publiken närmast scenen som om den uteslutande bestod av homosexuella män i. Finland är ju ofta lite trögare än sina skandinaviska grannar i det här avseendet, men i år menade slutligen programledaren även i *Uuden musiikin kilpailu*, den finska uttagningen för ESC, Krista Siegfriids, att bögvänner ingår i en god UMK-upplevelse som en slags självklar rekvisita.

Före detta etablerande av Eurovisionens särskilda HBT-popularitet i själva sändningarna hade en långsam komma-ut-process ägt rum. Fenomenet uppmärksammades för första gång i media då den israeliska transkönade stjärnan [Dana International](#) segrade 1998. Då beskrev t.ex. Finlands än en gång besvikna representant, Marika Krook, resultatet i en HBL-intervju som en homosexuell konspiration: "Grannländer röstade på grannländer och homosexuella på Israel". Dana följdes senare av talrika andra bidrag som på olika sätt kan tänkas särskilt tala just till en HBT-publik.

Det hela kulminerade i ESC i Helsingfors 2007 året efter Lordis seger. Då blev queer och gay ett stort tema i den [finska bevakningen](#) av det länge efterlängtade evenemanget. Utöver många homofester arrangerades under tävlingsveckan också ett forskningsseminarium vid Helsingfors Universitet om Eurovisionens queeraspekter. Det resulterade i ett [specialnummer](#) av *Sällskapet för queerforskning i Finland* tidskrift SQS. Journalisterna och forskarna fick en hel del att bita i då tävlingens seger gick till ett av bidragen med queer anknytning. Låten *Molitva* (Bön) framfördes av [Marija Šerifović](#) från Serbien. Hennes uppträdande på Hartwall-arenans scen i kort hår, iförd smoking med oknuten fluga och tennistossor tolkades allmänt som [uttryck för en lesbisk estetik](#). Som tvåa lyste Ukrainas dragstjärna [Verka Serduchka](#) som en glittrande teletubbytant med sovjetstjärna på hatten.

Publicerad
2.5.2017

Sångtävlan för familj och fosterland

De numera återkommande inslagen av öppen queerfest på ESC-scenen kan dock inte förklara evenemangets enastående popularitet bland HBT-publiken som existerade i det dolda långt innan. Många äldre fans kan nostalgiskt spåra sin fascination med ESC till tidig barndom och den speciella TV-kvällen i året då man fick vaka senare än vanligt. Fram till 1990-talet utgjorde Eurovisionen på nationella kanaler som YLE som då hade med nära nog monopol på TV-sändningar, utpräglad familjeunderhållning med nationalistiska undertoner eftersom programmet riktade sig till ”hela folket” och innebar en tävling mellan länder. Då avnjöt man showen knappast med queer-fashionabel ironi.

Den finska relationen till ESC var ju länge både nära nog masochistisk och synnerligen starkt kopplad till det nationella identitetsbygget. I sin doktorsavhandling *Erot järjestyksen!* (2006) analyserade medieforskaren Mari Pajala den bild av Finlands deltagande i ESC som förmedlades i offentligheten. Det framstod som ett försök, oftast misslyckat, att ingå i en västeuropeisk kulturgemenskap. Framgång i Eurovisionen skulle innebära bekräftelse av att vi var accepterade som en del av Europa, men den uteblev bortsett från Lordis unika seger 2006.

Proto-queer

Mainstreamprogrammet som genom kopplingen till nation och familj hade en tydligt heteronormativ inramning, kan framstå som ett något motstridigt föremål för ett passionerat queer-intresse. Hur och varför utvecklade så många homosexuella åskådare ändå ett helt eget förhållande till evenemanget? Något entydigt svar finns inte men det går att peka på flera rimliga förslag.

Internationalismen i ESC och den firade mångfalden av inslag ur främmande nationella kulturer erbjöd både eskapism och nya horisonter med identifikationsmöjligheter för dem som kände sig udda och utanför i sin vardagsmiljö. Ännu på 1970-talet var utlandsresor relativt sett mycket dyrare än idag och få andra än de privilegierade hade bestående personliga kontakter i utlandet bortom brevvänner. Ur ett finländskt perspektiv framstod de mellaneuropeiska artisterna lika fjärran och eteriska som alverna i Tolkiens böcker. I en [artikel](#) påminner Pajala dessutom att en europeisk identitet på senare år har varit särskilt tilltalande för HBT-personer då europeiska institutioner såsom Europaparlamentet och Europeiska människorättsdomstolen har främjat sexuella minoriteters rättigheter och ifrågasatt medlemsländers diskriminerande lagstiftningar.

Ett framgångsrikt scenframträdande som är centralt i ESC-formatet kopplas till en intensiv sentimentalitet och fokus på känslor som bryter mot traditionell manlighet samtidigt som det också understryker det artificiella och teatrala. Detta är en kombination som de som kämpade med möjligheterna att vara sig själv kunde relatera till. Tävlingsmomentet bjuder dessutom på askunge- eller ankungenarrativ när en av artisterna som vanligen i förväg är okända på europeisk nivå blir den internationellt hyllade segren. Detta kan tänkas tilltala särskilt dem som själva känner sig som outsiders.

För mycket av det goda?

Det har [befarats](#) att ESC:s resa från ett tacksamt och populärt föremål för subversiva läsningar till ett kanske t.o.m. bögdominerat spektakel kan innebära en förlust. Det genomqueerade kan inte längre queeras. Nya fronter har dock uppstått. Festivalen har blivit en arena för kampen om toleransen som en europeisk värdering mellan öst

och väst, synlig exempelvis i de kritiska frågor om de sexuella minoriteternas läge i landet och negativa publikreaktioner som Rysslands representanter i tävlingen konstant utsätts för.

Jan Wickman

on ammatiltaan sosiologi ja queertutkija, harrastukse-
naan ESC.

Euroviisuista tulee homokulttuuria

Eurovision Song Contest (ESC) -tapahtumaa kutsutaan [homojen vastineeksi jal-
kapallon ja jääkiekon maailmanmestaruuskisoille](#). ESC-HLBTQI -yhteys ilmenee sekä homomiesten erityisenä viisuihinostuksena yleisössä, että sukupuolen ylittävinä artisteina ja enemmän tai vähemmän tarkoituksellisenä camp-estetiikkana lavalla. Tämä yleisessä tiedossa oleva yhteys on jopa esitelty selvänä osana euroviisuformaattia. Yksi ruotsalaisen Melodifestivalenin 2012 väliaikanumero oli nimeltään [”Inte bara bögnas fest”](#) (ei vain homojen juhla), ja kansainvälisen loppukilpailun juontajat vuosina 2013, 2014 ja 2016 puhuttelivat lähinnä lavaa seisovaa yleisöä ikään kuin siihen kuuluisi vain homomiehiä. Suomihan on näissä asioissa usein skandinaavisia naapureitaan hieman hitaampi. Tänä vuonna kuitenkin jopa Uuden musiikin kilpailun – ESC:n Suomen karsintakilpailun – juontaja Krista Siegfriids lopultakin sanoi, että homokaverit kuuluvat hyvään UMK-elämykseen, kuin eräänlaisena itsensänselvänä rekvisiittana.

Tätä Euroviisujen erityisen HLBTQI-suosion tunnustamista itse ohjelmälähetyksissä oli edeltänyt hidas ulostuloprosessi. Media huomioi sen ensimmäisen kerran, kun israelilainen transsukupuolinen tähti [Dana International](#) voitti kilpailun vuonna 1998. Tuolloin esimerkiksi Suomen jälleen kerran pettynyt edustaja, Marika Krook, kuvasi tulosta Hufvudstadsbladetihaastattelussa homojen salaliitoksi: ”Naapurimaat äänestivät naapurimaita ja homot Israelia.” Danaa seurasivat sittemmin lukuisat muut esitykset, joiden voidaan ajatella eri tavoin puhuttelevan nimenomaan HLBTQI-yleisöä.

Kehitys kulminoitui Helsingin Euroviisuissa vuonna 2007 Lordin voiton jälkeisenä vuonna. Tuolloin queer ja gay olivat näkyvä teema [suomalaisen median uutisoinnissa](#) tästä kauan odotetusta tapahtumasta. Kisaviikon lukuisten homojuhlien lisäksi Helsingin yliopistossa järjestettiin Euroviisuja käsittelevä queer-tutkimusseminaari. Sen tuloksena julkaistiin Queertutkimuksen seuran lehden [SQS:n erikoisnumero](#). Lehdistöllä ja tutkijoilla olikin pohdittavaa myös kilpailun tuloksen suhteen, kun voitto meni yhdelle niistä esityksistä, jolla oli queer-kytkös. Kappaleen Molitva (rukous) esitti [Marija Šerifović](#) Serbiasta. Hänen esiintymisensä Hartwall-areenan lavalla lyhyissä hiuksissa, smokkiin, solmimattomaan rusettiin ja tennareihin pukeutuneena tulkittiin yleisesti [lesboestetiikan ilmaisuksi](#). Kakkosena loisti Ukrainan drag-tähti [Verka Serduchka](#) kimaltelevana teletappitähdenä neuvostotähti hatussa.

Perheen ja kansakunnan laulukilpailu

Nykyään euroviisulavalla jo toistuvat avoimen homojuhlan ainekset eivät toki yksin selitä tapahtuman tavatonta HLBTQI-suosiota, joka kukoisti pinnan alla jo kauan ennen julkista näkyvyyttä. Monet vanhemmat fanit pystyvät nostalgisesti jäljittämään ihasuksensa Euroviisuihin jo varhaislapsuuteen ja siihen vuotuisen tv-iltaan, jolloin sai valvoa tavallista pitempään. 1990-luvulle asti Euroviisut olivat TV-lähetysten suhteen lähes monopoliasemassa olleiden kansallisten kanavien – kuten YLE:n – ehdotonta

**Julkaistu
2.5.2017**

perheviihdettä, jossa oli kansallismielisiä sävyjä. Olihan ohjelma suunnattu ”koko kansalle” ja kyseessä oli maiden välinen kilpailu. Tuolloin siitä tuskin nautittiin sittemmin muodikkaalla queer-ironialla höystettynä.

Suomalainen ESC-suhde oli pitkään sekä lähes masokistinen että erittäin vahvasti kytköksissä kansalliseen identiteetinrakennukseen. Mediatutkija Mari Pajala analysoi väitöstutkimuksessaan Erot järjestykseen! (2006), miltä Suomen ESC-osanotto on näyttänyt julkisuudessa. Se nähtiin jatkuvasti epäonnistuvana yrityksenä päästä mukaan länsieurooppalaiseen kulttuuriyhteisöön. Menestys Euroviisuissa olisi koettu vahvistukseksi sille, että meidät hyväksytään osaksi Eurooppaa. Lukuunottamatta Lordin ainutlaatuista voittoa vuonna 2006 se jäi kuitenkin saavuttamatta.

Proto-queer

Valtavirtaohjelma, jolla oli ilmeisen heteronormatiivinen kehys kansallisine ja perheeseen liittyvine yhteyksineen, saattaa vaikuttaa oudolta kohteelta intohimoiselle queer-suosiolle. Miten ja miksi niin monet homokatsojat siis kuitenkin kehittivät aivan omanlaisensa suhteen tapahtumaan? Yksiselitteistä vastausta ei ole, mutta muutamia melko todennäköisiä syitä voidaan esittää.

Euroviisujen kansainvälisyys ja vieraiden kansalliskulttuurien moninaisuuden juhlinta tarjosivat sekä pakoa todellisuudesta että uusia samastumishorisontteja niille, jotka tunsivat itsensä vieraiksi ja ulkopuolisiksi arkiympäristössään. Vielä 1970-luvulla ulkomaanmatkat olivat suhteellisesti paljon kalliimpia kuin nykyään, eikä juuri muilla kuin etuoikeutetuilla ollut kirjeenvaihtoyhteyksiä kummempia pysyviä henkilökohtaisia kontakteja ulkomaille. Suomalaisesta näkökulmasta keskieuropalaiset esiintyjät näyttivät yhtä kaukaisilta ja eteerisiltä kuin haltiat Tolkienin kirjoissa. Pajala muistuttaa eräässä [artikkelissa](#) lisäksi, että eurooppalaisesta identiteetistä on sittemmin tullut erityisen puhutteleva sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille HLBTQI-myönteisten eurooppalaisten instituutioiden myötä. Muiden muassa Europarlamentti ja Eurooppalainen ihmisoikeustuomioistuin ovat edistäneet vähemmistöjen oikeuksia ja kyseenalaistaneet jäsenmaiden syrjiviä lainsäädäntöjä.

Euroviisuformaatile keskeisiin näyttäviin näyttämöesityksiin kuuluu intensiivinen sentimentaalisuus ja tunnekeskeisyys, joka yhtäkaa rikkoo perinteistä miehisyyttä ja alleviivaa keinotekoisuutta ja teatraalisuutta. Tämä on yhdistelmä, johon saattavat samastua erityisesti ne, jotka joutuvat kamppailemaan itsensä olemisen puolesta. Kilpailuelementti tarjoaa myös tuhkimotarinoita, joissa kansainvälisesti juhlituksi voittajaksi nousee yleensä joku aiemmin Euroopassa tuntematon osallistuja. Tällaisten kertomusten voi ajatella puhuttelevan erityisesti itsensä ulkopuolisiksi tuntevia.

Makeaa mahan täydeltä?

On kuitenkin myös [pelätty](#), että Euroviisujen muutos otollisesta toisinluennan kohteesta kenties jopa homojen dominoimaksi spektaakkeliaksi saattaa koitua menetykseksi. Läpeensä queeritettyä ei voi enää queerittää. Uusia rintamiakin on toki ilmaantunut. Tapahtumasta on tullut suvaitsevuuden taistelukenttä idän ja lännen välillä. Näkyvänä esimerkkinä tästä ovat esimerkiksi toimittajien jatkuvat kriittiset kysymykset seksuaalivähemmistöjen asemasta Venäjän kilpailuedustajille, jotka samaan aiheeseen liittyen ovat kohdanneet myös buuauksia ja vihellyskonsertteja kilpailutilanteessa.

Käännös Petja Kauppi

Jaana Tiiri

on Invalidiliiton nuorisotyöryhmän puheenjohtaja ja aktiivinen vammais- ja seksuaalioikeusaktivisti.

Vaatus kaappien esteettömyssäädösten tarkentamiseksi

LHBTIQ-ihmisoikeustyö on tasa-arvoisen avioliittolain myötä saavuttanut suuren voiton, mutta työsarka jatkuu. Yhä edelleen riittää ihmisarvoa rikkovia säädöksiä, kuten translaki, yhä taisteluja taisteltavina, asenteita muutettavana ja kaappeja räjäytettävänä. Sateenkaariväki ja -vaikuttaminen keskittyy vahvasti ”kaappien” käsitteiden muuttamiseen turhiksi, jotta jokainen voisi elää omana itsenään ilman ennako-oletuksia seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Mutta miten vaikuttamistyön vauhdissa pysyy mukana ihmisryhmä, jolla on tälläkin hetkellä vaikeuksia ylipäättään päästä kaappiin sisälle?

Vammaisten seksuaalisuus on yhä vahva tabu. Tämän tabun rikkomiseksi erilaiset vammaisvaikuttajat tekevät tahoillaan aktiivisesti työtä. Esille nostetaan monenlaisia aiheita, kuten seksin mahdollisuus asumispalveluyksiköissä, avusteinen seksi, vammaisten parisuhde-elämään liittyvät ennakoluulot ja helposti käytettävät seksivälineet. Kun seksuaalioikeustyön lähtökohtina ovat vielä ennakoluulot koskien vammaisten seksuaalisuutta ylipäänsä ja vammaisten ihmisten oikeus omaan seksuaalisuuteensa, sateenkaarteemat voivat helposti jäädä tässä keskustelussa pimentoon.

Olin viime vuonna mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa Suomen ehkä ensimmäistä vammaisille ja pitkäaikaissairaille nuorille suunnattua [sateenkaarevaa viikonloppuleiriä](#), jonka järjestäjätahoina toimivat Nuorisoyhteistyö Seitti, Seta ja Sinuiksi-palvelu. Tämän hyvin suosittu leirin päätteeksi selvää oli ainakin se, että tavoittamamme kohderyhmä kaipaa kipeästi lisää tällaisia tilaisuuksia. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten täytyy voida jakaa kokemuksia ja saada vertaistukea niistä erityisistä haasteista, joita liittyy kahden vähemmistön välissä elämiseen. Kuu- lin viikonlopun aikana useamman tarinan siitä, miten kaapistu ulostuloon ei koskaan ollut tullut varsinaista mahdollisuutta, kun vammaisten henkilöiden kohdalla normi seksuaalisuuden kokonaisvaltaisesta puuttumisesta tuntuu olevan esimerkiksi

**Julkaistu
17.5.2017**

heteronormia vahvempi. Kaapista ulostulon vaiheeseen ei koskaan päästä, jos kaappiin johtavat ne surullisenkuuluisat, esteelliset portaat.

Kahden vähemmistöidentiteetin vaientamana voi olla kaksin verroin vaikeampaa saada ääntään kuuluviin. Vielä haastavammaksi tilanteen tekee vammaiskentältä kuuluva [hiljaisuus, kun kyseessä on sateenkaarivaikuttaminen](#). Koska monet kentän toimijat kuitenkin pitävät seksuaalioikeuksien edistämistä vammaisten parissa relevanttina, herää kysymys, mikseivät sateenkaariasiatkin olisi relevantteja? Muistan ikuisesti erään kokouksen, jossa seksuaalioikeuksista keskustelemaan oli kerääntynyt joukko alan asiantuntijoita. Tässä kokouksessa yhden kehitysvammaisten asu-misyksikön johtohenkilö selitti pitkällisesti sitä, miten heidän asiakkailleen kyllä voitaisiin kertoa seksuaalisuudesta, mutta homoseksuaalisuudesta kertominen ei tulisi kuuloonkaan. Hänen mielestään homoseksuaalisuudesta kertominen johtaisi vain siihen, että asiakkaat päätyisivät holtittomasti harrastamaan seksiä keskenään. Nämä vieläkin vahvana kytevät ennakoasenteet ja haitalliset normitukset kertovat siitä, että sateenkaarivaikuttaminen vammaiskentällä todellakin on relevanttia ja että työtä on vielä paljon jäljellä.

Onneksi keskustelunavauksia aiheesta on kuitenkin jo tehty. Muun muassa [vuoden 2016 Helsinki Pride-kulkuueessa vammaisjärjestöillä oli oma blokki](#), HeSeta:lla toimii sateenkaareville vammaisille suunnattu KVV, eli [Kahden Vähemmistön Väkeä -ryhmittymä](#) ja Nuorisoyhteistyö Seitin Sateenkaari-Seitti jatkaa toimintaansa. Vammaiskentältä kaivataan kuitenkin vielä vahvempaa ääntä sateenkaarivaikuttamisen puolesta, samalla tavalla kuin LHBTIQ-työssä on otettava huomioon myös ne, jotka ovat vaarassa jäädä varjoon. Eri toimijoiden yhteistyötä lisäämällä voimme rakentaa siltoja näiden kahden maailman välille – ja toivottavasti myös ramppeja kaappeihin ja niistä ulos.

58

Kuva: [Kevin Irvine 2015](#).

“Excerpt from Snapshot (Minsky’s Burlesque, New Jersey, ca. 1954)” – Performed and choreographed by Alice Sheppard and Laurel Lawson, with the permission of Full Radius Dance. Directed and Costumes by Douglas Scott. Photograph taken at “Counter Balance VI – An integrated dance concert that celebrates 25 years of the Americans with Disabilities Act,” presented by Access Living, Bodies of Work and Momenta Dance Company, at the National Museum of Mexican Art, 1852 West 19th Street, Chicago, Illinois. September 19, 2015.

Via Wikimedia Commons.

Milja Sarkola

är finlandssvensk regissör
och dramatiker bosatt i
Helsingfors.

Adressaten känd – minnen av Vivica Bandler

Jag var 21 år gammal när jag lärde känna Vivica Bandler. Jag kände visserligen till henne från Lilla Teatern redan från barndomen via min fars chefskap. Men personligen lärde jag känna henne först 1996. Hon var då 79 år, nästan 60 år äldre än jag.

Jag hade året innan börjat i Studentteatern (som Vivica grundat 1939) och varit med om att sätta ihop en föreställning baserad på Daniil Charms texter. Det var första gången jag fungerade som någon form av regissör eller yttre öga i en arbetsgrupp. Vivica råkade se vår föreställning på Hangö teaterträff och som pionjär för den absurda teatern i Finland blev hon entusiastisk och bjöd in oss till Svenska Dagen Annorlunda¹ evenemanget i Jyväskylä. I samma veva bad Vivica mig med som sekreterare för evenemanget. (Vivica var redan under våra första möten helt övertygad om att jag skulle bli regissör, långt innan jag själv, på grund av min sociala osäkerhet, ens tänkt tanken.)

Senare bjöd Vivica mig med till sin herrgård Saaris i Tammela för att hjälpa till med att sortera sina föräldrars Ester-Margaret och Erik von Frenckells arkivmaterial. Jag tillbringade några veckor på gården tillsammans med Vivica, Kirsti Poikolainen (Vivicas hushållerska, sekreterare och allt i allo) och Ann-Charlotte Nurmi (Vivicas ex, vän och biträdande hushållerska när Kirsti höll semester). Under det här korta men intensiva samlivet på gården lärde jag även känna Vivicas vardag och privatliv mer.

¹ Vivica hade tillsammans med författaren Märta Tikkanen och genetikprofessorn Albert de la Chapelle skapat idén om att fira Svenska Dagen Annorlunda i finskspråkiga städer, som en motreaktion på riksdagens talman Riitta Uosukainens lansering av begreppet 'tvångssvenska'. Jag fungerade som sekreterare för evenemanget 1996-1998 i Jyväskylä, Uleåborg och Kuusamo. I samarbete med städerna arrangerades ett digert svenskspråkigt program med fritt inträde (medverkande var bland andra Georg Henrik von Wright, Bo Carpelan, Birgitta Ulfsson, Lasse Pöysti, Ritva Valkama, Joakim Groth, Christer Kihlman, Claes Andersson, Alvar Gullichsen, Fork).

**Publicerad
5.6.2017**

Vivica var en absolut auktoritet för mig. Jag var alltid lite på min vakt i hennes sällskap, försökte tolka vad hon önskade av mig och funderade hela tiden på ifall jag borde nia eller dua henne. Om jag minns rätt niade Kirsti alltid. Jag valde att dua, men helt bekväm kände jag mig aldrig med det. Jag minns att alla måltider var för mig ett ständigt frågetecken om vad som förväntades av mig. Jag skulle ha velat hjälpa Kirsti eller Ann-Charlotte med matlagningen och serveringen men på något sätt var det i strid med situationens etikett, som gjorde mig till Vivicas gäst alltid när Vivica var närvarande. Eller var det bara jag själv som började bete mig herrskapsaktigt i hennes sällskap trots att ingen förväntade sig någonting sådant av mig?

Jag minns hur roligt vi hade med Kirsti när vi förtvivlat försökte katalogisera allt det dammiga arkivmaterialet i sommarhettan. Men någonting oss emellan förändrades när Vivica, vår arbetsgivare, anlände. Situationen blev mer officiell och den avslappnade stämningen försvann. Den här dynamiken påminner mig om regissörsrollen, hur glatt och trivsamt skådespelarnas umgänge ter sig, tills jag som regissör anländer och försöker delta. Jag har aldrig riktigt lyckats bryta den här hierarkin i arbetsgruppen, trots klumpiga försök.

Jag kunde erfara en ensamhet hos Vivica som hängde ihop med det här, att hon alltid även var arbetsgivare och herre i relation till andra människor. När vi var på tumanhand förändrades situationen. Då kunde hon skapa en känsla av närhet och vänskap, en personlig kontakt som kändes jämlik. Men så fort en tredje person anlände var hierarkin den samma igen.

Den här aristokratiska hållningen var förbryllande och fascinerande för mig, och det jag då grubblade över allra mest i förhållande till Vivica, hur vara du med henne, hur bryta rollerna och avståndet. Men när jag nu, 20 år senare, går tillbaka till de här minnena märker jag att funderar mer på hur mycket hennes dolda sexualitet måste ha inverkat på hennes person och identitet.

När Vivica gav ut sin memoarbok *Adressaten* okänd tillsammans med Carita Backström 1992 var hon 75 år, 11 år efter att homosexualitet inte längre klassificerades som sjukdom i Finland och 21 år efter att den avkriminaliserats. Men i sin memoarbok nämner Vivica inte en enda kvinnlig kärleksrelation med sitt riktiga namn. Alla kvinnor hon haft ett förhållande med nämns som vänner eller kolleger eller så nämns de kanske inte alls. Boken är nästan 300 sidor lång, varav ett par sidor berättar om Ann-Charlotte. Avsnittet slutar så här:

”Varför skriver jag så mycket om Ann-Charlotte? Under hela min tid vid Stockholms stadsteater och som ordförande för Svensk Teaterunion har hon varit mitt stöd och min fasta punkt.”

Varför skriver jag så mycket om Ann-Charlotte? Det är svårt att föreställa sig att någon av oss skulle ge ut sina memoarer, och i dem nämna ett mångårigt äktenskap på några få rader och avsluta kapitlet med: Varför skriver jag så mycket om mitt äktenskap?

Jag försöker förstå hur det påverkar en människa ifall alla hennes kärleksrelationer är inofficiella, onämnbare, någonting som inte tål dagsljus, någonting man inte kan visa upp för andra och inte alla gånger ens för en själv. Jag tror att den här dubbla identiteten formade Vivica livet igenom. Visserligen var hennes homosexualitet på äldre dar även öppet formulerad, i sista kapitlet av memoarboken skriver hon i ett brev till sin mor:

”Jag är inte längre hemma någonstans. Jag är hemma några ögonblick, då och då i en kvinnas famn. Där är jag hemma. Nu är det alltså sagt. Det som du vetat. Det som jag vetat att du vetat. Det som aldrig fick uttalas så länge du levde. Och som jag äntligen får tala om när du är död.”

Så skriver Vivica. Men trots det nämner hon inte en enda av sina kvinnliga kärleksrelationer med sitt riktiga namn. Inte en endaste. Den här insikten slår mig, och väcker... medlidande. Och jag tänker på hur mycket de här kärleksrelationernas dolda och inofficiella karaktär även måste ha slitit på dem.

Samma dubbelhet upplevde jag själv med Vivica. Den officiella sidan då vi arbetade, och sedan stunden efter arbetet, då hon ville tala mer intimt, mer personligt, utan arbetsroller och åldersskillnader, till exempel om aggressionerna mot sin far, eller om sin unga sjuksköterskas sensitiva beröring. Medan svetten bara rann från mina armbålar och jag inte förmådde säga just någonting alls eftersom jag var så generad hela tiden. Det här var i slutet av 90-talet i Vivicas omtalade kök. Det är en så kort tid sedan. Och trots det var det omöjligt att tala om saker och ting öppet, utan skam. Jag visste inte vad jag skulle säga, jag visste inte vad jag kunde ha frågat. Men jag skulle ha velat fråga om mycket, och uttryckligen om hennes kärleksliv. Jag tänker mig att stora delar av hennes personlighet och känsloliv var uppbyggd kring den här tudelningen, den här förmågan att dölja och avslöja. Och att hon därför var så skicklig på att läsa människor. Hon hade säkert övat sig hela sitt liv, lärt sig tolka människor och deras begär, lärt sig uttrycka sig med omvägar och aforismer, fabulera och drömma. Och utifrån det här uppstod kanske hennes behov att göra sig fri från givna roller och borgerliga bojor. I form av teater.

61

Jag kan ibland förundras över den heteronormativa attityden, även inom Vivicas (eller till exempel Tove Janssons) bekantskapskrets, där skammen och döljandet i memoarboken avfärdas med: ”Alla visste ju om det, inte var det någon hemlighet. Men de ville ju inte definieras via sin sexualitet. De ville ju inte alls vara någon ikon för sexuella minoriteter. Eller delta i någon aktivism. De tyckte de här definitionerna var begränsande. De ville vara människor i första hand.” Utan förståelse för hur skammen inverkar på en människa, hur nästintill omöjligt det är att i vuxenålder bryta ner överlevnadsstrategier du byggt upp under hela din uppväxt. Som om de här människornas sexualitet av egen fri vilja var mindre relevanta och allomfattande än de heterosexuellas äktenskap, känslor och kärleksliv. Som om de haft någon som helst chans att fritt välja sin attityd till sin egen sexualitet. Som om de av fri vilja valt att kalla sig Tofslor, Vifslor och Mymlor. Och är inte de här benämningarna även ett uttryck för självförringande, en omskrivning där existensen blir någonting lite lustigt, någonting att roa sig åt, någonting mindre seriöst och genomgripande?

Jag tror att sexualiteten sist och slutligen var det som förenade Vivica och mig mest, mer än regissörsyrket eller finlandssvenskheten eller Lilla Teatern. Trots att jag kanske inte tänkte på det då. Men Vivica såg väl även i den här bemärkelsen någonting i mig som jag själv insåg först senare.

Texten är ursprungligen skriven för Teaterstiftelsen Vivicas Vänner och Teaterhögskolans Studia Generalia 7.2.2017 i samband med utställningen Viva Vivica! – Vivica Bandler 100 år.

Milja Sarkola

on Helsingissä asuva suomenruotsalainen ohjaaja ja dramaturgi.

Vastaanottaja tunnettu – muistoja Vivica Bandlerista

Olin 21-vuotias, kun tutustuin Vivica Bandleriin. Olin toki tiennyt hänet jo lapsena isän teatterinjohtajakauden ajalta, mutta henkilökohtaisesti opin kuitenkin tuntemaan hänet vasta vuonna 1996. Hän oli tuolloin 79-vuotias, melkein 60 vuotta minua vanhempi.

Vuotta aiemmin olin aloittanut Studentteaternissa (jonka Vivica perusti vuonna 1939) ja ollut mukana tekemässä Daniil Harmsin teksteihin perustuvaa esitystä. Silloin toimin ensimmäistä kertaa eräänlaisena ohjaajana tai työryhmän valvovana silmänä. Vivica sattui näkemään esityksemme Hangan Teatteritapaamisessa, ja absurdin teatterin pioneerina hän innostui ja pyysi meidät *Svenska Dagen Annorlunda*¹-tapahtumaan Jyväskylään. Minua hän pyysi samassa yhteydessä tapahtuman sihteeriksi. (Vivica oli jo ensitapaamisellamme aivan varma, että minusta tulisi ohjaaja, kauan ennen kuin itse tulin sosiaalisilta epävarmuuksiltani edes ajatelleeksi asiaa.)

Myöhemmin Vivica kutsui minut Saaren kartanoonsa Tammelaan auttamaan vanhempiensa Ester-Margaret ja Erik von Frencellin arkiston järjestämisessä. Vietin muutaman viikon kartanossa Vivican, Kirsti Poikolaisen ja Ann-Charlotte Nurmen kanssa. (Kirsti oli Vivican taloudenhoitaja, sihteeriksi ja muutenkin kaikki kaikessa, ja Ann-Charlotte puolestaan Vivican eksä, ystävä ja taloudenhoitajan sijainen Kirstin lomien aikana.) Tämän lyhyen mutta intensiivisen yhteiselon aikana kartanossa opin tuntemaan Vivican arkea ja yksityiselämääkin paremmin.

Vivica oli minulle ehdoton auktoriteetti. Olin aina hiukan varpaillani hänen seurassaan, yritin tulkita, mitä hän minulta toivoi ja mietin koko ajan, pitäisikö minun teitillä vai sinutella häntä. Jos muistan oikein, Kirsti teititteli häntä aina. Minä valitsin sinutellun, mutta ei se kyllä koskaan aivan mukavalta tuntunut. Muistan, että ruoka-aikoina minulle jäi epäselväksi, mitä minulta odotettiin. Olisin halunnut auttaa Kirstiä tai Ann-Charlottea ruuanlaitossa ja tarjoilussa, mutta jollain tapaa se tuntui olevan vastoin etikettiä. Olin Vivican vieras aina hänen läsnäollessaan. Vai aloinko vain itse käyttäytyä herraskaisesti hänen seurassaan, vaikkei kukaan sitä minulta odottanut?

Muistan, miten hauskaa meillä oli Kirstin kanssa, kun yritimme setviä ja luetteloida pölyisiä arkistoja kesäkuumalla. Mutta jokin välillämme muuttui, kun Vivica, työnantajamme, saapui. Tilanteesta tuli virallisempi, ja rento tunnelma katosi. Sama dynamiikka toistuu minusta ohjaajan roolissa: miten iloiselta ja viihtyisältä näyttelijöiden yhdessäolo vaikuttaa, kunnes minä ohjaajana saavun ja yritän osallistua. Kömpelöistä yrityksistäni huolimatta en ole oikein milloinkaan onnistunut rikkomaan tätä työryhmähierarkiaa.

Vivicassa tunnistin yksinäisyyttä, joka liittyi siihen, että suhteessa muihin hän oli aina työnantaja ja herra. Kun olimme kaksistaan, tilanne muuttui. Silloin hän pystyi

¹ Reaktiona eduskunnan puheenjohtajan Riitta Uosukaisen lanseeraamalle ”pakkoruotsille” Vivica, Märta Tikkanen ja genetiikan professori Albert de la Chapelle olivat ideoineet *Svenska Dagen Annorlunda* -juhlan ruotsalaisuuden päivän viettoon suomenkielisillä paikkakunnilla. Minä toimin tapahtumasihteerinä vuosina 1996–1998 Jyväskylässä, Oulussa ja Kuusamossa. Yhteistyössä kaupunkien kanssa järjestettiin tuhti ruotsinkielinen ohjelma, johon oli vapaa pääsy. (Tässä olivat mukana esimerkiksi Georg Henrik von Wright, Bo Carpelan, Birgitta Ulfsson, Lasse Pöysti, Ritva Valkama, Joakim Groth, Christer Kihlman, Claes Andersson, Alvar Gullichsen ja Fork.)

luomaan tunteen läheisyydestä ja ystävyydestä, henkilökohtaisen, tasavertaiselta tuntuvan yhteyden. Mutta hierarkia palasi heti, kun joku kolmas tuli paikalle.

Tällainen aristokraattisuus hämmensi ja kiehtoi minua, ja silloin pohdiskelin eniten juuri sitä, miten voisin olla hänen kanssaan sinut, miten rikkoa roolit ja lyhentää välimatkaa. Mutta nyt kun 20 vuotta myöhemmin palaan näihin muistoihin, huomaan miettiväni enemmän, miten Vivican kätkeyn seksuaalisuuden on täytynyt vaikuttaa hänen persoonaansa ja identiteettiinsä.

Kun Vivica julkaisi muistelmansa *Adressaten okänd* yhteistyössä Carita Backströmin kanssa vuonna 1992 (*Vastaanottaja tuntematon*, suom. Juha Siltanen), hän oli 75-vuotias ja oli kulunut 11 vuotta homoseksuaalisuuden poistamisesta sairausluokituksesta ja 21 vuotta sen dekriminialisoinnista. Mutta muistelmissaan Vivica ei nimeä ainuttakaan naispuolista rakkaussuhdettaan. Kaikkia naisia, joiden kanssa hänellä on ollut suhde, kutsutaan joko ystäviksi tai kollegoiksi tai heidät jätetään kokonaan mainitsematta. Kirjan 300 sivusta Ann-Charlottesta kerrotaan vain parilla sivulla. Jakso päättyy näin:

”Miksi kirjoitan niin paljon Ann-Charlottesta? Koko sen ajan, kun olen ollut Tukholman kaupunginteatterissa ja Svensk Teaterunionin puheenjohtajana, hän on ollut tukeni ja kiintopisteeni.”

Miksi kirjoitan niin paljon Ann-Charlottesta? On vaikeaa kuvitella, että joku meistä julkaisisi muistelmansa ja mainitsisi niissä monivuotisen avioliittonsa vain muutamalla rivillä ja päättäisi kappaleen: ”Miksi kirjoitan niin paljon avioliitostani?”

Yritän ymmärtää, miten ihmiseen vaikuttaa, jos kaikki hänen rakkaussuhteensa ovat epävirallisia, ääneenlausumattomia, jotain, joka ei kestä päivänvaloa, jotain, mitä ei voi näyttää muille eikä aina edes itselleen. Uskon tämän kaksoisidentiteetin muovanneen Vivicaa läpi elämän. Myöhemmällä iällä hänen homoseksuaalisuutensa tosin oli avointa, muistelmiensa viimeisiin kuuluvassa kappaleessa hän kirjoittaa kirjeen äidilleen:

”Minä en ole kotona missään. Silloin tällöin, jonkin silmänräpäyksen ajan olen kotona, kun olen jonkun naisen sylissä. Silloin olen kotona. Nyt se on siis sanottu. Se minkä sinä olet tiennyt. Ja minä olen tiennyt sinun tietävän. Se, mistä ei koskaan saanut puhua ääneen niin kauan kuin sinä elit. Ja mistä lopulta saan puhua nyt, kun sinä olet kuollut.”

Näin Vivica kirjoittaa. Eikä hän siitä huolimatta mainitse ainuttakaan naispuolista rakkaussuhdettaan oikella nimellä. Ei ensimmäistäkään. Tämä näkökulma on minusta hätkähdyttävä ja herättää myötätuntoa. Mietin myös, miten kuluttavaa salattu ja epävirallinen luonne on ollut suhteille itselleen.

Samaa kaksinaisuutta koin itsekin Vivican kanssa. Oli virallinen puoli, jolloin teimme töitä, ja sitten ne työajan jälkeiset hetket, jolloin hän halusi puhua intiimimmin, yksityisemmin, ilman työrooleja tai ikäeroja, esimerkiksi isäänsä kohtaan tuntemistaan aggressioista tai nuoren sairaanhoitajansa aistillisesta kosketuksesta. Hiki vain virtasi kainaloistani enkä saanut sanotuksi mitään, kun olin jatkuvasti niin kiusaantunut. Tämä tapahtui -90-luvun lopussa tuossa Vivican jo mainituksessa keittiössä. Siitä on niin vähän aikaa. Ja siitä huolimatta oli aivan mahdotonta puhua asioista suoraan ja häpeilemättä. En tiennyt mitä olisin sanonut, en tiennyt, mitä olisin voinut kysyä. Ja niin paljosta kuin olisin halunnut kysyä, varsinkin hänen rakkauselämästään. Ajattelen, että iso osa hänen persoonastaan ja tunne-elämästään rakentui tälle kaksijakoisuudelle, tarpeelle peittää ja paljastaa. Juuri siksi hän varmaan oli myös niin taitava

lukemaan ihmisiä. Hän oli harjoitellut koko ikänsä, opetellut tulkitsemaan ihmisiä ja heidän halujaan, opetellut ilmaisemaan itseään kiertoteitse ja aforismein, fantasioiden ja uneksien. Ja kenties siitä nousi hänen tarpeensa vapautua annetuista rooleista ja porvarillisista kahleista. Teatterin muodossa.

Toisinaan minua ihmetyttää se Vivican (tai esimerkiksi Tove Janssonin) tuttavapiirissä vallinnut heteronormatiivinen asenne, jossa häpeä ja kätkeminen torjuttiin sanomalla: "Kaikkihan sen tiesivät, ei se mikään salaisuus ollut. Mutta he vain eivät halunneet tulle määritellyksi seksuaalisuutensa kautta. Eivät he halunneet olla mitään seksuaalivähemmistöikoneja. Tai ottaa osaa mihinkään aktivismiin. He pitivät tällaisia määritelmiä rajoittavina. He halusivat olla ensisijassa ihmisiä." – Ilman minkäänlaista ymmärrystä siitä, miten häpeä vaikuttaa ihmiseen, miten jokseenkin täydellisen mahdotonta ihmisen on aikuisiällä rikkoa elämänmittaisia selviytymisstrategioitaan. Ikään kuin näiden ihmisten seksuaalisuus olisi heidän omasta tahdostaan vähemmän relevanttia ja kattavaa kuin heteroiden seksuaalisuus, avioliitto, tunteet ja rakkauselämä. Ikään kuin heillä olisi mitään mahdollisuutta valita vapaasti asenteensa seksuaalisuuttaan kohtaan. Ikään kuin he omasta tahdostaan kutsuisivat itseään Tiuhteiksi, Viuhteiksi tai Mymmeleiksi. Eivätkö nämä nimitykset ole suoraan itsensä kieltämisen ilmaus, kuvaus, jossa olemassaolosta tulee jotakin hieman huvittavaa, jotakin vähemmän vakavaa ja läpikäyvää?

Uskon, että seksuaalisuus loppujen lopuksi yhdisti minua ja Vivicaa eniten, enemmän kuin ohjaajan ammatti, suomenruotsalaisuus tai Lilla Teatern, vaikken ehkä ajatellut sitä silloin. Mutta Vivica varmaan näki minussa siinäkin suhteessa asioita, jotka oivalsin itse vasta myöhemmin.

64

Teksti on kirjoitettu alunperin Teaterstiftelsen Vivicas Vänner -yhdistyksen ja Teatterikorkeakoulun Studia Generalia -luennoksi, jonka pidin Viva Vivica! - Vivica Bandler 100 vuotta -näyttelyn yhteydessä 7.2.2017.

Käännös Petja Kauppi

Jag har sedan år 2013 skrivit på en doktorsavhandling om hur det är att vara queer på svenska i Sverige och Finland. Personer som upplever att deras könsidentitet och/eller sexualitet avviker från normerna i något avseende har fått besvara frågor om hur de vill bli omtalade och hur de talar om andra, hur de kategoriserar sig själva samt i vilka avseenden identiteten kan hamna i konflikt med språket. Fokus har legat på uttryck som är könade i svenskan, som till exempel [pronomen](#) och ord för familjemedlemmar, samt könsneutrala alternativ till dessa. Dessutom har jag bl.a. undersökt [namnbyten](#) relaterade till könsidentitet och den [terminologi](#) som används för att beteckna icke-normenliga identiteter.

Vilken typ av konflikter är det då som uppstår? Ett gott exempel är personer med icke-binära könsidentiteter, det vill säga sådana som varken är män eller kvinnor och därmed inte vill refereras till som *hon*, *han*, *pojke*, *faster* och så vidare. Här finns stora brister i svenskans ordförråd, men även försök att göra språket mer inkluderande – som införandet av det nya pronomenet *hen* och användningen av könsneutralt språk t.ex. i myndighetstexter och inom utbildningen. *Person* kan användas i stället för *kvinna*, *partner* i stället för *fru*, och så vidare. Samtidigt saknar svenskan ofta ord för dessa identiteter, liksom för positioner utanför det heteronormativa och utanför kärnfamiljen. Här vimlar språkbruket därför av mer eller mindre etablerade lånard som *butch*, *agender*, *ace* och *transgender*. Många av mina informanter behövde också mer än ett ord för att beskriva sin identitet, och vissa beskrev samtidiga eller växlande identiteter. På nätet finns [ordlistor](#) där organisationer och institutioner försökt strukturera begreppsapparaten för det icke-normenliga, men dessa är ofta bristfälliga och motstridiga sinsemellan.

Fast problemen och frustrationen ofta ligger i fokus kretsar en stor del av mina forskningsresultat kring lösningar. Barn hittar egna ord för sina föräldrar av samma kön, en del byter till förnamn som passar bättre ihop med könsidentiteten och allt flera använder könsneutrala pronomen som *hen*. Men för att språket, hand i hand med synen på stigmatiserade identiteter, ska kunna genomgå större förändringar måste också de samhälleliga institutionerna involveras: språkvårdsorganen kan rekommendera inkluderande terminologi som media, myndigheterna och undervisningsväsendet sedan kan ta i bruk. I praktiken kan det sedan handla om allt från skyltningen på universitetens WC-dörrar till formuleringarna i familjelagstiftningen.

Vårt sätt att tänka på och tala om kön och sexualitet kännetecknas av föränderlighet. Vokabulären gällande identiteter inom dessa kategorier förnyas snabbt – särskilt i de sociala mediernas tidsålder – och ibland känns det svårt att hänga med t.o.m. som forskare i ämnet. Grundregeln är ändå enkel: varje individ bör ha rätt att bli omtalad och tilltalad med de uttryck hen själv väljer, och i osäkra fall är det alltid bäst att anta så lite som möjligt.

Artikelbild: [SAOL 14](#). Bildredigering Petja Kauppi

Alexis Rancken

on tohtorikoulutettava ruotsin kielessä Åbo Akademiassa. Häntä kiinnostavat erityisesti kielen ja sosiaalisesti marginalisoidujen suhde.

Queer ruotsiksi – kielestä, normeista ja identiteetistä

Helposti käy niin, että näemme kielen heijastuksena todellisuudesta. Annamme uusille ilmiöille ja esineille nimen, ja samalla tavalla sanoja häviää, kun niille ei ole kielessä enää tarvetta. Asia ei kuitenkaan ole aivan niin yksinkertainen: itseasiassa tapamme käyttää kieltä vaikuttaa osaltaan siihen, millaiseksi elämämme todellisuus muotoutuu ja neuvotellaan.

Erityisen selvästi tämä ilmenee sosiaalisten kategorisointien suhteen. Esimerkkinä voi hieman yllättäen käyttää heteroseksuaalisuutta. Historioitsija Hanne Blank on väittänyt, että kukaan ei ollut heteroseksuaali – eikä niin muodoin myöskään homoseksuaali – ennen vuotta 1868, jolloin ilmeni kiinnostusta kategorisoida (ja samaan aikaan medikalisoita, mutta se on toinen tarina) sellaisia seksuaalisia suhteita ja haluja, jotka tietenkin olivat olleet olemassa jo aiemmin. Psykiatrisen terminologian muutoksella tulimme yhtäkkiä jaetuksi seksuaalisten preferenssien mukaisiin sosiaalisiin ryhmiin, ja koska kategorisointi kulkee käsi kädessä joidenkin – yleensä niiden tavallisimpien – kategorioiden normalisoinnin kanssa, heteroseksuaalisuudesta tuli normaalia kun taas homoseksuaalisuus ja muut ”poikkeavuudet” stigmatisoitiin. Pejoratiiviset ilmaisut eli haukkumasanat ammennettiin tietenkin tästä stigmatisoinnista.

Samalla tavoin myös kahden sukupuolen normi on sosiaalisesti konstruoitu ja vahvasti riippuvainen kielestä. Puhumme jatkuvasti esimerkiksi pojista, tytöistä, naisista ja miehistä, joihin ruotsin kielessä viitataan pronomineilla han tai hon. Muutkin henkilöön viittaavat sanat voivat olla sukupuolitettuja, kuten esimerkiksi erilaiset titte- lit ja perheenjäsenten nimitykset. Uuden ihmisen tavatessamme pyrimme päättämään, mitä sukupuolta hän on, jotta voisimme viitata häneen esimerkiksi Michaelan isoäitinä, ja joka kerta kun kielellisesti sukupuolitamme ihmisen, binäärinen sukupuolinormi vahvistuu. Eli ihminen on väistämättä mies tai nainen. Kysymyksessä on siis eräänlainen kehä: olemme oppineet oletamaan, että ihmiset, joille tai joista puhumme, ovat heteroseksuaaleja miehiä tai naisia, ja kieleemme ilmentää tätä ajatusta, josta taas seuraa, että normi vahvistuu niin että emme välttämättä edes tunne sellaisia ei-pejoratiivisia sanoja, jotka kuvaavat muun tyyppisiä identiteettejä. Koska kieli toimii näin, normit sementoituvat helposti. Samanaikaisesti kieli kuitenkin tarjoaa meille välineet normatiivisuuden vastustamiseen.

Olen vuodesta 2013 tehnyt väitöstutkimusta siitä, millaista on olla queer ruotsiksi Ruotsissa ja Suomessa. Ihmiset, jotka kokevat sukupuoli-identiteettinsä ja/tai seksuaalisuutensa tavalla tai toisella poikkeavan normista, ovat saaneet vastata kysymyksiini siitä, miten he toivoisivat itsestään puhuttavan ja miten he puhuvat muista, miten he kategorisoivat itsensä ja missä mielessä identiteetti voi joutua konfliktiin kielen kanssa. Fokuksessa ovat olleet ruotsin kielen sukupuolittavat ilmaisut, kuten esimerkiksi [pronominit](#) ja perheenjäsenten nimitykset, ja niiden sukupuolineutraalit vaihtoehdot. Lisäksi olen tutkinut esimerkiksi sukupuoli-identiteettiin liittyvää [nimenvaihtoa](#) ja [terminologiaa](#), jota käytetään ei-norminmukaisten identiteettien merkitsemiseen.

Millaisia konflikteja sitten esiintyy? Hyvänä esimerkkinä toimivat esimerkiksi henkilöt, joilla on ei-binäärinen sukupuoli-identiteetti, eli ihmiset, jotka eivät ole miehiä eivätkä naisia, eivätkä siksi myöskään halua, että heihin viitataan sukupuolittavilla

Julkaistu
29.6.2017

pronomineilla tai kutsutaan vaikkapa pojiksi tai tädeiksi. Näiltä osin ruotsinkielessä on suuria puutteita, mutta on myös yrityksiä tehdä kielestä inklusiivisempaa. On esimerkiksi kehitetty uusi pronomini, hen, ja alettu käyttää sukupuolineutraalia kieltä esimerkiksi viranomaisteksteissä ja koulutuksessa. Naisensijaan voi käyttää henkilöä, vaimon sijaan kumppania ja niin edelleen. Ruotsista kuitenkin puuttuu sanoja esimerkiksi identiteeteille, jotka eivät järjesty heteronormatiivisesti tai ydinperheeseen. Niiltä osin kieli vilisee sellaisia enemmän tai vähemmän vakiintuneita lainasanoja kuin butch, agender, ace ja transgender. Monet informanteistani myös tarvitsivat useamman kuin yhden sanan kuvaamaan identiteettiään, ja jotkut kuvailivat samanaikaisia tai vaihtelevia identiteettejä. Netissä on [sanalista](#), joiden avulla organisaatiot ja instituutiot ovat yrittäneet rakentaa käsiteapparaattia ei-norminmukaisille ihmisille, mutta ne ovat usein puutteellisia ja keskenään ristiriitaisia.

Vaikka tutkimukseni fokus on usein ongelmissa ja turhautumisessa, tutkimustulokseni liittyvät paljolti ratkaisuihin. Lapset löytävät omat sanansa samaa sukupuolta oleville vanhemmilleen, osa vaihtaa etunimensä paremmin sukupuoli-identiteettiinsä sopivaksi, ja monet käyttävät sukupuolineutraaleja pronomineja kuten hen. Jotta kieli voisi muuttua enemmän suhteessa stigmatisoituihin identiteetteihin, myös yhteiskunnallisten instituutioiden täytyy kuitenkin ottaa osaa muutokseen: kielenhuoltotahot voivat suositella inklusiivista terminologiaa, jota media, viranomaiset ja oppilaitokset voivat sitten ottaa käyttöön. Käytännössä se voi tarkoittaa mitä tahansa yliopiston wc-kylteistä perhelainsäädännön muotoiluun.

Muutos on ominaista tavалlemme ajatella sukupuolta ja seksuaalisuutta ja puhua niistä. Näihin liittyviä identiteettejä koskeva sanasto uudistuu nopeasti – erityisesti sosiaalisen median aikakaudella – ja joskus tuntuu vaikealta pysyä kärryillä jopa tutkijana. Perussääntö on kuitenkin yksinkertainen: jokaisella yksilöllä on oltava oikeus siihen, että hänestä ja hänelle puhutaan niillä ilmaisuilla, jotka hän itse valitsee, ja epävarmoissa tilanteissa on aina parasta olettaa niin vähän kuin mahdollista.

Artikkelikuva [SAOL](#). Kuvanmuokkaus ja käännös Petja Kauppi

Janette Grönfors

on romani, sosionomi ja humanististen tieteiden maisteri. Hän on tehnyt vähemmistöjen ja ihmisoi-
keusasioiden parissa töitä
vuodesta 1988 sekä koti-
maassa että Euroopassa.
Tällä hetkellä Grönfors
johtaa "Ei rasismille!" -han-
ketta (2013–2017) Suomen
Punaissä Ristissä.

Romanit, eurooppalainen vähemmistö

Romaniväestö on elänyt Euroopassa yli 500 vuotta ja on vieläkin yksi syrjityimmistä ja köyhimmistä ryhmistä koko Euroopan alueella. Romanit kohtaavat päivittäisessä elämässään haasteita kaikilla elämän alueilla, aina työllistymisestä sosiaaliseen inklusioon, puhumattakaan siitä, että he ovat ulkona lähes kaikesta päätöksenteosta niin kansallisella kuin Euroopan tasolla.

Suomessa romanien asema on huomattavasti parempi kuin monessa muussa Euroopan maassa. Romanien asema on turvattu meillä elokuussa vuonna 1995 voimaan tullessa perusoikeusuudistuksessa. Lain 14 §:n 3 momentissa säädetään: "Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan." Perustuslain uudistuksen yhteydessä voimaan tullut yleinen syrjintäkielto saa tukea rikoslain 11 §:n 9 momentissa, jossa säädetään seuraavaa: "...jos virkatoimissa tai muuten asiakkaiden parissa työskentelevä henkilö ei kohtele kaikkia tasaveroisesti rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, uskonnon tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi, on hänet tuomitava sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi." ([Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 1999:9, Suonoja, Lindberg: Romanipolitiikan Strategia](#))

Keskustelemme kuitenkin tänä päivänä siitä, kuinka suomalainen yhteiskunta jakaantui syksyn 2015 jälkeen, jolloin Suomeen hakeutui noin 32 000 pakolaista hakemaan turvaa sodan jaloista. Samalla kun muukalaisvihamielisyys lähti silloin raketin lailla nousuun, kuten näkyvä ja suora rasismikin, sen kohteeksi joutuivat ja joutuvat edelleen turvapaikanhakijoiden lisäksi myös Suomen perinteisen vähemmistöryhmän jäsenet, esimerkiksi romanit. Tämä näkyy niin harjoittelupaikkojen saamisen vaikeutena kuin ravintolan sisäänkäsyjen eväämisenä etnisen taustan vuoksi, puhumatta-
kaan kaupoissa ja kaduilla tapahtuvasta syrjinnästä. Romaneihin kohdistuva syrjintä näytti jo olevan vähentymässä, mutta nyt se on lähtenyt uuteen nousuun ja vaikeuttaa monien arkea.

Vähemmistö vähemmistössä

Stigmatisoituminen ja syrjäytyminen ovat lisääntyneet etenkin nuorilla romaninaisilla, vammaisilla ja niillä, jotka kuuluvat seksuaalivähemmistöihin. Moni 'vähemmistönä vähemmistössä' elävä romani joutuu päivittäin moniperustaisen syrjinnän kohteeksi. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat romanit, etenkin romaninuoret, joutuvat usein

**Julkaistu
11.8.2017**

omassa yhteisössään ja työssään jopa viranomaisten toimesta hyljeksityiksi, väkivallan tai syrjinnän kohteiksi.

Vaikka Yhdysvalloissa käynnistynyt ja Euroopankin saavuttanut seksuaalivähemmistöjen ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava liike on jo toiminut länsimaissa lähes 50 vuotta, se ei ole vielä pystynyt huomioimaan romanivähemmistöön kuuluvien seksuaalivähemmistöjen tarpeita ja toiveita. Tämä johtuu monistakin eri syistä, eikä vähiten siitä, että romaniyhteisöissä on pitänyt ja pitää edelleenkin peittää seksuaalivähemmistöön kuulumisensa. Aktivistina toimiminen on ollut vaikeata, lähes mahdotonta, ja on sitä edelleenkin. Näin on myös Suomessa.

Romaniyhteisössä on aina ollut seksuaalivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, jotka ovat olleet yleisesti yhteisön jäsenten ja myös niin kutsuttujen romanijohtajien tiedossa. Tässä yhteydessä on mainittava se, että monet seksuaalivähemmistöihin kuuluvat romanit ovat kuitenkin valinneet perinteisemmän tien eli käyttävät perinteistä romanasua ja perustavat perheen lapsineen. He toteuttanevat sitten todellista seksuaali-identiteettiään jollain muulla tavalla muissa kaupungeissa kuin kotikaupungeissaan, tai ulkomailla. On toki myös niitä, jotka piilottavat identiteettiään koko elämänsä ajan. Viimeksi mainittu on raskas ratkaisu, mutta ehkä ainut, jotta lähisuku tai perhe eivät hylkäisi. Suomessa romanikulttuurin perusta on vanhempien kunnioitus, häveliäisyys, suku ja puhtaus.

Suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin yhteisön sisällä on myös sukupuolikysymys. Romanimiesten suhteet ja aviottomat lapset eivät ylitä useinkaan uutiskynnystä romaniyhteisössä. Romanihomomiesten tekemisiä pohditaan lähinnä heidän omissa kaveripiireissään, mutta ne eivät aiheuta romaniyhteisössä pahennusta pahempaa varsinkaan silloin, jos miehellä on kuitenkin vaimo ja lapsia tai ainakin lapsia. Romaninaisia, joiden epäillään tai tiedetään olevan lesboja, voidaan sen sijaan lähteä avoimesti sanan mukaisesti ajamaan takaa, syrjiä, mustamaalata sosiaalisessa mediassa, työpaikoilla ja romaniyhteisössä. Heidän elämästään voidaan tehdä helvettiä ja heitä voidaan jopa pahoinpidellä. Näiden naisten on äärettömän vaikea saada apua, koska he eivät uskalla nimetä takaa-ajajiaan koston pelossa. Ongelmana on se, että romanikulttuurin sisäisiä kysymyksiä liitetään usein kulttuuriin ja ne jätetään romaniyhteisön ratkaistavaksi, eikä oteta selvää; näin myös tapauksissa, joissa poljetaan ihmisoikeuksia.

Transsukupuoliset ja transvestiitit ovat myös osa suomalaista romaniyhteisöä kuten muutakin suomalaista yhteiskuntaa. Heihin suhtaudutaan vaihtelevasti, osa säälii, osa ei ymmärrä ja siksi ehkä tuomitsee, mutta on myös niitä, jotka suhtautuvat heihin neutraalisti.

2000-luvun alusta alkaen olen opettanut ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuuteen liittyvää kokonaisuutta sadoille romaneille Suomessa, mutta joutunut lähes aina jättämään seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeudet luentojeni ja teettämieni harjoitusten ulkopuolelle ryhmän toivomuksesta. Kuitenkin väitän, että vuosikymmenien työ ei ole mennyt hukkaan. Vähän kerrassaan suomalaisessa romaniyhteisössä on opittu ihmisoikeuksistakin se, että ne kuuluvat kaikille, ovat luovuttamattomat ja universaalit riippumatta ihmisen taustasta.

Historian lehtien havinaa

Olin mukana perustamassa Ranskassa kansainvälistä romaninaisten verkostoa (Romani Women's Network, IRWN) vuonna 2003. Toimin reilut neljä vuotta verkoston viestinnästä vastaavana. Minä ja yksi toinen verkoston perustajista nostimme jo alkumetreillä esille ei-perinteisten romaninaisten huomioimisen verkostossa. Puheenjohtajisto

vastusti voimakkaasti ehdotustamme. Euroopan neuvosto oli aktiivisena verkoston mahdollistajana, tukijana ja kokousten järjestäjänä ensimmäisinä vuosina, ja ilman sitä koko verkosto olisi jäänyt perustamatta. Vuonna 2007 Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) piti meille pyöreän pöydän kokouksen yhdessä Joint Romani Women's Initiative -aloitteen (yhteinen romaninaisten aloite) kanssa. Nostimme jälleen esille ehdotuksemme, mutta emme saaneet vastakaikua.

Aika ei ollut tuolloin yli vuosikymmen sitten vielä kypsä siihen, että olisi huomioitu myös romaniyhteisöjen moninaisuus. Nyt tilanne on toinen. Nuorempi sukupolvi on rohkeampaa ja he uskaltavat ajaa omia oikeuksiaan näkyvämmiin ja äänekkäämmiin.

Euroopan neuvosto antoi suosituksensa koskien seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin syrjinnän vastaisista toimista vuonna 2010 ([CM/Rec\(2010\)5](#)). Euroopan unionin perusoikeusvirastolla puolestaan on käynnissä tutkimusprojekti 11 EU maassa, mukaan lukien Suomi ([Local Engagement for Roma Inclusion LERI](#)), tuloksia saataneen jo tänä vuonna.

Euroopan unionin perusvirasto teki vuonna 2012 erittäin laajan seksuaalivähemmistöjen syrjintää koskevan tutkimuksen '[European Union survey of discrimination and victimisation of lesbian, gay, bisexual and transgender persons](#)', johon vastasi 93,079 henkilöä. Tutkimus julkaistiin toukokuussa vuonna 2013.

“Being Roma and LGBTI: at the crossroads of discrimination” – konferenssi

Romaneita koskevista asioista puhutaan nyt Euroopassakin avoimemmin, josta osoituksena myös 8.–10.6.2017 Strasbourgissa järjestetty ensimmäinen Euroopan neuvoston tasoinen “Being Roma and LGBTI: at the crossroads of discrimination” -konferenssi. Konferenssin järjestivät the Sexual Orientation and Gender Identity (SOGI) Unit, the Support Team of the Special Representative of the Secretary General (SRSG) on Roma Issues and the Youth Directorate of the Council of Europe yhteistyössä Strasbourgin kaupungin ja tšekkiläisen ARA ART -yhdistyksen¹ kanssa.

Kahden päivän aikana kuulin monen ihmis- ja vähemmistöoikeuksien asiantuntijan puhuvan. Kaikkein merkittävimmät eurooppalaiset organisaatiot, myös ILGA (International lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association) olivat edustettuina. Romani-taustaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiat tuntuvat olevan nyt aika monen virkamiehen huulilla. Parempi siis myöhään kuin ei ollenkaan! Jäin kumminkin kaipaamaan kokemusasiantuntijoiden näkökulmia. Lisäksi transihmisten asemasta romaniyhteisöissä tarvitaan enemmän tietoa, ainakin keskustelua.

Pohdinnat siitä, kuinka vastustaisimme tehokkaimmin moniperustaista syrjintää, sai minut ajattelemaan, että jos oma yhteisö tukisi paremmin omia vähemmistöjään, he olisivat myös vahvempia kohtaamaan ulkoa tulevia paineita. Oman yhteisön tuki ja hyväksyminen on äärimäisen tärkeää kaikille, mutta erityisesti nuorille, jotka vasta rakentavat omaa identiteettiään. Laadimme ryhmätyössä muun muassa listan asioista, jotka ovat haasteellisia moniperustaisessa syrjinnässä romaniyhteisössä ja suhteessa päättäjiin ja joissa tarvitaan sekä tukea että koulutusta. Harva ihminen voi kuvitella sitä, miltä tuntuu, kun ulkoa tulevan syrjinnän lisäksi tulee syrjityksi useasta eri syystä jopa omassa yhteisössä.

¹ ARA ART on tšekkiläinen nuorten romanien yhdistys, jonka toiminta liittyy lähinnä taiteeseen ja kulttuuriin. Heidän aloitteestaan järjestettiin ensimmäinen kansainvälinen Roma LGBTIQ konferenssi vuonna 2015 ja toinenkin vuonna 2016 Prahassa Tšekissä. Vuoden 2015 kokouksessa laadittiin 8 kohdan julistus koskien romani-seksuaalivähemmistöjen asioiden esiin nostoa ja huomioimista myös Euroopan tasolla.

sapfo-list-request@helsinki.fi

Eva Isaksson

on tietokirjailija ja verkkoaktivisti. Hän työskentelee tietoasiantuntijana Helsingin yliopiston kirjastossa. Sapfo-listan aktiivisimpina vuosina työpaikkana oli tähtitie-teen laitos. Eva on innokas vihannestarhuri. Hänet tunnetaan sapfo-listalla muun muassa heinäta-koistaan, joihin monet ovat vuosien varrella osallistuneet.

Suomalaisia sapfisia bittejä

Neljännesvuosisata. Lähes niin pitkään sapfo-lista on kuulunut elämääni. Se syntyi 7. huhtikuuta 1993, kun lähetin kolmellekymmenelle nimeltä ja sähköpostiosoitteelta tuntemalleni vastaanottajalle viestin otsikolla "Suomen Sapfo on syntynyt!!"

Sapfo-listan esikuvana oli 1987 käynnistynyt amerikkalainen Sappho, jota olin tilannut tuolloin jo pari vuotta. Löysin listan nimen ja tilausohjeen Lesbians in Science -listan kautta. En enää muista miten löysin jälkimmäisen – joka tapauksessa tietolähde on ollut mitä luultavimmin painettu, sillä ensimmäinen julkiseen käyttöön tarkoitettu verkkoselain julkistettiin vasta vähän myöhemmin, huhtikuun lopussa 1993.

Sapfon syntyessä sähköisiä viestintäkanavia oli Suomessa olemassa jo jonkin verran. Oli monenlaisia "bokseja", yleensä teininörttien kotona lankapuhelinlinjassa ja modeemissa kiinni olevia kotimikroja, joilla pyöri jokin BBS-purkkiohjelmisto. Boksi-istauksista saattoi löytää myös pari seksuaalivähemmistöille suunnattua numeroa. Näihin modeeminumeroihin kytkeytyvä lesbo huomasi pian seuraavansa sivustakatsojana miesten juttelua. Sama tilanne vallitsi yliopistomaailman tarpeisiin kehittyvän internetin puolella. Siellä tarjolla oli erilaisia keskustelukanavia Usenetissa ja IRCissä, sekä tietysti sähköposti.

Sähköisten viestien lähettäminen joko yksittäiselle tai yhdellä kertaa useammalle lähettäjälle on nykyään arkista, mutta 1990-luvun alussa se oli mullistavaa. Aiemmin keskustelua oli käyty joko kasvokkain, kirjeitse tai lehtien yleisönosastoissa. Kirjeen lähettäminen oli hidasta ja yleisönosastot suodattivat keskustelua. Kasvokkain läheskään kaikki eivät päässeet ääneen, saati paikalle. Eivät esimerkiksi ne naiset, jotka asuivat kaukana isoimmista kaupungeista, tai ne joilla oli monenlaisia esteitä ja rajoitteita. Monilta puuttui rohkeutta ylittää kynnyksiä ja näyttäytyä omana itsenään.

Sähköinen viestintä madalsi näitä esteitä. Se lyhensi välimatkoja ja yhdisti samaan keskusteluun Helsingissä, Turussa, Tampereella ja missä vain sähköpostin ulottuvilla olevat. Listaviestien lähettäjä saattoi olla vielä kaapissa ja sähköisiin keskusteluihin osallistumalla moni sai lisää varmuutta, jota tarvitsi kasvaakseen ulos kaapista. Uusiin ihmisiin saattoi tutustua kotoa käsin, tarvitsematta lähteä tupakansavuun ja taustamusiikin pauhuun. Huoli siitä, vieroittaako netti todellisuudesta, oli monille

**Julkaistu
4.9.2017**

meistä aivan turha. Päinvastoin se lähensi meitä todellisuuteen ja muiden yhteyteen. Itselleni se mahdollisti kuulovammasta riippumattoman tavan kommunikoida.

Mieslesbot ja Erkin tytär

Sapfo-lista ei ollut oikeastaan koskaan puhtaasti virtuaalinen. Alkuaikojen jakelussa mukana olivat tunsivat käytännössä kaikki toisensa. Monet heistä olivat helsinkiläisiä. Virtuaalisen ja reaalimaailman välille syntyi vuosien maantieteellinen jännite. Listalla ilmoitettiin tapahtumista ja tapaamisista tarkentamatta missä kaupungissa. Olimme kaikki verkossa, miksi jotkut silti olettivat kaikkien asuvan tai liikkuvan Helsingissä?

Sapfo-listan ensimmäinen keskustelu liittyi listan määrittelyyn ”vain naisille”. Entä mieslesbot? Mitä tarkoitimme naisilla? Käytännöksi muodostui sama kuin listan amerikkalaisella esikuvalla: mukaan olivat tervetulleita ne, jotka kokivat tällä tavoin määritellyn listan itselleen mielekkääksi. Virtuaaliset yhteisöt muodostuivatkin tärkeiksi monille ihmisille, jotka saattoivat toimia niissä enemmän omina itsenään kuin 1990-luvun alun muissa tapaamispaikoissa oli mahdollista.

Neljännesvuosisata sitten internet oli ympäristönä miesvaltaisempi kuin mitä se on nykyään. Miehillä oli naisia yleisemmin pääsy verkkoon. Kaikille suunnatut yhteydet palveluineen tulivat vasta myöhemmin. Ne, jotka alkuaikoina pääsivät mukaan virtuaaliyhteisöihin, olivat usein aiheellisesti huolissaan yksityisyydestään. Uskaltaako sapfo-listalle kirjoittaa? Kuka näkee kirjoitukseni, monelleko se leviää?

Mukaan pyrki tilaajia, jotka halusivat puhtaasta uteliaisuudesta seurata naisten keskusteluja. Niinpä uusia tilaajia alettiin tarkistaa. Yliopistojen osoitteista sai kohtuullisen helposti selville, kenelle tietty osoite kuului, mutta muut osoitteet olivat hankalampia. Erään tilaajan osoite kuului Erkille. Tarkemmissa selvittelyissä ilmeni, että tytär käytti isänsä osoitetta.

Listan koon kasvaessa tuli tarpeelliseksi tehdä lisätarkistuksia. Listan ylläpidossa mukana oleva vapaaehtoinen soitti uusille tilaajille ja varmisti, että listalle pyrkijä kuulosti naiselta. Tämäkin menetelmä on varmasti ollut epävarma, mutta rauhoitti kuitenkin monia listalla olijoita.

30 000 viestiä

Olen arkistoinut itselleni kaikki sapfo-listan säilyneet viestit vuodesta 1993. Pari katkoa on ollut: eräänä syksynä uudella palvelimella sattunut levyrikko hävitti viestit noin kuukauden ajalta. Vuosia myöhemmin, kun lista oli jo melkoisesti hiljennyt, tekninen vika esti viestiliikenteen pidemmäksi ajaksi. 1997 viestejä kulki vuodessa noin 1500, mutta huippuvuotena 2005 viestejä lähetettiin listalle jopa 3600. Vielä vuosi 2009 lista oli hyvinkin vilkas. Vasta vuonna 2010 alkoi hiljentymisen, kun Facebook ja muut virtuaaliyhteisöt keräsivät keskustelijat uusiin ympyröihin.

Sapfo-listan alkutaipaleella keskusteltiin ilmiöistä jotka eivät enää nykymaailmassa herättäisi huomiota. Kuka muistaa vielä televisiosarja Villin pohjolan lesbojakson? Sapfo-listalla se herätti vilkasta keskustelua. Lesbojulkiksia oli olemattoman vähän. Pienimmätkin havainnot sapfisista ilmiöistä elokuvissa, televisiossa ja kirjallisuudessa raportoitiin.

Yritin tätä pakinaa varten lukea listan alkuaikojen keskusteluja. Jouduin kuitenkin toteamaan, että niiden runsaus ja monimuotoisuus vaatisi kunnollista perehtymistä.

Kaikkiaan listan arkistossa on noin 30 000 viestiä. Mukana on sekä pitkiä henkilökohtaisia avautumisia että kepeitä kommenttiketjuja. Vuoden 1994 presidentinvaalien alla keskusteltiin Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin suhtautumisesta rekisteröityyn parisuhteeseen. Jotkut kirjoittajista ovat todellisia sanavirtuooseja, joiden viestit ovat jättäneet lukijoihinsa pysyvän muistijäljen.

Kun lista oli 1990-luvun alussa uusi, sille lähetetyt kirjoitukset ovat varmasti tuntuneet listaa seuraavista merkityksellisiltä. Ne ovat synnyttäneet pysyvää yhteisöllisyyttä, josta edelleen huomaan jälkiä seurattessani myöhemmin, muiden verkonmutkien kautta järjestyneitä yhteisöjä.

74

TOIMINTAA
SAPFO-LISTA
KIRJAKEKO
TEKSTEJÄ
HELSINKI
VIRTUAALIMAAILMA
ETUSIVU
ENGLISH

sapfo-palaute@sapfo.net

Sapfinen verkonmutka

Sapfo-lista

Suomen Sapfo on huhtikuussa 1993 perustettu suomalainen keskustelulista vain naisille. Sillä on n. 800 tilaajaa. Pääset mukaan, mikäli olet lesbo tai muuten lesboudesta/ naisista tavalla tai toisella kiinnostunut nainen.

Finnish Sapfo is a Finnish language, women-only list for sapphic discussion.

[Listan tilausohje](#)
[Yhteydenottolomake](#)
[Listan lyhyt historia](#)
[Ohjeita listalaisille ja lisätietoja](#)

Pauliina Kauppilan pro gradu (1997): [Sapfo-lista viestintäympäristönä](#)

Kuka olikaan tämä [Sapfo](#)?

Liittymiset, muutokset, tiedustelut: [yhteyksilomakkeella](#)

Päivitetty 9.06.2005

Tilausohjeet ovat edelleen [netissä](#) (päivitetty 2005...)

Riikka Taavetti

on poliittisen historian
väitöskirjatutkija Helsingin
yliopistossa.

Kellarikomerosta arkistoon

Jos haluaisit löytää menneisyyden sateenkaarevan elämän jälkiä, mistä etsisit? Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian tutkimus tulkitsee usein pieniä, häviäviä ja epäsuoria jälkiä, koska muita välttämättä sateenkaarevasta elämästä ei ole jätetty tai jäänyt jäljelle. Niin oikeudenkäyntien asiakirjoista, [muistitietokokoelmista](#) kuin muistakin arkistoista löytyy välähdyksiä menneisyyden sateenkaarevista ihmisistä – tai käytännöistä, jotka eivät ole täysin sopineet seksuaalisuutta ja sukupuolta rajaaviin normeihin.

Toki on olemassa myös arkistoja, jotka tallentavat sateenkaarevaa elämää ja yhteisöjä. Monissa maissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen liikkeillä on omat arkistonsa, jotka usein toimivat aktivistien työpanoksen varassa. [Lesbian Herstory Archives](#) New Yorkissa on hyvä esimerkki tällaisesta. Suomessakin Setassa on toiminut ainakin parissa historian vaiheessa arkisto- ja historiatyöryhmä, jonka tavoitteena oli oman arkiston perustaminen. Nykyisin Setan arkistoa säilytetään [Työväen Arkistossa](#), mikä saattaa tuntua ensi ajatuksena yllättävältä.

Työväen Arkistossa on valtakunnallisen Setan lisäksi muutamien paikallisjärjestöjen arkistot. Samoin siellä on entisen AIDS-tukikeskuksen eli nykyisen HIV Pointin arkisto sekä homo-, lesbo- ja queer-tutkimuskokoelma. Työväen Arkistolle on lahjoitettu myös pari pientä henkilöarkistoa. Työskentelin kesällä 2012 korkeakouluharjoittelijana Työväen Arkistossa ja järjestin osan tästä aineistosta. Keräsin työni aikana tietoa siitä, missä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen järjestöjen aineistoja on. Olen kirjoittanut työstäni ja Työväen Arkiston kokoelmista [gradun](#) Jyväskylän yliopiston arkistohallinnan maisteriohjelmaan sekä [englanninkielisen artikkelin](#).

Arkiston järjestäminen on menneisyyden tuottamista

Setan arkiston järjestäminen haastoi monia arkistohallinnan käytäntöjä, jotka olettavat toimien kohteeksi yleensä viranomaisen toiminnasta syntyneen arkiston. Esimerkiksi periaate, jonka mukaan arkisto pitää säilyttää siinä järjestyksessä, missä se on alun perin ollut, muuttuu mahdottomaksi vaihtelevan kaoottisessa tilassa luovutettujen järjestöarkistojen osalta. Tämä ei tietenkään ole mikään sateenkaariarkistojen erityisominaisuus, vaan vastaava kaaos kohtaa useimpiin järjestöarkistoihin tarttuvia.

**Julkaistu
2.10.2017**

Samoin arkistohallinnassa puhutaan asiakirjojen seulonnasta, mikä tarkoittaa asiakirjojen järjestelmällistä arviointia ja tarpeettomien asiakirjojen poistamista arkistosta. Seulonnan tarkoituksena on hallita holtittomasti lisääntyvää paperimäärää ja saada aikaan järjestetty arkisto, joka sisältää vain niitä asiakirjoja, jotka siihen oikeasti kuuluvat. Kuten järjestöarkistot usein, myös Setan arkisto on vuosien kuluessa ”seuloontunut” paljon enemmän kuin monesti toivoisi. Asiakirjoja on joutunut hukkaan, hävinnyt, heitetty pois. Siksi arkistoa järjestävän tehtäväksi tulee tämän usein melko fragmentaarisen aineiston saaminen järjestykseen, jossa mahdollisimman paljon tietoa järjestön toiminnasta säilyy. Tästä syystä Setan arkistoon kuuluu paljon myös lehtiä, kirjoja ja esimerkiksi ulkomaisten yhteistyöjärjestöjen kirjeitä. Ne kertovat siitä, mitä Setan piirissä on luettu ja keihin on pidetty yhteyttä eri aikoina.

Setan arkiston järjestäminen nosti esiin myös kiinnostavia ja hankalia kysymyksiä yksityisen ja yhteisöllisen välisistä rajoista. Setan ja muiden sateenkaariyhteisöjen toiminnassa mukana olleet ihmiset elivät usein elämänsä laajasti järjestön piirissä, kun aktivismiin sekoittuivat ystävyys- ja rakkaussuhteet. Arkistoista löytyy henkilökohtaisen elämän jälkiä, eikä niitä ole mahdollista, eikä mielestäni edes tarpeellista, yrittää erottaa järjestön toiminnasta. Vaikka Työväen Arkistossa on myös kokoelma elämäntarinoita sekä kaksi sateenkaarevaa henkilöarkistoa, henkilökohtaiset kokemukset eivät näy vain näissä, vaan kietoutuneina yhteisöiden asiakirjoihin.

Unohdetut arkistot hävittävät historiaa

Setan arkisto on edelleen suurelta osin järjestämättä ja siksi melko hankalasti tutkijoiden käytettävissä. Suurempi ongelma on, että tärkeitä aineistoja ei välttämättä saada talteen. Arvatenkin Setan entisten aktiivien vinteillä, kesämökeillä ja tietokoneiden kovalevyillä on järjestön toimintaa kuvaavia asiakirjoja. Lisäksi esimerkiksi Psyken, Suomen vanhimman homojärjestön, asiakirjoja ei ole käsittääkseeni missään arkistossa. Se, mikä näyttää omassa kellarissa merkityksettömältä paperikasalta, saattaa olla täysin ainutlaatuinen jälki menneisyyden sateenkaarielämästä. Samoja asiakirjoja ei ole välttämättä kenelläkään toisella ja paperien tuhoutuminen voi pyyhkiä palan historiaa tavoittamattomiin.

Asiakirjat eivät löydä arkistoihin itsestään, vaan järjestöjen on tehtävä päätöksiä omien asiakirjojensa luovuttamisesta ja entisten aktiivien on siivottava komeroita. Lisäksi aineiston kokoaminen arkistoon, järjestäminen ja luettelointi vaativat arkistoammattilaisten työaikaa, eli toisin sanoen rahaa. Tarvitaan poliittisia tekoja nyt, jotta menneisyyden aineistot ovat käytettävissä tulevaisuudessa.

Dzamil Kamanger

on kuvataiteilija, joka on käsitellyt teoksissaan kohtaamaansa rasismia.

Oletuksia ja arjen homonationalismia

Vaikka en ole pitkään aikaan käynyt gaybaareissa, mieleeni on jäänyt useita unohdettomia kohtaamisia. Suurin osa niistä on ollut positiivisia, mutta osassa on ikävä, negatiivinen sivumaku. Ne maistuvat syrjinnälle ja erilaisille oletuksille.

Yhteen aikaan oletettiin, että vanhemmat välimerelliset miehet ovat homobaareissa myymässä huumeita. Näissä kohtaamisissa olin diileri-oletettu. Useammin kuin kerran minulle on yritetty tarjota maksua seksistä. Olin prostituutio-oletettu, erilaisista varas-oletuksista puhumattakaan. Jouduin myös vastaamaan loputtomia kertoja kysymyksiin mistä olet kotoisin, mitä teet täällä ja milloin lähdet pois.

Tälle on nimensä: homonationalismi. Sillä tarkoitetaan toimintaa, jossa ei-valkoiset tai muslimit leimataan homofobisiksi ja/tai rasistisia päämääriä oikeutetaan vetoamalla seksuaalivähemmistöjen asemaan. Homonationalismia on myös tilanne, jossa osa paikallisesta hlbtq-yhteisöstä alkaa suhtautua syrjivästi muualta tulleisiin. Heidät stereotypisoidaan, lokeroidaan ja pahimmillaan suljetaan yhteisön ulkopuolelle. Homonationalismi on nostanut päätään Euroopan suurkaupungeissa. Ilmiö löytyy Helsingistäkin, ja sen ovat huomanneet erityisesti tämän päivän hlbtq-turvapaikanhakijat.

Hercules-yökerhossa vaaditaan henkilötodistukseksi Suomen passia, ajokorttia tai virallista henkilötodistusta, jolloin oleskelulupakortti, lähtömaan passi tai oleskelulupakortti eivät riitä. Hercules vetoaa ylempään taho: Valviraan, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastoon. DTM-yökerho rinnastaa oleskelulupakortin ajokorttiin, joka ei ole virallinen henkilötodistus, mutta hyväksytty Valviran ohjeissa, koska sillä varmennetaan henkilöllisyyttä muuallakin.

Haastattelin hlbtq-turvapaikanhakijoita Kalle Hammin kanssa [Queercache \(Helsinki\) –teostamme](#) varten. Hakijoiden mukaan sisäänpääsykäytäntö on kuitenkin molempiin yökerhoihin mielivaltaisen. Osa pääsee sisään, osa ei, riippumatta siitä, onko mitään tai minkälaisia papereita mukana. Viime kädessä sisäänpääsy riippuu ihonväristä ja ovimiehen asenteesta. Vaihtoehtoksi rasistisille homobaareille onkin perustettu Queers Without Borders LGBT Café, josta on jo nyt kehittynyt uusia käytäntöjä luova, syrjinnästä vapaa kohtaamispaikka muualta tulleille.

Julkaistu
1.11.2017

Seta arvosteli helmikuussa 2017 Migriä, koska sen mukaan Migri on antanut useita kielteisiä turvapaikkapäätöksiä Lähi-idästä ja Afrikan maista lähtöisin oleville

seksuaalivähemmistöjen edustajille. Perusteluna saattoi olla esimerkiksi se, ettei Migri uskonut turvapaikanhakijan vakuutteluun omasta homoudestaan. Migri on myöntänyt virheensä, mutta ei käsittele hakemuksia uudestaan automaattisesti, vaan hakijan on haettava turvapaikkaa uudestaan tai valitettava hallinto-oikeuteen. Migri arvioi seksuaaliseen suuntautumiseen vetoavien hakijoiden määrän olleen parin viime vuoden aikana ”kolminumeroinen luku”. Tarkkoja tilastoja ei ole.

Homonationalismilla tarkoitetaan toimintaa, jossa ei-valkoiset tai muslimit leimataan homofobisiksi ja/tai rasistisia päämääriä oikeutetaan vetoamalla seksuaalivähemmistöjen asemaan. Homonationalismia on myös tilanne, jossa osa paikallisesta hlbtiq-yhteisöstä alkaa suhtautua syrjivästi muualta tulleisiin.

Turvapaikanhakijoita haastattelevien ja tulkkaavien tulisi myös ymmärtää kulttuurieroja: joissain kielissä ei ole samoja käsitteitä, kuten kaapista tuleminen, tai neutraalia ilmaisua homoseksuaalille henkilölle. Samoin heidän käsityksensä homoudesta vaikuttaa päätöksentekoon: miltä esimerkiksi homon tulisi näyttää tai kuulostaa. Osin kiistoissa on kyse siitä, kuinka turvallisina Migri pitää lähtömaita. HeSeta esimerkiksi epäilee, että Migrin arvio Venäjästä seksuaalivähemmistöjen turvallisena palautusmaana ei ole realistinen. Osa turvapaikanhakijoista ja uuspaperittomista on ajautunut Helsingissä seksityöläiseksi, mihin heidät on pakottanut vaihtoehtojen puuttuminen.

Haastattelemamme turvapaikanhakijat toivoivat omaa hlbtiq-vastaanottokeskusta: turvatalo-tyyppistä salaista paikkaa, jonka sijaintia ei ulkopuolisille kerrota. Tällä hetkellä hlbtiq-turvapaikanhakijat on sijoitettu samoihin vastaanottokeskuksiin muiden turvapaikanhakijoiden kanssa. Suurin häirintä ja pahimmat asiattomuudet tulevat toisilta turvapaikanhakijoilta, jotka eivät kunnioita hlbtiq-hakijoiden oikeuksia. Tieto hakijan seksuaalisesta suuntautuneisuudesta saattaa vuotaa hänen kotimaahansa joko muilta turvapaikanhakijoilta tai samasta maasta tulleilta, jotka ovat jo saaneet Suomesta turvapaikan.

On kohtuutonta, että hlbtiq-turvapaikanhakijoita koko ajan oletetaan joksikin. Asiattomat kysymykset ja oletukset Migrin haastattelijoilta, vastaanottokeskusten ja oman jo Suomeen asettuneen kulttuuriyhteisön heteronormatiivisuus sekä arjen homonationalismi ja rasismi. Kyse on eräänlaisesta oletusten saartorenkasta, joka ei näytä koskaan hellittävän. Tämän päälle vielä oletettu kiitollisuus; heidän tulisi olla kiitollisia koko Suomelle, että saivat hakea turvapaikkaa Suomesta, oli päätös sitten myönteinen tai kielteinen.

Dzamil Kamanger: Patched Culture (yksityiskohta), 2014

Valokuvat: Kalle Hamm

Myrtti Lehtinen

on kulttuurintutkija,
larpintekijä ja satunnainen
queeraktivisti.

Vieraissa nahoissa, eli sukupuolen moninaisuus suomalaisessa larpkulttuurissa

Larppaaminen eli liveroolipelaaminen on harrastus, jossa osallistujat eläytyvät koko kehollaan esittämäänsä hahmoon: ikään kuin improvisaatioteatteria ilman yleisöä tai aikuisten versio lasten roolileikeistä. Larpit voivat olla myös vakavasti otettava taidemuoto tai väylä käsitellä tärkeitä yhteiskunnallisia aiheita.

Viime vuosina suomalaisessa larp-yhteisössä on alettu käydä keskustelua sukupuolen moninaisuudesta ja sen huomioimisesta niin pelaajien, hahmojen kuin pelisisältöjenkin osalta. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien harrastajien osuus suomalaisissa larppaajissa on selvästi suurempi kuin kokonaisväestössä, ja osa meistä myös pitää enemmän tai vähemmän aktiivisesti ääntä inklusiivisempien käytäntöjen puolesta. Joko nettikeskusteluissa, conien ohjelmissa ja itse järjestämiensä pelien kautta. Aivan kuten kaikkialla, vähemmistöasiat kohtaavat tässäkin vastustusta, mutta suurin osa kentästä tuntuisi ymmärtävän niiden tärkeyden, ja vaikka tehtävää onkin vielä paljon, larppaaminen harrastuksena on selvästi muuta kulttuuria edellä sukupuolivähemmistöjen huomioimisessa.

Sukupuolivähemmistöystävällisyys liittyy laajempaan queerystävällisyyden teemaan. Queer on hiljalleen alkanut muodostua näkyväksi osaksi suomalaisen ja pohjoismaisen larppaamisen kenttää, mutta valtavirtalarppaamisen ollessa kovin hidas luomaan turvallisempia tiloja on muodostunut myös queerin larppaamisen alakulttuureita, joissa harrastajat järjestävät toisilleen korostetun queerturvallisia pelejä.

Aivan ensimmäinen askel sukupuolivähemmistöihin kuuluvien harrastajien huomioimisessa on huolehtia, että jokainen osallistuja pääsee halutessaan pelaamaan hahmoa joka on samaa sukupuolta itsensä kanssa. Monille transsukupuolisille larpit ovat

Julkaistu
4.12.2017

olleet ensimmäisiä omassa sukupuoleessaan esiintymisen kokemuksia, sillä ensimmäisiä askelia voi olla helpompi ottaa hahmon tarjoaman suojan läpi. Binääriin sopivien transsukupuolisten kohdalla tilanne on selvästi parantunut, mutta muunsukupuolisten on usein edelleen valittava mies- ja naishahmon välillä, koska monissa peleissä muunsukupuolisia hahmoja ei ole yksinkertaisesti tarjolla.

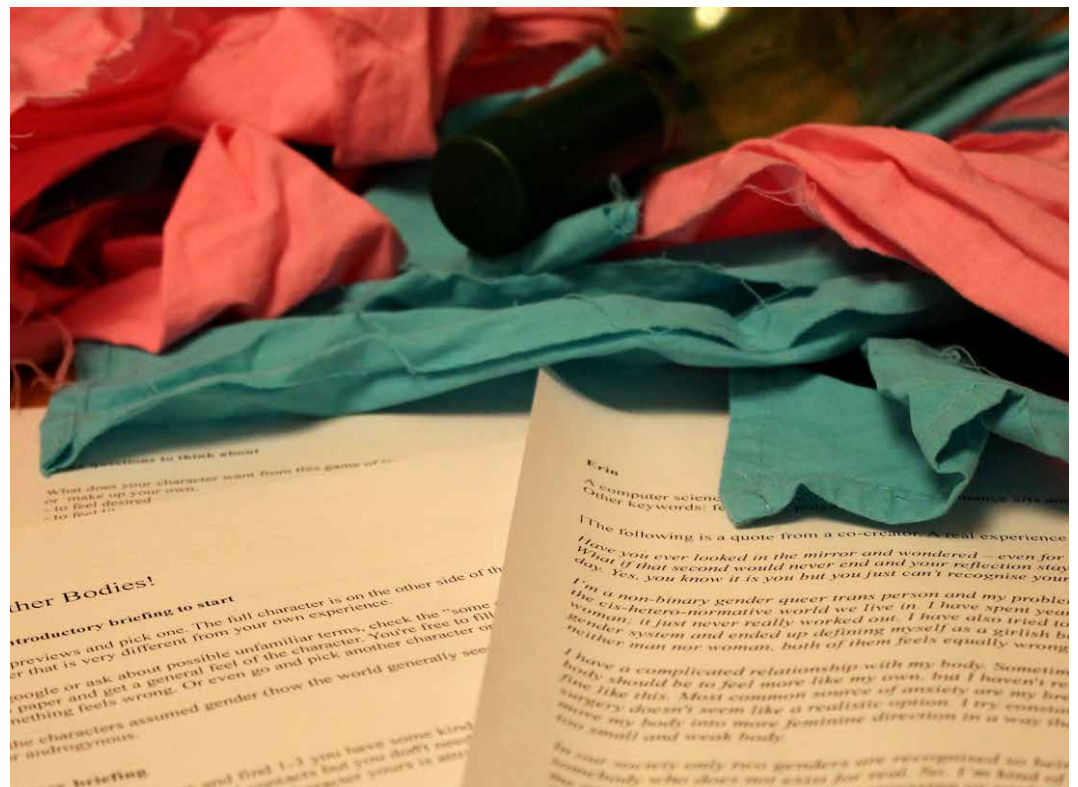
Harry Potter -larpeilla on ollut merkittävä rooli sukupuolen ja erityisen sukupuoliperformanssien moninaisuuden tuomisessa suomalaisen larppeilyyhteisön tietoisuuteen. Harrastus on Suomessa naisvoittainen, mikä on korostunut erityisesti Potter-larpeissa ja johtanut ristiin pelaamisen, eli pelaajan kanssa eri sukupuolta olevan hahmon pelaamisen, yleistymiseen. Ristiin pelaamisen ainakin jonkin asteinen normalisoituminen helpottaa transsukupuolisten pelaajien asemaa vähentämällä ”läpi menemisen” vaatimuksia, mutta samalla se saattaa myös johtaa pelkoon pelaajan väärinsukupuolittamisesta ristiin pelaamisen oletuksen kautta. ”Älä oleta!” on mainio ohje, joka ei kuitenkaan usein sovi pelin sisäiseen kerrontaan ja vaatii silloin erityistä huomiota pelin kerronnan ulkopuolella: pelaajien on tärkeää pystyä sovelta-
maan ohjetta myös silloin kun hahmot eivät niin tee.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien pelaajien huomioimisen lisäksi – ja toki myös osana – sukupuolen moninaisuudessa larpeissa on kysymys myös representaatioista. Aivan kuten muidenkin vähemmistöjen kohdalla, on vaarana että sukupuolivähemmistöihin kuuluvia hahmoja käsitellään stereotyyppien ja eksotisoinnin kautta, ja aivan kuten muidenkin vähemmistöjen kohdalla, tässäkin paras lääke on tieto.

Eräs tapa: Other Bodies

Minua pyydettiin kirjoittamaan tämä teksti, koska olen ilmeisesti tehnyt toistaiseksi suorimmin transkokemusta pelisisältönä käsittelevän suomalaisen larpin. Pelin nimi on *Other Bodies* ja se käsittelee queer- ja trans-ruumiillisuutta. Pelin design on

80

Other Bodies -pelin materiaaleja. (Kuva: Myrtti Lehtinen)

arkinen ja intiimi: hahmot rakentuvat trans- ja queerystäviltäni kerättyjen dokumentaaristen lainausten ympärille ja sisällöllisesti pelissä ollaan juhlien etkoilla pelaamassa pullonpyöritystä.

Pelin keskeinen vahvuus ja tärkein suunnitteluelementti on lainausten käyttäminen. Hahmot itsessään eivät perustu todellisiin henkilöihin, mutta niiden keskiössä on todellisen ihmisen todellinen kokemus. Suurin osa hahmotekstistä on minämuotoista lainausta, jossa kirjoittaja kertoo suhteestaan sukupuoleensa, seksuaalisuuteensa ja ruumiiseensa. Näin hahmosta välittyvä kokemus on väkisinkin aito ja toisaalta pelaajan suhtautuminen siihen ohjautuu luonnostaan kunnioittavaksi. Toinen Other Bodiesin olennainen suunnitteluelementti on hahmojen pelaama pullonpyöritys, joka nostaa tutussa ympäristössä sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiskokemuksen teemoja tehokkaasti pintaan.

Other Bodies pyrkii osaltaan vähentämään trans- ja queer-ruumiisiin kohdistuvaa kulttuuristatoiseuttaantamallepelaajillemahdollisuudenkokeahetkiitoisennahoissa ja taitaa siinä usein myös onnistua: Pelin purkukeskusteluissa toistuu oman sukupuolikokemuksen reflektointi ja sen peilaaminen hahmon sukupuolikokemukseen.

Muita suomalaisia larppeja, joissa sukupuolen moninaisuutta on käsitelty pelisisältönä ovat ainakin Amnesia, sekä Kierikin Kynnet -pelisarjan pelit.

Katso myös Neko Kosken mainio artikkeli "Not a Real Man?" julkaisussa [Larp Politics: Systems, Theory and Gender in Action](#)

81

Artikkelikuva: Mestari ja veriorja Helsingin vampyyrihovista. Korpihovi oli korostetun queer- ja transystävällinen, kutsuvierasperiaatteella toiminut pelisarja, jota pelattiin 2016–2017. (Kuva: Myrtti Lehtinen.)

Rita Paqvalén

projektledare i projektet
Finland 100 år – i regnbå-
gens färger.

Katriina Rosavaara

konstnärlig ledare i pro-
jektet Finland 100 år – i
regnbågens färger.

Queerkulturens framtid börjar nu

Nu är tiden inne för lovord, fanfarer och fest! År 2017 blev verkligen året då regnbågsteman var synliga överallt, från syd till norr, från väst till öst. Under året granskades museisamlingar ur queera perspektiv, HBTIQ-tematiska utställningar och föreställningar sattes upp, och seminarier och minnescaféer med en HBTIQ-tematik arrangerades. #Tvättlina-konstprojektets tvättlinor hängdes upp runtom i Finland, många bibliotek bidrog med sin egen regnbågshylla och arkiven samlade in HBTIQ-tematiska berättelser och material till sina samlingar samt granskade arkivens vardag ur ett queert perspektiv. Många institutioner utbildade även sin personal att beakta HBTIQ-frågor och queera perspektiv i sin verksamhet. Det skrevs och diskuterades mycket om regnbågsteman och kulturfolket marscherade i en bred front i sommarens Pride-parader.

Vi är mycket glada över allt detta och över att så många nationella konst- och kulturinstitutioner ville vara med och förverkliga detta år som våra huvudsamarbetspartners¹! Det har varit fint att se hur ivrigt de och mången annan konst- och kulturaktör samt konstnär antog vår utmaning. I detta skede vill vi passa på att tacka alla våra samarbetspartners för ett fint samarbete och ett fantastiskt år (som redan tjuvstartade våren 2016). Jubileumsårets program visade att konsten i Finland med ett queert innehåll är mycket mer än Tom of Finland och Tove Jansson samt att vår queera historia präglas av mångfald och många olika perspektiv.

Vi vill även tacka alla skribenter i vår blogg för inspirerande och tankeväckande texter. Ett stort tack går till de konstnärer som bidragit till vårt projekt med konstverk: till bandet Tero Hetero, solisten Hildá Länsman och koreografen Hilppa Lampi för [Tahdon-låten](#), [-koreografin](#) och [musikvideon](#) i samband med att den jämlika äktenskapslagen trädde i kraft och till bildkonstnärerna Kalle Hamm och Dzamil Kamanger, som skapade samfundsverket Queergömma (Queerkätkö) med fokus på

Publicerad
22.1.2018

¹ Projektets huvudsamarbetspartners är AV-arkki, Nationalgalleriet, Nationalteatern, SKS – Finska litteratursällskapet, SLS – Svenska litteratursällskapet i Finland, Svenska Teatern, Työväen Arkisto, YLE Arkivet och YLE Elävä arkisto.

minoriteter inom minoriteter i Helsingfors. Och ett tack går även till den ännu hemliga poeten som har skrivit en hyllningsdikt som offentliggörs i samband med projektets [avslutningsseminarium i Ateneum 2.2](#). Välkommen!

Synliggörandet av det queera kulturarvet ger nya besökare

Feståret har visat att HBTIQ-teman och -innehåll intresserar många, även sådana som inte hör till dessa minoriteter, och att de kan vara ett sätt att nå nya publikgrupper. Ett exempel på detta är [Konsthemmet Kirpilä](#) i Helsingfors vars queera guidningar har varit en verklig publiksuccé. Den första guidningen arrangerades våren 2017 och lockade 200 personer! I de månatligen återkommande samt beställda queera guidningar deltog sammanlagt 700 av Konsthemmets sammanlagda 8240 besökare år 2017.

Queera guidningar är ett enkelt sätt att ta in nya perspektiv i museiverksamheten och dylika guidningar har under jubileumsåret arrangerats på många museer runtom i Finland. Föregångare för queera guidningar i Finland är Nationalgalleriet som arrangerat dem regelbundet sedan 2012. Nationalgalleriet, som är en av projektets huvudsamarbetspartners, erbjöd inför jubileumsåret alla sina guider en utbildning i att närma sig samlingarna ur ett queert perspektiv och Nationalgalleriets museer arrangerade under året ett mångsidigt HBTIQ-relaterat program.

Det finska museifältet har på ett mångsidigt sätt lyft fram HBTIQ-historia och queer konst under feståret. Förutom queera guidningar och HBTIQ-relaterade evenemang har många museer även bjudit på specialutställningar kring denna tematik. Ett exempel på detta är [HELSEXINKI](#)-utställningen (12.5.2017–28.1.2018) på [Helsingfors stadsmuseum](#) som fokuserade HBTIQ-rättigheter. Utställningen besöktes av över 80 000 personer och utställningens 25 evenemang hade närmare 8000 deltagare. Ett annat intressant exempel är projektet [Konsten och den sexuella identiteten](#) – diskussionsforum som är ett samarbete mellan [Aine Konstmuseum](#) (Torneå) och [Svefi – Sverigefinska folkhögskolan](#) (Haparanda) och vars syfte är att genom konsten och kulturen lyfta fram sexuella minoriteter och köns mångfald. Projektet består av bl.a. två konstutställningar, av vilken den första visades 2017 och den andra öppnade i januari 2018, och av olika evenemang runt utställningarna. I samband med utställningarna har kommunernas personal inom kultursektorn utbildats i att bemöta HBTIQ-personer och projektet arrangerade, i samarbete med Meri-Lapin Seta den första BorderPride-festivalen vars parad korsade landsgränsen.

En förutsättning för att museer ska kunna lyfta fram den queera historien och att forskare ska kunna forska i den, är att HBTIQ-relaterat material finns tillgängligt förutom på museer även på arkiv. En viktig sida av vårt projekt har varit samarbeten med arkiven, framför allt [Svenska litteratursällskapet i Finland r.f.](#) I samarbete med arkiven har nytt material samlats in och olika former av diskussioner och seminarier om queera minnen och arkivens roll har arrangerats bl.a. i Helsingfors, Raseborg och på Åland. Projektet har även i samarbete med arkiven producerat minneskort, som kan användas för att diskutera queera minnen.

Mot en öppnare framtid

Och sedan till tiden efter jubileumsåret, till en queerare framtid. Hurdan är den? Vad händer nu?

Det sägs att det genom konsten och kulturen är möjligt att behandla sådana ämnen och perspektiv som på andra håll i samhället inte är kända eller möjliga. Queergömma-verket behandlar en sådan fråga och den handlar om den finska homonationalismen och den sårbara position som HBTIQ-asylsökande kan ha även i HBTIQ-gemenskapen och som i värsta fall kan leda till sexuellt utnyttjande. Genom kritiska perspektiv och ny kunskap kan jubileumsår bli viktiga på ett annat sätt. Om vi förmår lyssna vidgas vår förståelse av oss själva och vår verksamhet, och vi lättare identifiera de aktörer och frågor som behöver mer stöd. HBTIQ-gemenskapen har under de senaste åren vuxit genom de nya asylsökande och det är viktigt att vi gör vårt bästa för att de ska känna sig välkomna i vår gemenskap. Bland asylsökarna finns även konstnärer inom olika konstformer som genom sina verk kommer att berika även det queera konst- och kulturfältet.

Finland har inte förändrats helt under ett år, men åtminstone ett litet grand. Då HBTIQ-teman har fått mer utrymme inom institutionernas program och verksamhet, har allt fler snubblat över på HBTIQ-konst och -kultur utan att speciellt söka efter den. Allt fler förväntar sig och kräver mångfald. Det här var vårt mål då vi planerade projektet. Vi ville nå institutionerna på alla nivåer och förmedla ett budskap om vikten av att bemöta en diversifierad publik jämlikt. Vi ville att regnbågsranden skulle bli en bestående del av institutionernas färgsprakande matta. Verksamheter, strategier och innehåll. Att det skulle bli något självklart och oundgängligt, som man inte kan vara utan efter detta år. Låt oss tillsammans se till att det blir så. Fråga om detta perspektiv saknas och tacka när det är inkluderat. Låt oss ge rum för konstnärerna att arbeta just med de ämnen och innehåll som intresserar dem. Konstens och kulturens sanna mångfald och flerspråkighet föds genom dess utövare.

Katriina Rosavaara

on Suomi100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen taiteellinen johtaja.

Rita Paqvalén

on Suomi100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen projektipäällikkö.

Queer-kulttuurin tulevaisuus alkaa nyt

On hehkutuksen, fanfaarien ja juhlan aika! Vuoden 2017 aikana sateenkaarevat teemat ovat todellakin olleet laajasti näkyvillä kaikkialla, etelästä pohjoiseen ja lännestä itään. Museokokoelmia on tarkastettu queer-näkökulmista, on toteutettu LHBTIQ-aiheisia näyttelyitä ja esityksiä sekä järjestetty seminaareja ja LHBTIQ-yhteisön historiaan keskittyneitä muistelukahviloita. #Tvättlina-taidehankkeen pyykkinaruja on ripustettu ympäri maata, kirjastoihin on perustettu sateenkaarihyllyjä ja rakennettu näyttelyitä. Arkistot ovat keränneet sateenkaarevia kertomuksia ja aineistoja kokoelmiinsa ja tarkastelleet arkiston arkea queer-näkökulmista. Monien instituutioiden henkilökuntaa on koulutettu huomioimaan toiminnassaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta sekä queer-näkökulmia. Sateenkaarevista teemoista on kirjoitettu ja puhuttu paljon, ja kulttuuriväki on marssinut runsain joukoin kesän Pride-kulkueissa.

Olemme todella innoissamme tästä kaikesta ja siitä, että niin moni kansallinen taide- ja kulttuurilaitos halusi tulla mukaan hankkeemme pääyhteistyökumppaniksi¹ sekä siitä, miten innokkaasti ne ja monet muut taide- ja kulttuuritoimijat sekä taiteentekijät ottivat haasteemme vastaan! Tässä vaiheessa haluamme kiittää kaikkia yhteistyökumppaneista hienosta yhteistyöstä ja mahtavasta vuodesta (joka sai varaslähdön jo keväällä 2016). Juhlavuoden ohjelma on osoittanut, että queer-sisältöinen taide Suomessa on paljon muutakin kuin Tom of Finland ja Tove Jansson, ja että queer-historiamme on moninainen ja moniääninen.

Haluamme myös kiittää verkkosivujemme [blogin](#) kirjoittajia inspiroivista ja ajatuksia herättävistä teksteistä. Suurkiitos menee myös hankkeessa mukana oleville taiteilijoille: Tero Hetero -bändille, solisti Hildá Länsmanille ja koreografi Hilppa Lammelle, jotka tekivät tasa-arvoisen avioliittolain voimaantuloa juhlistavan [Tahdon -biisin, -koreografian ja -musiikkivideon](#). Kuvataiteilijoille Kalle Hammille & Dzamil Kaman-gerille, jotka toteuttivat vähemmistöjen vähemmistöihin pureutuvan [Queerkätkö -yhteisötaideteoksen](#) Helsinkiin. Ja kiitos myös vielä salassa olevalle runoilijalle, joka on kirjoittanut meille juhlarunon! Sen julkistamme [päättöseminaarissa Ateneumissa 2.2.](#) Tervetuloa mukaan!

Queer-kulttuuri on oiva tapa houkutella uusia yleisöjä

Juhlavuosi on osoittanut että LHBTIQ-aiheet ja -sisällöt kiinnostavat laajasti myös muita kuin vähemmistöihin kuuluvia ja että ne voivat tarjota mahdollisuuksia uusien kävijöiden tavoittamiseen. Yhtenä esimerkkinä tästä voi mainita helsinkiläisen [Taidekoti Kirpilän](#), jonka keväällä 2017 aloitetut queer-opastukset ovat olleet varsinainen yleisömenestys. Ensimmäiseen queer-opastukseen osallistui noin 200 henkilöä! Näille kerran kuukaudessa järjestetyille queer-yleisöopastuksille sekä tilatuille queer-opastuksille osallistui vuoden 2017 aikana yhteensä noin 700 kävijää Taidekodin 8 240 kävijästä.

Queer-opastukset ovat helppo tapa tuoda uusia näkökulmia museotoimintaan, ja opastuksia on järjestetty juhluvuden aikana useissa museoissa ympäri Suomea. Queer-opastuksien edelläkävijä Suomessa on yksi hankkeemme

**Julkaistu
22.1.2018**

¹ Hankkeen pääyhteistyötahot ovat AV-arkki, Kansallisgalleria, Kansallisteatteri, SKS – Suomalainen kirjallisuusseura, SLS – Svenska litteratursällskapet i Finland, Svenska Teatern, Työväen Arkisto, YLE Arkivet ja YLE Elävä arkisto.

pääyhteistyökumppaneista [Kansallisgalleria](#), joka on toteuttanut niitä vuodesta 2012. Juhlavuoteen liittyen Kansallismuseon omia oppaita koulutettiin lähestymään kokoelmia queer-näkökulmista, ja Kansallisgallerian eri museoissa järjestettiin monta LHBTIQ-aiheista tapahtumaa juhluvuoden aikana.

Suomalainen museokenttä on tuonut laajasti ja monipuolisesti esiin LHBTIQ-historiaa ja queer-taidetta. Queer-opastusten ja -aiheisten tapahtumien lisäksi on järjestetty monta aiheeseen liittyvää näyttelyä. Hyvänä esimerkkinä tästä on [Helsingin Kaupunginmuseon](#) LHBTIQ-oikeuksia käsittelevä [HELSEXINKI](#)-näyttely (12.5.2017–28.1.2018) johon tutustui yli 80 000 ihmistä. Näyttelyn yhteydessä järjestettiin myös 25 oheistapahtumaa, joihin osallistui 7700 henkilöä. Toinen kiinnostava esimerkki on Torniossa sijaitsevan [Aineen taidemuseon](#) ja Haaparannassa sijaitsevan [Svefi – Sverigefinska folkhögskolanin](#) hanke *Konsten och den sexuella identiteten* – diskussionsforum, jonka tavoitteena on tuoda näkyväksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen monimuotoisuus taiteen ja kulttuurin keinoin. Hanke koostuu mm. kahdesta queer-aiheisesta taidenäyttelystä (joista ensimmäinen sijoittui vuoteen 2017) ja näyttelyihin liittyvistä tapahtumista. Hanken puitteissa on myös koulutettu kunnan kulttuuritoimessa työskentelevät huomioimaan LHBTIQ-asiakkaita, ja hanke on yhteistyössä Meri-Lapin Setan kanssa järjestänyt ensimmäisen valtakunnan rajoja ylittävän BorderPride -festivaalin.

Yksi edellytys sille, että museot voivat tuoda queer-historiaa esiin ja että tutkijat voivat tutkia sitä on, että LHBTIQ-aiheisia aineistoja on löydettävissä museoiden lisäksi myös arkistoissa. Siksi arkistot ja erityisesti [Svenska litteratursällskapet i Finland r.f.](#) ovat olleet tärkeitä yhteistyötahoja hankkeellemme. Yhteistyössä arkistojen kanssa on kerätty uusia arkistoaineistoja ja järjestetty erityyppisiä keskusteluja ja seminaareja queer-muistoista ja arkistojen roolista Helsingissä, Raaseporissa, Vaasassa ja Ahvenanmaalla. Hanke on yhdessä arkistokumppanien kanssa tuottanut [muistelukortteja](#), joita voi käyttää queer-muistoista keskusteltaessa.

Kohti avoimempaa tulevaisuutta

Ja sitten on juhluvuotta seuraava sateenkaareva ja queerimpi tulevaisuus. Mitä se on? Mitä tapahtuu nyt?

Taiteen ja kulttuurin keinoin on tiedetty mahdolliseksi tuoda esiin sellaisia asioita ja näkökulmia, jotka eivät ole vielä tunnettuja tai mahdollisia muualla yhteiskunnassa. Tällaisia asioita ovat Queerkätkön esiintuoma suomalainen homonationalismi ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden uhka joutua haavoittuvan asemansa vuoksi seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi myös LHBTIQ-yhteisön sisällä. Kriittisen uuden tiedon kautta juhluvuodet voivat muodostua toisella tavallamerkittäviksi. Jos saamme kuunnella, ymmärrys omastaitestämme ja toiminnastamme lisääntyy ja tunnistamme erityistä tukea tarvitsevat toimijat ja asiat entistä paremmin. LHBTIQ-yhteisö on kasvanut viime vuosina myös turvapaikanhakijoiden myötä, ja on tärkeää, että saamme myös heidät tuntemaan itsensä tervetulleiksi yhteisöömme. Turvapaikanhakijoiden joukossa on myös eri alojen taiteilijoita, jotka tulevat lähivuosina rikastuttamaan teoksillaan myös LHBTIQ-taide- ja kulttuurikenttää.

Suomi ei muuttunut vuodessa kokonaan, mutta jonkin verran kuitenkin. Yhä useampi tuli törmänneeksi LHBTIQ-taiteeseen ja kulttuuriin myös sitä erikseen etsimättä, kun sisällöt saivat enemmän tilaa instituutioiden ohjelmistoissa ja toiminnassa. Yhä useampi osaa odottaa ja vaatia moninaisuutta näkyville. Tämä oli tavoitteemme, kun lähdimme suunnittelemaan hanketta. Halusimme tavoittaa instituutioiden

organisaatiot kaikilla tasoilla ja välittää viestiä moninaisen yleisön yhdenvertaisen kohtaamisen välttämättömyydestä. Halusimme, että sateenkaariraidasta tulee pysyvä osa instituutioiden toiminnan kirjavaa mattoraidastoa. Toimintaa, strategiaa ja sisältöä. Jotakin itsestäänselvän välttämätöntä, jota ilman ei enää pärjätä tämän vuoden jälkeen. Pidetään yhdessä huolta, että näin käy. Kysytään, jos ei näy ja kiitetään, kun on. Annetaan tilaa taiteilijoille työskennellä juuri niiden aiheiden ja sisältöjen kanssa, jotka heitä kiinnostavat. Taiteen ja kulttuurin aito moninaisuus, monikielisyys ja monimuotoisuus syntyy tekijöidensä kautta.

Kerttu Tarjamo

on Seta ry:n puheenjohtaja

Sateenkaarevampi Suomi kamppailu kerrallaan

Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen yksi kohokohta oli tasa-arvoisen avioliittolain voimaantulon juhlistaminen 1.3.2017. Tasa-arvoisella avioliittolain voimaantulo on suuri yhteiskunnallinen merkitys yhden yhdenvertaisuustaistelun huipentumana. Hetkenä, jolloin ihmisoikeuksien edistäminen ei tunnu itsestään selvältä arvot yhteiskunnassamme, tasa-arvoisen avioliittolain voimaantulo tuntui suurelta helpotukselta. Se valoi uskoa siihen, että paremman maailman puolesta kannattaa paiskia töitä. Samaa uskoa valoi äitiyslaki-kansalaisaloitteen hyväksyminen eduskunnassa 28.2.2018.

Sateenkaari-ihmisten järjestäytynyt liike on Suomessa ollut olemassa vasta 1960-luvun lopulta. Aluksi kyse oli siitä, että saimme ylipäättään olla olemassa. Homoseksuaalisuus poistettiin rikoslaista 1971 ja siitä meni vielä kymmenen vuotta ennen kuin homouden sairausluokitus poistettiin 1981.

Merkittävämpi yhdenvertaisten oikeuksien kehitys on hyvin tuoretta ja tapahtunut 2000-luvulla uuden yhdenvertaisuuden takaavan ja yleisen syrjinnän kiellon sisältävän perustuslain hyväksymisen jälkeen. Rekisteröity parisuhde hyväksyttiin 2001, translaki 2002, seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä (tuolloin sukupuolinen suuntautuminen) kiellettiin yhdenvertaisuuslaissa 2004 ja perheen sisäinen adoptio samaa sukupuolta oleville pareille hyväksyttiin 2009. Transvestisuuden sairausluokitus poistettiin 2011. Vuonna 2014 hyväksyttiin tasa-arvoinen avioliittolaki ja saatiin sukupuolen moninaisuuden huomioiva tasa-arvolaki. Lhbtq-ihmisten oikeuksien toteutumista valvovien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaltuutettujen mandaatteja vahvistettiin. Nyt äitiyslain myötä naisparin perheeseen syntyvälle lapselle tulee kaksi juridista vanhempaa heti syntymästä.

Kaikkia lakimuutoksia on edeltänyt pitkä taistelu ja uusiutuva keskustelu siitä, saavatko sateenkaari-ihmiset olla olemassa ja tuleeko meillä olla samat oikeudet kuin muilla. Setan tavoite on aina ollut sama – yhdenvertaisuuden toteutuminen riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolesta tai perhemuodosta. Jokaisen

**Julkaistu
14.3.2018**

taistelun jälkeen Suomi on muuttunut sateenkaari-ihmisille hieman yhdenvertaisemmaksi, ystävällisemmäksi ja helpommaksi paikaksi hengittää. Kaikille ihmisille on tullut enemmän tilaa olla juuri sellaisia kuin he ovat, koska muutokset ovat olleet mahdollisuus päästä irti elämäämme rajaavista tiukoista hetero-, sukupuoli- ja perhenormeista.

Sateenkaarijärjestön näkökulmasta sateenkaarihistoria on ollut pitkälti oikeuksien puolesta taistelemisen historiaa. Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä -hanke on nostanut esiin myös sitä, mitä sateenkaari-ihmisten arki ja elämä on ollut. Lain-suojattomuudesta ja syrjinnän pelosta huolimatta lhbtq-ihmiset ovat rakastaneet, perustaneet perheitä, puolustaneet maata, toimineet mesenaatteina ja vaikuttaneet yhteiskunnassa monin eri tavoin. Haluamme, että jatkossa yhä useampi tarina tulisi talteen arkistoihin, kerrotuksi museoissa ja avattua tutkimuksessa.

Yksi Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä -hankkeen kiinnostavimmista elementeistä on ollut tämä blogisarja, joka on käsitellyt monin eri tavoin sateenkaarikulttuuria ja -historiaa, ajankohtaisia lhbtq-kysymyksiä sekä näkymättömissä olleita ilmiöitä. Teksteistä julkaistaan kevään aikana blogikokoelma, joten mainioihin kirjoituksiin ehtii vielä tutustua, vaikka hanke onkin nyt päättymässä.

Blogeissa on noussut esiin muun muassa lhbtq-turvapaikanhakijoiden, -saamelaitten, -romanien ja -vammaisten äänet. Kirjoitukset herättävät kysymyksiä siitä, keille on tilaa sateenkaariliikkeissä ja miten varmistaisimme jatkossa paremmin sen, että sateenkaariväen moninaisuus ja erilaiset haasteet tulevat näkyviksi myös yhdenvertaisuustaisteluissa. Sateenkaariväen keskuudessa mahdollisuudet oikeuksien toteutumiseen ovat hyvin erilaiset riippuen mm. sukupuolesta (ml. identiteetti, ilmaisu), asuinpaikasta, sosioekonomisesta asemasta, ihonväristä, kielestä ja toimintakyvystä.

Sateenkaariliikkeille seuraavien vuosien tärkeimpiä haasteita on sateenkaaren alle mahtuvan moninaisuuden huomioon ottaminen. Ketkä ovat niitä, joiden ääni ei kuulu riittävästi? Miten kaikille luodaan tilaa ja mahdollisuuksia osallistua? Meidän tulee poistaa niin fyysisiä kuin sosiaalisia esteitä osallistumiselle. Meidän ei tule tyytyä siihen, että osan oikeudet ovat parantuneet merkittävästi, vaan täytyy valjastaa yhteiset voimamme siihen, että samat oikeudet tulevat saavutettaviksi kaikille. Samalla sateenkaarikulttuuri tulee moninaisemmaksi ja kertoo paremmin useamman meidän tarinan. Tämä elämän rikas moninaisuus on tärkeä saada talteen ja esille niin muisti- kuin kulttuuriorganisaatioissakin.

Luotan, että saamme yhdessä seuraavina vuosina aikaan sen, että Suomessa ei enää pakkosteriloida ketään sukupuolen oikeudellisen korjaamisen ehtona ja että viranomaiset luottavat ihmisen omaan ilmoitukseen sukupuolestaan. Tulee aika, jolloin intersukupuolisia vauvoja ei enää alisteta turhiin kosmeettisiin leikkauksiin ja lapset ja nuoret, joita syrjitään sukupuoli-identiteetin, -ilmaisun tai seksuaalisen suuntautumisen takia saavat apua ja tukea kouluissa. Näen tulevaisuudessa Suomen, jossa lhbtq-viharikosten uhrit uskaltavat ilmoittaa rikoksista poliiseille ja poliisit tunnistavat nämä paremmin. Siinä Suomessa lhbtq-turvapaikanhakijoiden kokemaan väkivallan suhtaudutaan vakavasti ja he saavat Suomesta turvaa.

Suomi 100 sateenkaaren väreissä -hanke on ollut yksi hieno osoitus siitä, että meitä paremman maailman puolesta työskenteleviä on monia. Joukkoomme on tullut myös tärkeitä uusia kumppaneita. Kiitos teille kaikille, jotka jo olette mukana rakentamassa sateenkaarevaa Suomea seuraavalle vuosisadalle. Ja tervetuloa mukaan kaikille, jotka tähän työhön haluatte osallistua!

Kiitokset

Suurkiitos Suomi 100-hankkeen tekijöille, tukijoille ja osallistujille. Erityisen lämmin kiitos hankkeen johtajalle Rita Paqvalenille, taiteelliselle johtajalle Katriina Rosa-vaaralle ja tiimille Outi Salonlahdelle, Mira Haatajalle, Eliisa Alatalolle ja muille Kulttuurista kaikille -palvelun ja Setan väelle sekä Petja Kaupille.

Kuva: "Seta-veteraani" Olli Stålström kävi läpi omia arkistojaan Suomi 100 - sateenkaaren väreissä -juhlaseminaarissa 2.2.2018

90

Helena Sinervo

juhlaruno Suomi
100 – sateenkaa-
ren väreissä -hank-
keen päätössemi-
naarissa 2.2.2018

Terveisin nimimerkki ”Ihmiset ovat hulluja, lesbot vielä hullumpia”

Kirjoitan teille, koska naapurin lapsi ei vielä osaa
edes puhua, mutta kokee jo sen mikä tunkeutuu
seinän läpi korvan simpukkaan: pelon, sen
lihaksiin säilötyt routavauriot ja kivet.

Kirjoitan, koska kuun paisuvaiskudos työntyy
ikkunasta sisään eikä uni tule, kukaan ei tule
kenenkään avuksi tai mene väliin, sanon suoraan
mitä sydän, vaikka jokainen sydän kaartuu ja mutkittellee
kuin tuo koivunoksa ikkunan edessä,
kuin rönsylilja joka yöt pitkät sukii ja setvii
ruusukkeitaan; päivällä niiden vihreät
putoukset kohisevat kohti auringon mehua.

Kirjoitan, koska naapurin lesbot ja niiden taaperot
ovat kaikki äitiä vailla tässä vaille jäämisten talossa:
jokaista oikeutta piirittää vastuiden kohortti,
jota sysimme toinen toisillemme,
kunnes jokin mitätön oka osuu hermoon.

Taas kuuluu huutoa ja valtava jysäys,
violetti hiljaisuus hikoaa mustelmina
seinän läpi, nostattaa kuumeen huoneisiin.

Ovat kai muuttaneet nyt erilleen, koska mitään ei enää kuulu.
Elämme kammottavassa sukelluskellon ilmataskussa,
elämme kammottavassa itsesensuurissa.
Sanokaa te, onko se vaarallista?

Kuva: Tomi Palsa

Tero Hetero & Hildá: Tahdon – Jag Vill – Dáhtun

TAHDON

Tahdon – mitä se on –
tasa-arvon ton ja ihmisarvon.
Samat oikeudet saan ja ansaitseen,
olen samanlainen, olen ihminen.
Suomes sen kaiken saan,
tää on taisteltu Tahdon -kampanjaa.
Kiitos niist kaikist nimistä,
joiden ansiosta saan olla minä.
Mennä naimisiin ja rakastaa,
lain edes kaiken oman jakaa.
Kyl se vaan on niin tärkeä
olla osa maata, mihin sain syntyä,
tänne pohjoiseen, pimeään talveen
ja yöttömään kesään. Otan talteen
kaiken sen kauneuden.
Se säilyy juuris minne vaa menen.

Kauneuden,
tahdon!
Rakkauden,
tahdon!
Tahdon!

Suomi, mä toivon sulta
inhimillisyyttä ja avoimuutta,
hyvää kohtelua kaikille,
tasa-arvoa ihan jokaiselle,
halua myöntää vaikeudet,
ymmärtää erilaisuudet.
Täs vois olla meidän vahvuus,
loistava tulevaisuus,
mut ensin täytyy tuntea,
et me ollaan osa sinua.
Moni taistelee oikeuksistaan
eikä kukaan kuule, ei vastaa.
Meit on viis ja puol miljoonaa,
tää on jokaiselle kotimaa.
Sä oot antanu mulle niin paljon.
Sitä samaa muille tahdon!

Tahdon!
Kauneuden,
tahdon!
Rakkauden,
tahdon!
Oikeuden,
tahdon!
Tahdon!

JAG VILL

Jag vill – vad då för nåt? –
 jämlikheten och människovärdet.
 Jag får, jag förtjänar samma rättigheter,
 jag är likadan som ni, jag är människa.
 I Finland har vi allt det här,
 vi har slagits i en Tahdon-kampanj.
 Tack för alla era namn
 som gjort att jag bara kan vara mig själv.
 Giftna mig och älska vem jag vill,
 inför lagen kan vi dela allt.
 För det är så viktigt
 att få va en del av det land jag föddes i
 Uppe i norr i den mörka vintern
 sommarn utan nätter, vill ha allt
 vill ha allt det vackra.
 Mina rötter vart jag än tar vägen

Allt det vackra
 vill jag!
 Kärleken
 vill jag!
 Jag vill!

Finland, jag hoppas du ger
 mänsklighet, öppenhet, möter oss alla
 med samma respekt och glädje
 jämlikhet åt precis varenda människa
 och erkänner att det kan bli svårt,
 förstå alla olikheter.
 Det här kan vara våran styrka,
 den strålande framtiden,
 först måste alla få känna
 att vi alla är en del av dig.
 Många kämpar för rättigheter,
 Ingen lyssnar, ingen svarar.
 Vi är fem och en halv miljon,
 Det här är allas hemland.
 Du har gett mig så mycket.
 Det vill jag också andra ska ha!

Jag vill!
 Allt det vackra,
 vill jag!
 Kärleken,
 vill jag!
 Rättvisan,
 vill jag!
 Jag vill!

DÁHTUN

Dáhtun – maid dat mearkkaša –
 dásseárvvu ja olmmošárvvu.
 Seamma rivttiid oaččon ja ánsašan,
 lean seammalágan, lean olmmoš.
 Suomas buot dan mun oaččon,
 dáppe lea dáistaluvvon Tahdon
 -kámppanjain
 Giitu buot daid namaid ovddas,
 maid ánsus oaččon leat gii lean.
 Náitalit ja ráhkistit,
 lága ovddas buot visot juohkit.
 Gal dat fal lea nu dehálaš
 leat oassi dan eatnama, masa ožžon
 šaddat,
 deike davás, sevdnjes dálvái
 ja ijahis geassái. Vurken
 buot dan čábbodaga
 Dat seailu ruohtasiin gosa de manange.

Čábbodaga,
 dáhtun!
 Ráhkisvuoda,
 dáhtun!
 Dáhtun!

Suopma, mun doaivvon dus
 olmmošvuoda ja rabasvuoda,

buori láhttema buohkaide,
 dásseárvvu aivve juohkehažžii,
 hálu miedihit váttisvuodaid,
 áddet erohusaid.
 Dát sáhtašii leat min gievrvuohta,
 šerres boahttevuohta,
 muhto vusten ferte dovdad,
 ahte mii leat oassi dus.
 Mángasat dáistalit iežaset rivttiid ovddas
 iige giige gula, ii vástit.
 Mii leat vihtta ja beal miljovna,
 dát lea juohkehažžii ruovttueanan.
 Don leat addán munnje nu olu.
 Dan seammá mun earáidege dáhtun!

Dáhtun!
 Čábbodaga,
 dáhtun!
 Ráhkisvuoda,
 dáhtun!
 Rievvti,
 dáhtun!
 Dáhtun!